

REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E ARSIMIT DHE E SPORTIT

KURRIKULA BËRTHAMË
PËR ARSIMIN E MESËM TË LARTË
(Klasat X, XI, XII)

Tiranë, 2016

PËRMBAJTJA

PËRMBAJTJA.....	2
1. HYRJE.....	4
2.1 Veçoritë e arsimit të mesëm të lartë.....	6
2.3 Rezultatet e të nxënit të kompetencave kyçe për shkallë.....	12
3. FUSHAT E TË NXËNIT TË ARSIMIT TË MESËM TË LARTË.....	25
3.1 Fusha e të nxënit: Gjuhët dhe komunikimi.....	27
3.2 Fusha e të nxënit: Matematika.....	52
3.3 Fusha e të nxënit: Shkencat e natyrës.....	66
3.4 Fusha e të nxënit: Shoqëria dhe mjedisi.....	84
3.5 Fusha e të nxënit: Artet.....	107
3.6 Fusha e të nxënit: Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti.....	116
3.7 Fusha e të nxënit: Teknologjia dhe TIK-u.....	83
4.1 Plani mësimor dhe përshkrimi i tij.....	144
4.2 Autonomia e shkollës.....	146
5. KURRIKULA ME ZGJEDHJE.....	147
5.1 Qëllimi.....	14752
5.2 Përmbajtja e kurrikulës me zgjedhje.....	147
5.3 Zbatimi i kurrikulës me zgjedhje.....	149
6. UDHËZIME METODOLOGJIKE.....	150
6.1 Hyrje.....	150
6.2 Lidhja e rezultateve të të nxënit të kompetencave kyçe me rezultatet e të nxënit të kompetencave për fushë.....	150
6.3 Mësimdhënia dhe të nxënit bazuar në kompetenca.....	151
6.4 Mësimdhënia dhe të nxënit me në qendër nxënësin.....	151
6.5 Mësimdhënia dhe të nxënit e integruar.....	152
6.6 Zhvillimi i temave ndërkurrikulare.....	153
6.7 Zhvillimi i veprimtarive ndërkurrikulare.....	153
6.8 Zhvillimi i veprimtarive ekstrakurrikulare.....	154
7. UDHËZIME PËR VLERËSIMIN E NXËNËSIT.....	155
7.1 Kuptimi për vlerësimin.....	155
7.2 Parimet themelore.....	156
7.3 Llojet e vlerësimit.....	157

FJALORTH I TERMINOLOGJISË KURRIKULARE.....	158
REFERENCA	166

1. HYRJE

Dokumenti i kurrikulës bërthamë është dokumenti bazë, i cili rregullon ecurinë e procesit mësimor bazuar në kornizën kurrikulare të arsimit parauniversitar të Republikës së Shqipërisë. Brenda tij përshkruhen rezultatet e të nxënit për çdo kompetencë kyçe dhe fushë të nxëni sipas shkallëve të kurrikulës, metodologjitë e zbatimit të kurrikulës, vlerësimi i nxënësve, shpërndarja kohore (plani mësimor) për secilën fushë.

Dokumenti i kurrikulës bërthamë u paraprin dhe ndihmon në hartimin e dokumenteve të tjera të paketës kurrikulare si: programet mësimore, udhëzuesit kurrikularë etj., të cilët janë në themel të procesit mësimor të të nxënit dhe të mësimdhënies.

Si i tillë ky dokument ka në fokus:

- nxënësit, në zhvillimin e kompetencave kyçe të të nxënit, në mënyrë që ata të përballojnë sfidat e jetës dhe të punës dhe të integrohen lehtësisht në shoqërinë e së ardhmes;
- mësuesit, në planifikimin dhe në realizimin me sukses të procesit mësimor, në realizimin e punës planifikuese dhe zbatuese të veprimtarisë mësimore në klasë dhe jashtë saj;
- prindërit, në njohjen me kriteret e vlerësimit dhe rezultatet e pritshme të arritjeve të fëmijëve të tyre në periudha të caktuara kohore, në përputhje me kompetencat që ata shfaqin në situata të ndryshme dhe në harmoni me rezultatet e të nxënit për fushë dhe shkallë kurrikulare.

Kurrikulat bërthamë hartohen për të gjitha nivelet formale të arsimit parauniversitar:

- Kurrikula bërthamë për zhvillimin e fëmijërisë së hershme (3– 6 vjeç).
- Kurrikula bërthamë për klasën përgatitore dhe arsimin fillor.
- Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të ulët.
- Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë.

Secili dokument i kurrikulës bërthamë zbaton dhe respekton qëllimet e përgjithshme të arsimit, si dhe parimet themelore të përcaktuara në kornizën kurrikulare.

Kurrikulat bërthamë të tri niveleve kanë të përbashkëta:

- Kompetencat kyçe
- Fushat e të nxënit

Kompetencat kyçe në kurrikulat bërthamë janë:

1. Kompetenca e komunikimit dhe e të shprehurit
2. Kompetenca e të menduarit
3. Kompetenca e të mësuarit
4. Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin
5. Kompetenca personale
6. Kompetenca qytetare
7. Kompetenca digjitale

Fushat e të nxënit në kurrikulat bërthamë janë:

1. Gjuhët dhe komunikimi
2. Matematika
3. Shkencat e natyrës
4. Shoqëria dhe mjedisi
5. Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti
6. Teknologjia dhe TIK-u
7. Artet

Rezultatet e të nxënit për shkallë dhe rezultatet e të nxënit për fusha i bëjnë të dallueshme kompetencat dhe fushat e të nxënit të secilit nivel formal të arsimit dhe secilës shkallë kurrikulare.

2. KURRIKULA BËRTHAMË PËR ARSIMIN E MESËM TË LARTË

(Shkallët V - VI, klasat X - XII)

2.1 Veçoritë e arsimit të mesëm të lartë

Arsimi i mesëm i lartë ofrohet si arsim i mesëm i përgjithshëm (gjimnaz), arsim profesional dhe arsim i orientuar. Ai ofrohet në shkolla publike dhe private.

Korniza kurrikulare e arsimit parauniversitar të Republikës së Shqipërisë (2014) përcakton qartë qëllimin dhe veçoritë e arsimit parauniversitar sipas shkallëve, përfshirë dhe shkallët 5-6, që i përkasin arsimit të mesëm të lartë. Kjo kornizë shërben si udhërrëfyes për hartimin e kurrikulës bërthamë për arsimin e mesëm të lartë, klasat 10 -12.

Arsimi i mesëm i lartë bazohet në një proces të gjerë, të thellë dhe të specializuar të të nxënit. Ai merr parasysh orientimin e nxënësve drejt studimeve të mëtejshme akademike dhe kualifikimeve profesionale, përfshirjen e tyre në tregun e punës si punëtorë të kualifikuar, si dhe pajisjen e tyre me aftësi për të nxënë gjatë gjithë jetës.

Në këtë nivel, si në shkollat e arsimit të mesëm të përgjithshëm (gjimnazet), ashtu edhe në shkollat profesionale, procesi i përvetësimit të dijeve dhe i zhvillimit të njohurive, shkathtësive, qëndrimeve e vlerave bazohet në nevojën e të rinjve për të marrë përgjegjësi për jetën e tyre, për të marrë pjesë si qytetarë aktivë e kompetentë në zhvillimet shoqërore dhe për t'u përfshirë me sukses në tregun e punës.

Ky nivel arsimor ofron mundësi që nxënësit të kuptojnë, të zhvillojnë dhe të komunikojnë ide dhe informacione në gjuhën shqipe standarde; të lexojnë, të shkruajnë, të dëgjojnë e të komunikojnë ide dhe informacione të paktën në një gjuhë të huaj; të analizojnë faktorët kryesorë që ndikojnë në zhvillimin e shoqërisë; të shfaqin të kuptuarit e botës si një bashkësi sistemesh të ndërvarura; të marrin, të analizojnë, të vlerësojnë dhe të përdorin informacione nga burime të ndryshme.

Atyre do t'u mundësohet njohje më e thelluar e mjedisit shoqëror, natyror e kulturor në të cilin veprojnë, si dhe përdorimi i aftësive, shkathtësive dhe qëndrimeve të nevojshme për të punuar e për të bashkëpunuar me të tjerët.

Arsimi i mesëm i lartë mundëson që nxënësit të thellohen në njohjen dhe kuptimin e ligjeve bazë të shkencave të natyrës dhe në kuptimin e vlerës praktike të njohurive të fituara.

Nxënësit e këtij niveli përfshihen në procese që synojnë kuptimin e sistemit të vlerave dhe krijimin e sistemit vetjak të vlerave, bazuar në kuptimin e çështjeve morale dhe shpirtërore.

2.2 Struktura e kurrikulës bërthamë

Në dokumentin e kurrikulës bërthamë të arsimit të mesëm të lartë paraqiten rezultatet e të nxënësve për kompetencat kyçe dhe për fushat e të nxënësve sipas shkallëve, për këtë nivel, të cilat janë të detyrueshme për të gjitha shkollat (publike dhe private) e Republikës së Shqipërisë.

2.2.1 Kompetencat kyçe

Kompetencat shprehen nëpërmjet përdorimit të njohurive, shkathtësive, vlerave dhe qëndrimeve në trajtimin e plotë dhe të kuptueshëm të situatave të kontekstit.

Zhvillimet e sipërpërmendura dhe nevojat për ndryshime arsimore e bëjnë të qartë domosdoshmërinë për të nxënë gjatë gjithë jetës. Qytetarëve të shoqërisë së dijes u nevojitet të zhvillojnë njohuritë, shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet vetjake, shoqërore dhe ato që lidhen me botën e punës dhe tregun e lirë. Procesi i arsimit do t'i mundësojë çdo nxënësi zotërimin e kompetencave kyçe, të nevojshme për jetën dhe punën.

Rrugët dhe mënyrat, me të cilat njerëzit i qasen sot informacionit dhe shërbimeve, ndryshojnë vazhdimisht. Për këtë arsye, të gjitha moshat kanë nevojë të pajisen me kompetenca të reja që i ndihmojnë të përshtaten në botën e sotme digjitale, jo vetëm nëpërmjet fitimit të njohurive dhe aftësive teknike, por edhe nëpërmjet të kuptuarit të thellë të mundësive, sfidave dhe çështjeve etike, ligjore dhe shoqërore, që lindin ose shoqërojnë zhvillimet e reja ekonomike, shoqërore dhe teknologjike. Këto ndryshime shtrojnë domosdoshmërinë e zotërimit të kompetencave që i aftësojnë individët të menaxhojnë ndryshimet dhe situatat e reja.

Në përputhje me qëllimet e arsimit parauniversitar, këto kompetenca janë:

1. Kompetenca e komunikimit dhe e të shprehurit
2. Kompetenca e të menduarit
3. Kompetenca e të mësuarit për të nxënë
4. Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin
5. Kompetenca personale

6. Kompetenca qytetare

7. Kompetenca digjitale

Kompetenca e komunikimit dhe e të shprehurit, kompetenca e të menduarit dhe kompetenca për të mësuar kanë natyrë instrumentale. Ato janë bazë për kompetencat e tjera, të cilat janë më tepër të lidhura me rrethanat dhe me përmbajtjen e caktuar, siç janë kompetencat e nevojshme në jetën personale, publike dhe profesionale.

Kompetenca e komunikimit dhe e të shprehurit (Nxënësi komunikon në mënyrë efektive.)

Me qëllim që nxënësit dhe të rinjtë të zhvillojnë personalitetin, të nxënë dhe të marrin pjesë aktive në shoqëri, është me rëndësi që t'i kuptojnë mesazhet që u drejtohen dhe të shprehin në mënyrë të përshtatshme me anë të gjuhëve, simboleve, shenjave, kodeve dhe formave artistike. Për t'u bërë komunikues efektivë, nxënësit ndihmohen që të shfrytëzojnë në mënyrë të pavarur, kritike dhe krijuese mjetet dhe mundësitë e komunikimit dhe të të shprehurit.

Kompetenca e të menduarit (Nxënësi mendon në mënyrë krijuese.)

Marrja dhe përpunimi i njohurive në mënyrë të pavarur, krijuese dhe me përgjegjësi është shumë e rëndësishme për të nxënë, por edhe për të marrë vendime dhe për të zgjidhur probleme. Duke mbajtur parasysh kompleksitetin e shoqërisë dhe të ekonomisë së sotme, të bazuar në dije, menaxhimi i dijes është bërë kompetencë thelbësore për shekullin XXI. Nxënësit kanë nevojë jo vetëm të marrin informacion, por edhe të zhvillojnë aftësitë për të menduar në mënyrë kritike, krijuese dhe ndërvepruese.

Kompetenca e të mësuarit për të nxënë (Nxënësi mëson për të nxënë.)

Në zhvillimet bashkëkohore në shoqëri, në shkencë, në teknologji e në ekonomi nuk mund të kërkohet që të gjitha njohuritë, shkathtësitë dhe qëndrimet e nevojshme të arrihen nëpërmjet shkollimit. Për këtë arsye, shkolla u krijon nxënësve të gjitha kushtet dhe mundësitë për t'u arsimuar dhe përgatitur për të nxënë gjatë gjithë jetës.

Shkolla i ndihmon nxënësit të kultivojnë kureshtjen dhe interesin për dije dhe të zhvillojnë kompetencën për të nxënë. Në funksion të kësaj kompetence, shkolla duhet të ndërjegjësohet për rëndësinë e stileve dhe të strategjive efektive të të nxënit.

Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin (Nxënësi kontribuon në mënyrë produktive.)

Shkollat përgatitin nxënësit për të jetuar, për të punuar në një botë të ndërlikuar dhe për t'u ballafaquar me ekonominë konkurruese globale. Jeta dhe puna në shekullin XXI kërkon kompetenca për t'u përballur me rrethana dhe sfida të paparashikuara, si dhe kapacitete për të shfrytëzuar mundësitë që ofrohen për zhvillimin vetjak, përparimin e shoqërisë dhe mbrojtjen e mjedisit.

Për të zhvilluar këtë kompetencë, shkolla iu krijon nxënësve kushte që të kuptojnë tërësisht ndërvarësinë ndërmjet dukurive ekonomike, politike dhe kulturore të shoqërisë vendore dhe globale. Ajo mundëson që nxënësit të orientohen drejt së ardhmes, të zhvillojnë shpirtin e sipërmarrjes dhe të jenë të motivuar për të përmbushur objektivat. Njëkohësisht, shkolla i ballafaqon nxënësit me problemet ekologjike, për t'i ndërgjegjësuar për rolin e tyre në mbrojtjen e mjedisit.

Kompetenca personale (Nxënësi bën jetë të shëndetshme.)

Për të zhvilluar kompetencën personale, shkollat përgatitin nxënësit të përfshihen në mënyrë efektive në jetën familjare e shoqërore dhe në punë. Në këtë kontekst, nxënësit përkrahen të ndërgjegjësohen, të jenë të hapur, të kenë besim tek vetja dhe tek të tjerët.

Kompetenca qytetare (Nxënësi përkushtohet ndaj të mirës së përbashkët.)

Të mësuarit për të jetuar së bashku trajtohet si sfida kryesore e botës së sotme dhe së nesërme. Qytetaria shtetërore sot plotësohet me aspektin shumë të rëndësishëm të “qytetarisë globale”. Kjo kompetencë siguron që nxënësit të jenë në gjendje të veprojnë si qytetarë të përgjegjshëm, duke marrë parasysh kontekstin e ngushtë dhe të gjerë.

Kompetenca digjitale (Nxënësi përdor teknologjinë për të nxitur risitë.)

Kompetenca digjitale nënkupton përdorimin kritik dhe efektiv të TIK-ut në punë, gjatë kohës së lirë dhe gjatë komunikimit. Ajo mbështetet në shkathtësitë themelore të përdorimit të kompjuterit për të gjetur, prodhuar, krijuar, prezantuar dhe shkëmbyer informacion, si dhe për të bashkëpunuar në rrjetet informuese në internet.

2.2.2 Shkallët e kurrikulës dhe përshkrimi i tyre

Kurrikula e arsimit parauniversitar e Republikës së Shqipërisë është e organizuar në gjashtë shkallë. Koncepti i shkallëve të kurrikulës bazohet në veçoritë përbashkëta që kanë të bëjnë

me karakteristikat e zhvillimit moshor të nxënësve.

Strukturimi dhe organizimi kurrikulës sipas shkallëve të kurrikulës mundëson:

- respektimin e karakteristikave të periudhave të ndryshme të zhvillimit të nxënësve për caktimin e qëllimeve specifike dhe të kompetencave që duhen zotëruar nga nxënësit;
- respektimin e ritmeve individuale të nxënësve drejt zotërimit të kompetencave të detajuara në çdo shkallë të kurrikulës;
- lidhjen e qartë të rezultateve të të nxënësve gjatë shkallëve të kurrikulës, si pikë referimi për planifikimin dhe organizimin e punës mësimore-edukative në nivel shkolle;
- fleksibilitet më të madh në planifikimin dhe organizimin e punës mësimore-edukative, nëpërmjet zgjerimit të ciklit të planifikimit të nxënies nga një vit shkollor në dy/tri vite shkollore (në varësi nga shkalla konkrete e kurrikulës);
- përgatitjen e udhëzimeve të qarta për organizimin e punës mësimore-edukative gjatë shkallëve të kurrikulës, në mënyrë të veçantë për metodat e punës dhe format e vlerësimit;
- forcimin e përgjegjësisë dhe të llogaridhënies së shkollës dhe të njëjësive arsimore vendore për cilësinë e arsimit që afrohet nga shkolla.

Kurrikula e arsimit të mesëm të lartë është e organizuar sipas dy shkallëve, shkallët 5 dhe 6.

Tabela: Shkallët 5 dhe 6 të kurrikulës së arsimit të mesëm të lartë

Klasifikimi Standard Ndërkombëtar i Arsimit (KSNA)	Nivelet e sistemit të arsimit formal	Shkallët e kurrikulës
KSNA 3	Arsim i mesëm i lartë Klasa XII	<i>Shkalla 6 e kurrikulës</i> Konsolidim i arritjeve dhe specializim
	Arsim i mesëm i lartë Klasat X, XI	<i>Shkalla 5 e kurrikulës</i> Zhvillim themelor i përgjithshëm dhe profesional

Tabela: Përshkrimi i shkallëve të kurrikulës për arsimin e mesëm të lartë

<p style="text-align: center;">Shkalla V Klasat X, XI</p> <p style="text-align: center;"><i>Zhvillim themelor i përgjithshëm dhe profesional</i></p>	<p style="text-align: center;">Shkalla VI Klasa XII</p> <p style="text-align: center;"><i>Konsolidim i arritjeve dhe specializim</i></p>
<p>Nxënësit i krijohen mundësi për:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zhvillimin e vetëbesimit; • studimin e thellë dhe të specializuar, duke angazhuar aftësitë për shfrytëzimin e burimeve të ndryshme të informacionit dhe qasjen kritike ndaj të dhënave të ndryshme që përdorin; • përkushtim dhe qëndrueshmëri për arritje më të larta në mësim, për përgatitje për karrierë, si dhe për jetën personale, profesionale dhe publike; • përgatitjen për të marrë përgjegjësi për jetën e tyre, për të marrë pjesë aktive në jetën shoqërore si qytetarë të përgjegjshëm e kompetentë, si dhe për të konkurruar me sukses në tregun e punës; • zhvillimin si individë dhe si anëtarë të shoqërisë, të aftë për jetë dhe punë, në mënyrë që të përballin ndryshimet e ekonomisë vendore e globale dhe të mësojnë si të bëjnë zgjidhjen e problemeve në situata të ndryshme në jetën personale dhe profesionale; • përgatitjen për jetën me qëllim që të 	<p>Nxënësit i krijohen mundësi për:</p> <ul style="list-style-type: none"> • demonstrimin e aftësive për identifikimin e burimeve të domosdoshme të informacionit dhe për qasjen kritike ndaj të dhënave të ndryshme; • demonstrimin e aftësisë për vendimmarrje të pavarur dhe për marrjen e përgjegjësive për zgjedhjet dhe veprimet vetjake; • demonstrimin e përkushtimit për angazhim të vazhdueshëm për të nxënë, për studim të mëtejshëm dhe/apo për zhvillim profesional; • demonstrimin e shkathtësive për të zhvilluar dhe për të promovuar strategji për planifikimin e karrierës nëpërmjet kërkimit të shembujve dhe risi, të cilat ndihmojnë në zhvillimin e idesë së sipërmarrjes; • përfshirjen në procesin e planifikimit të karrierës vetjake.

jetojnë të pavarur, të përballojnë sfidat dhe të shfrytëzojnë mundësitë që ofron shoqëria bashkëkohore.

2.3 Rezultatet e të nxënimit të kompetencave kyçe për shkallë

Rezultatet e të nxënimit të kompetencave kyçe për shkallë përshkruajnë se çfarë nxënësi duhet të dijë, të vlerësojë dhe të jetë i aftë të bëjë në fund të një shkalle të kurrikulës. Ato shprehin kërkesat themelore për zhvillimin e kompetencave kyçe në përfundim të një shkalle të caktuar të kurrikulës si dhe kushtin për kalim nga një shkallë në tjetrën. Rezultatet e të nxënimit për shkallë nxisin integrim të mëtejshëm të fushave të kurrikulës në funksion të zhvillimit të kompetencave kyçe. Ato parashikohen që të përvetësohen nga të gjithë nxënësit.

Tabela: Rezultatet e të nxënimit të kompetencave kyçe për shkallë

Nr.	Shkalla V Klasa X, XI	Shkalla VI Klasa XII
I.	Kompetenca e komunikimit dhe e të shprehurit <i>(Nxënësi komunikon në mënyrë efektive.)</i>	
Nxënësi:		
1.	shprehet përmes një forme komunikimi, për një temë të caktuar në një material (prezantim) prej 200 fjalësh dhe veçon çështjet kryesore të ngritura në material (prezantim);	shpreh para një audience të caktuar, çështjet thelbësore të ngritura në një fjalim ose në një interpretim për një temë të caktuar nga fusha të ndryshme, përmes së paku një forme komunikimi (gjuhës, simboleve, shenjave, kodeve, performancës artistike etj.);
2.	diskuton në grup në mënyrë konstruktive, në gjuhën amtare, apo në një gjuhë të huaj, në jo më shumë se 10 minuta, duke dhënë dhe duke marrë informacion për një temë të caktuar nga fushat mësimore ose nga jeta e përditshme;	diskuton në grup, në mënyrë konstruktive duke dhënë informacion, argumente dhe duke shtruar pyetje në një dialog prej disa minutash, për një temë të caktuar në gjuhën amtare ose në një gjuhë të huaj;

3.	lexon rrjedhshëm një tekst në gjuhën amtare, të përbërë prej 3-5 paragrafësh, u përgjigjet pyetjeve të shtruara për llojin e tekstit, stilet e të shkruarit, si dhe tregon qëllimin dhe lidhjen mes paragrafëve;	lexon rrjedhshëm një tekst të panjohur në gjuhën e huaj, i cili përmban 2-3 faqe (tregim letrar, artikull gazete ose reviste etj.), identifikon ngjashmëritë dhe dallimet kryesore në strukturën e fjalive në gjuhën e huaj dhe në gjuhën amtare, duke nënvizuar dhe duke e ilustruar me shembuj konkretë;
4.	përdor drejt strukturën dhe rregullat standarde të drejtshkrimit të gjuhës amtare në kontekste dhe forma të ndryshme të shkrimit, si: ese, e-mail (postë elektronike), letra formale dhe joformale etj.;	përdor drejt strukturën dhe rregullat e drejtshkrimit të gjuhës amtare dhe gjuhës së huaj, në një numër të caktuar kontekstesh, si: ese, e-mail, letra formale dhe joformale etj.;
5.	lexon rrjedhshëm një tekst të njohur në një gjuhë të huaj ose në gjuhën amtare, të përbërë prej disa paragrafësh, tregon me shembuj konkretë disa nga ngjashmëritë ndërmjet strukturës së fjalisë së asaj gjuhe dhe gjuhës amtare;	lexon rrjedhshëm një tekst të përbërë prej disa paragrafësh dhe shprehet në forma të ndryshme të komunikimit për organizimin, qëllimin, leksikun e përdorur, si dhe argumenton mesazhin që mbart secili paragraf (teksti mund të jetë narrativ, përshkrues, artistik etj.);
6.	shkruan një tekst në gjuhën amtare ose në një gjuhë të huaj për një temë nga jeta e përditshme, me tre-pesë paragrafë, duke respektuar strukturën, drejtshkrimin dhe elementet e tjera, pastaj e prezanton para të tjerëve me shqiptim të drejtë;	prezanton një temë të caktuar nga arti, nga shkenca, nga jeta e përditshme dhe në mënyrë efektive komunikon me audiencën, duke përdorur TIK-un dhe mediet e tjera të shkruara dhe elektronike;
7.	shkruan një ese, jo më shumë se dy faqe, për vlerat estetike të pjesëve të caktuara artistike (poezi, prozë, pjesë muzikore, pjesë arti, vallëzim etj.), duke respektuar organizimin dhe hapat e shkrimit të një eseje;	shpreh mendimin e lirë, opinionin dhe qëndrimin e tij për një temë të caktuar nga jeta, nga shkenca, nga profesioni, nga shoqëria, nga mjedisi, duke përdorur forma të ndryshme të komunikimit, me gojë ose me shkrim;
8.	prezanton një projekt (artistik, humanitar, eksperimentues etj.) nga fusha të ndryshme mësimore për një temë të caktuar, duke përdorur në mënyrë efektive teknologjinë informative dhe teknologji të tjera;	angazhohet dhe kontribuon në një diskutim me të tjerët për një temë të caktuar p.sh., për edukimin mediatik, duke paraqitur argumente të bazuara në fakte, për rolin dhe ndikimin e televizionit, radios, shtypit dhe mjeteve të tjera të informimit në shoqëri, në procesin e përgatitjes së të rinjve për jetë të pavarur dhe

		orientim në karrierë;
9.	përdor TIK-un në mënyrë efektive gjatë komunikimit dhe ndërveprimit me të tjerët në jetën e përditshme, duke përfshirë edhe të nxënit e informacioneve të reja dhe kryerjen e detyrave shkollore.	përdor në mënyrë efektive, programet e TIK-ut gjatë procesit të të nxënit (duke përfshirë edhe të nxënit në distancë) si dhe gjatë kryerjes së detyrave në një fushë të caktuar mësimore.
II.	Kompetenca e të menduarit <i>(Nxënësi mendon në mënyrë krijuese.)</i>	
Nxënësi:		
1.	prezanton në forma të ndryshme të të shprehurit, mënyrën e grumbullimit, të zgjedhjes dhe të klasifikimit të informacionit për fusha të ndryshme mësimore apo për një temë të caktuar, ofron argumente për zhvillimet aktuale lidhur me temën përkatëse (p.sh., temë nga shkenca, nga kultura, nga arti, nga sporti, nga shëndetësia, nga shoqëria, nga mjedisi etj.);	sqaron ecurinë e zgjidhjes së një problemi në klasë apo jashtë saj, duke e vërtetuar zgjidhjen e problemit përmes metodës së analizës dhe e prezanton para moshatarëve ose para të tjerëve;
2.	krahason të paktën tri burime të ndryshme informacioni për trajtimin e një teme, argumenton saktësinë, rrethanat, gjen ngjashmëritë dhe dallimet duke u bazuar në kriteret e përcaktuara më parë, i prezanton gjetjet kryesore para të tjerëve në forma të ndryshme shprehëse, duke përdorur teknologjinë e informacionit;	analizon, në mënyrë të pavarur, informacionet e marra nga burimet e ndryshme për një temë ose detyrë të dhënë, vlerëson cilësinë e tyre dhe i radhit ato sipas rëndësisë dhe qëllimit që kanë (temat mund të jenë, p.sh., orientimi në karrierë, integrimi evropian, ndryshimet klimatike, rreziku nga armët konvencionale, armatimi bërthamor, zhvillimi kulturor-artistik në vend etj.);
3.	harton një tekst ose krijon një situatë logjike nga jeta e përditshme, e cila përmban një mesazh që kërkon zgjidhje matematikore apo një problem shkencor, duke u bazuar në njohuritë paraprake, prezanton mënyrën/procedurën e zgjidhjes së problemit para të tjerëve;	grykon rezultatet e arritura, nga analiza e të dhënave të një projekti apo programi të realizuar dhe i interpreton ato me gjuhën e matematikës dhe të fushës përkatëse, i paraqet grafikisht, në formë tabelore, duke nxjerrë përfundime të vërtetuara (p.sh., projekt me bazë shkolle, projekt për gjelbërimin, koncert, ekspozitë tematike,

		orë letrare, punë laboratorike etj.);
4.	modelon zgjidhjen e një problemi të dhënë (në klasë apo jashtë saj) për një temë të caktuar nga një fushë mësimore, duke e zbërthyer në hapa të vegjël dhe jep sqarime të nevojshme për hapat e ndjekur në zgjidhjen e problemit, duke përdorur forma të ndryshme të të shprehurit;	hulumton në mënyrë të pavarur për një çështje të caktuar, duke përcaktuar fazat dhe procedurat e hulumtimit, paraqet dhe interpreton rezultatet e fituara në tabela dhe grafikë, duke përdorur teknologjinë informative;
5.	llogarit me saktësi koston e buxhetit të planifikuar për një aktivitet të caktuar (p.sh., ekskursion, përvjetor i shkollës, një konkurs , një program arsimor për TV etj.), e prezanton atë me gojë dhe me shkrim para klasës, duke përdorur arsyetimin matematikor;	identifikon burimet e informacioneve të nevojshme dhe i shfrytëzon ato në mënyrën e duhur për të zgjidhur një problem në nivelin e caktuar të vështirësisë, duke dhënë shembuj konkretë;
6.	gjykon vërtetësinë e një rezultati të dhënë (p.sh., rezultatin e një detyre nga matematika, shkencat, shoqëria, mjedisi etj.), i cili mund të jetë gjetur me zbatimin e formulave të njohura ose me përdorimin e procedurave të caktuara, si dhe nxjerr përfundime për vërtetësinë e gjykimit të dhënë;	vlerëson cilësinë e informacioneve në një material të shkruar për një temë të caktuar (p.sh., për ngrohjen globale, për diversitetin kulturor dhe etnik etj.), identifikon elementet kryesore, i diskuton me moshatarët, duke dhënë propozime konkrete për shfrytëzimin e shembujve pozitivë në kontekstin lokal apo global, duke shprehur qëndrimin personal;
7.	prezanton me sukses rezultatet e punës së një detyre eksperimentale për një temë të caktuar nga ndonjë fushë mësimore (p.sh., nga shkencat, nga teknologjia etj.) të realizuar në laborator ose në ambientet e shkollës apo diku tjetër, përmes përdorimit të teknologjisë së informacionit, jep argumente që lidhin rezultatet e punës eksperimentale me udhëzimet teorike;	përpunon në mënyrë kritike, informacionet e mbledhura nga burime të ndryshme për ndonjë temë të ndjeshme në shoqëri, formon qëndrim kritik dhe e paraqet atë gjatë një debati me moshatarët dhe me të tjerët për çështjen e ngritur, “pro” ose “kundër” (martesat mes anëtarëve të një gjinie, dënimi me vdekje etj.);
8.	krijon një vepër artistike me pamje dy ose tredimensionale me mesazhe nga një fushë mësimore dhe shpjegon para moshatarëve hapat e ndjekur për krijimin	argumenton rezultatet e arritura gjatë një eksperimentimi në shkollë apo diku tjetër, duke përshkruar qëllimin, hipotezën dhe mënyrën e vëzhgimit të dukurisë së manifestuar, rezultatet i paraqet në mënyrë

	e veprës;	tabelore dhe grafike;
9.	skicon me një grup të nxënësish, një faqe të internetit për përdorim interaktiv nga ana e nxënësve lidhur me tema nga fusha të ndryshme mësimore, e mirëmban atë sipas rregullit dhe paraqet një model të nxitjes së moshatarëve që t'i përdorin informacionet në mënyrë të përgjegjshme;	zbaton njohuritë dhe përvojën në kontekst të zgjidhjes së një problemi nëpërmjet veprimeve të përshtatshme, p.sh., përfshin të rinjtë në një debat për tema me interes shkencor, shoqëror, historik, kombëtar etj., vetëm pasi të jenë bërë përgatitjet e duhura dhe të jetë bërë informimi i të gjithëve.
10.	simulon një situatë për marrjen e një vendimi për jetën e vet ose zgjidhjen e një problemi me interes shoqëror, lidh vendimin me pasojat në mënyrë të përgjegjshme, e prezanton gjatë një debati me moshatarë në një kohëzgjatje të caktuar, duke u bazuar në këtë përvojë, merr vendime dhe iniciativa të dobishme për vete, për shkollën dhe më gjerë.	
III.	Kompetenca e të nxënit <i>(Nxënësi mëson për të nxënë.)</i>	
Nxënësi:		
1.	demonstron shkathtësi funksionale në lexim-shkrim, në matematikë, në jetën e përditshme, në përmbushjen e kërkesave të ndryshme për kryerjen e një detyre ose aktiviteti;	demonstron shkathtësi të përdorimit të TIK-ut në situata të përditshme dhe në përmbushjen e kërkesave të ndryshme gjatë të nxënit (p.sh., për ndërtimin e tabelave, grafikëve apo diagrameve, për vizatimin e një plani të shtëpisë, apo për përgatitjen e shkresave dhe të prezantimeve etj.);
2.	shfrytëzon në mënyrë efektive përvojat paraprake gjatë zgjidhjes së situatave të ndryshme në jetën e përditshme apo gjatë kryerjes së ndonjë detyre, aktiviteti në ndonjë fushë të caktuar mësimore, diskuton dhe ndan përvojat me të tjerët për mënyrat më praktike të shfrytëzimit të përvojave paraprake në arritjen e dijeve të reja;	diskuton në grup për mënyrat e bashkëpunimit me të tjerët për të zgjidhur një situatë të re mësimore (ose një problem nga jeta e përditshme ose për të menaxhuar konfliktet me bashkëmoshatarët), tregon mënyrën e shfrytëzimit të përvojave paraprake për të zhvilluar njohuritë dhe shkathtësitë e reja në zgjidhjen e situatave dhe problemeve të tilla;

3.	parashtron pyetje dhe shfaq mendime të strukturuar për zgjidhjen e një problemi apo detyre të një teme të caktuar, bën përmbledhjen e së paku dy veprimeve të përdorura, të cilat përcaktojnë drejtimin e mëtejshëm të të nxënit për temën apo problemin e caktuar;	shfrytëzon, në mënyrë të duhur, këshillat dhe informacionet e marra për përkrahje në zgjidhjen e një detyre apo problemi të caktuar, pastaj rezultatet i paraqet para të tjerëve;
4.	zgjidh një problem të caktuar mësimor ose një situatë nga jeta e përditshme. Në bazë të një planifikimi të dhënë dhe në bazë të rezultatit të fituar vërteton saktësinë e planifikimit dhe tregon me shembuj se si do të zbatojë strategjinë e ndjekur edhe në situata dhe kontekste të tjera gjatë të nxënit;	bën përpunimin e informacioneve për një temë të caktuar në mënyrë të pavarur dhe efektive, rezultatet e punës i prezanton me shkrim ose me gojë para të tjerëve, duke dhënë shpjegime për mënyrën e zgjedhjes dhe të shfrytëzimit të burimeve të informacionit;
5.	përgatit me sukses një përmbledhje të dosjes personale (portofolit), me jo më pak se 900 fjalë, për vetëvlerësimin e përparimit të vet në një fushë mësimore të caktuar, veçon në fund të përmbledhjes disa çështje që vërtetojnë përparimin e vet dhe disa nevoja të domosdoshme për përmirësimin e avancimit të mëtejshëm;	paraqet një plan studimi (në formë skice, vizatimi, shkrimi etj.) për ndonjë çështje të caktuar (p.sh., vlerat kulturore të rajonit të vet, vlerat e edukimit në shoqëri etj.) duke respektuar të gjithë hapat e planit të studimit dhe e paraqet para të tjerëve;
6.	shfrytëzon, në mënyrë të pavarur dhe efektive, teknologjinë e informacionit dhe burimet e tjera të informimit për të mbledhur materiale për zgjidhjen e një problemi apo detyre të caktuar, të cilat më pas i analizon, i klasifikon dhe i paraqet para të tjerëve përmes TIK-ut dhe ndonjë forme tjetër të shprehjes;	shkruan një letër motivuese në të cilën arsyeton angazhimin e vet për pjesëmarrje në një prezantim ose konkurs nga një fushë e caktuar mësimore, duke vënë theksin në aftësitë dhe cilësitë personale;
7.	kërkon dhe shfrytëzon, në mënyrën e duhur, këshilla dhe informacione për kapërcimin e vështirësive në të nxënë në një fushë të caktuar dhe më pas prezanton rezultatet e arritura;	përzgjedh punimet kryesore të dosjes së vet për të shpjeguar para një audience të caktuar strategjitë që ka zbatuar për të ndjekur avancimin e vet dhe masat e zbatuara për të përmirësuar përparimin në mënyrë të vazhdueshme;
8.	paraqet idetë personale para të tjerëve	vlerëson, në mënyrë kritike, punën e vet

	për mënyrën e zhvillimit të një aktiviteti të caktuar, duke dhënë mendime të argumentuara për rezultatet e pritura (në formë skice, grafiku, vizatimi, shkrimi, vepre artistike etj.);	duke iu referuar qëllimeve fillestare të punës p.sh., në mënyrë të pavarur redakton një dorëshkrim të tij për përmirësimin e organizimit të shkrimit, e qartësisë së mendimit etj.;
9.	shfrytëzon, në mënyrë të pavarur, udhëzimet e dhëna në ndonjë burim informacioni për të kryer një veprim, aktivitet, detyrë ose për të zgjidhur një problem që kërkohet prej tij, vlerëson vetë performancën dhe rezultatin e arritur, duke iu referuar qëllimeve fillestare (p.sh., burime të informacionit në libër, revistë, enciklopedi, internet, hartë, grafik, skicë, partiturë muzikore, skenar etj.).	menaxhon në mënyrë produktive, burimet që ka në dispozicion (kohën, njerëzit, mjetet e punës etj.) gjatë kryerjes së një aktiviteti ose detyrë të caktuar në një fushë mësimore apo në situata të jetës së përditshme.
IV.	Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin <i>(Nxënësi kontribuon në mënyrë produktive.)</i>	
Nxënësi:		
1.	përditëson biografinë personale (CV) sipas formatit dhe udhëzimeve të kërkuara, si dhe prezanton veten me shkrim ose me gojë para të tjerëve, duke vënë theksin te aftësitë, dëshirat, dhe mundësitë, referuar qëllimeve apo projektit individual për karrierën;	përcakton prioritete, jep zgjidhje cilësore për përmirësimin e mjedisit, si dhe zbaton parimet e tregut të lirë dhe të buxhetimit në situata të jetës reale;
2.	përgatit, prezanton, drejton dhe merr pjesë në një fushatë informimi për qytetarët në lidhje me një fushë apo temë të caktuar, duke u mbështetur në ide të reja, bazuar në rezultate të pritshme të përcaktuara qartë (p.sh., fushatë informimi për mbrojtjen e mjedisit, për sigurinë, për shëndetin etj.);	ndërmerr iniciativë në aktivitete të ndryshme me interes për lëndën/fushën mësimore, për klasën, për shkollën dhe për mjedisin ku jeton, si dhe tregohet i përgjegjshëm në plotësimin e detyrave, përmbushjen e detyrimeve dhe respektimin e afateve, referuar projektit apo planit;
3.	hulumton dhe analizon forma të ndryshme të sipërmarrjes për mundësi orientimi për karrierën, si dhe për të kontribuar në të mirë të komunitetit;	argumenton me shembuj konkretë lidhjet midis punës, profesionit dhe karrierës, prezanton vendimmarrjen personale referuar mundësive në dispozicion për

		arsimim/ trajnim të mëtejshëm, mundësive personale dhe financiare, si dhe argumenton zgjidhjet për realizimin e planit personal të karrierës;
4.	demonstron shprehi organizative në punët individuale dhe në grup përmes situatave reale në detyrat e veçanta mësimore ose në veprimtari për jetën, për punën dhe për mjedisin, duke menaxhuar potencialin individual dhe atë të grupit, si dhe kohën, rreziqet dhe buxhetin në dispozicion;	planifikon dhe menaxhon me sukses një projekt me objektiva të caktuara, si p.sh., një projekt për organizimin e ndërmarrjeve të vogla që ofrojnë produkte dhe shërbime për qytetarët, duke u mbështetur në kërkesat aktuale të tregut të punës;
5.	demonstron iniciativë në zhvillimin dhe zbatimin e ideve sipërmarrëse, përmes organizimit të veprimtarive në shkollë ose në komunitet (p.sh., organizimin e një panairi, konference etj.), si dhe harton raportin duke vlerësuar rezultatet e arritura, pjesëmarrjen dhe mënyrën e prezantimit;	paraqet modelin e një drejtuesi të një ndërmarrjeje ose organizate, sipas imagjinatës personale dhe duke respektuar karakteristikat kryesore të një sipërmarrësi të suksesshëm;
6.	harton një plan (individualisht ose në grup) për zhvillimin e biznesit në rrethin ku jeton (referuar të dhënave lokale dhe prirjeve globale), e prezanton para të tjerëve, duke dhënë argumente rreth ndikimit të planit në zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik dhe në mirëqenien e qytetarëve;	përdor aftësitë digjitale për llogaritjen, analizën, interpretimin dhe paraqitjen e të dhënave me informacione të nevojshme (p.sh., të një mjedisi të biznesit), duke renditur të dhënat sipas nevojave dhe prioriteteve të ndërmarrjes ose organizatës;
7.	harton një projekt me faza të menaxhuara mirë (individualisht ose në grup) duke shkëmbyer, konsultuar dhe informuar të tjerët, si dhe duke identifikuar dhe duke vlerësuar burimet njerëzore, materiale dhe monetare, në përputhje me rezultatet e pritshme;	zbaton udhëzimet dhe rregullat e shkruara në udhëzues, katalog, apo skicë për përdorimin e drejtë të mjeteve laboratorike, makinave dhe pajisjeve teknike, gjatë një ushtrimi ose aktiviteti (në klasë, në laborator etj.), si dhe tregon për të tjerët mënyrën e zgjedhjes dhe përdorimit të tyre;
8.	analizon gjendjen e mjedisit (në klasë, në shkollë, në komunitet apo më gjerë), pasojat e ndotjes, propozon alternativa për mbikëqyrje dhe menaxhim të drejtë	paraqet kompetencat e nevojshme për të përballuar situata të ndryshme jetësore apo për zhvillimin e karrierës në një fushë të

	të gjendjes së vlerësuar dhe ndërmerr zgjidhje konkrete;	caktuar;
9.	merr pjesë në aktivitete të ndryshme në nivel klase, shkolle dhe më gjerë (p.sh., konkurse, gara sportive, aktivitete kulturore dhe muzikore etj.), diskuton me të tjerët për rezultatet e arritura dhe për procesin e organizimit, si dhe jep argumente të ndryshme shprehëse se si të rritet pjesëmarrja në aktivitete dhe se si të përmirësohet procesi i organizimit të tyre.	merr iniciativa të suksesshme për organizimin e aktiviteteve të ndryshme që nxisin bashkëpunimin e ndërmarrjeve me komunitetin, duke promovuar interesin e dyanshëm.
V.	Kompetenca personale <i>(Nxënësi bën jetë të shëndetshme.)</i>	
Nxënësi:		
1.	analizon përparësitë dhe dobësitë personale, duke i evidentuar masat përmes, të cilave synon të mbështesë zhvillimin personal, në përparësitë që ka dhe masat përmes të cilave synon të përmirësojë dobësitë personale;	demonstron vetëbesim dhe shkathtësi personale e ndërpersonale në jetën e përditshme, duke dalluar aspektet pozitive për veten dhe duke ndërmarrë veprime konkrete për arritjen e rezultateve të synuara personale;
2.	merr pjesë aktivisht në lojëra, në gara sportive apo në aktivitete të tjera kulturore dhe në mënyrë konstruktive menaxhon emocionet e veta;	tregon shkathtësi në organizimin e lojës me të tjerët, garave sportive apo aktiviteteve kulturore dhe menaxhon me sukses emocionet e veta në situata të ndryshme gjatë aktiviteteve dhe gjatë jetës së përditshme;
3.	merr pjesë ose udhëheq një grup punues që bashkëpunon me përfaqësues të komunitetit për të ndihmuar moshatarët dhe anëtarët e tjerë të komunitetit, të cilët kanë probleme shëndetësore, sociale, ekonomike etj., më pas raporton me gojë ose me shkrim për përvojat personale;	shfaq në forma të ndryshme, empati për të tjerët, p.sh., merr pjesë në aktivitete bamirësie, ndihmon të moshuarit, të sëmurët etj., dhe përvojat e tilla i prezanton para të tjerëve;
4.	ilustron me shembuj para të tjerëve, modelet dhe praktikat e sjelljeve që reflektojnë mënyrat e mbrojtjes dhe të	paraqet, me gojë ose me shkrim, përparësitë e aktiviteteve fizike ditore për individin e shëndoshë dhe prezanton para të tjerëve

	kultivimit të kulturës së vet, vlerave, besimeve dhe kulturave të të tjerëve në mjedisin ku jeton dhe me gjerë;	qëllimet e vendosura për veten në këtë fushë (për aktivitetet fizike ditore) dhe nivelin e arritjes së tyre;
5.	ndërmerr aktivitete për shmangien e paragjykimeve, stereotipave në shkollë dhe në shoqëri dhe për promovimin e vlerave të qëndrueshme shoqërore, duke ilustruar ato me shembuj pozitivë nga ngjarje e individë të njohur;	zgjidh konfliktet ndërpersonale në mënyrë konstruktive, duke shqyrtuar alternativat, duke marrë vendime dhe duke shpjeguar zgjedhjet e bëra;
6.	gjykon mënyrën e komunikimit, të sjelljeve dhe të qëndrimeve që nxisin konflikte ndërpersonale në klasë, në shkollë apo në shoqëri, duke vënë theksin në faktorët që kanë ndikuar në shfaqjen e saj dhe jep shembuj të menaxhimit dhe të zgjidhjes së konflikteve ndërpersonale në mënyrë konstruktive;	bën zgjedhje dhe merr vendime të duhura lidhur me shëndetin, dietat dhe ushtrimet në jetën e përditshme ose në situata dhe aktivitete mësimore;
7.	analizon veprimet e veta dhe të kolegëve gjatë një situatë konflikti, duke propozuar alternativa për kapërcimin e tyre ose shmangien në situata të ngjashme;	shfaq në forma të ndryshme, ndërgjegjësime për menaxhimin e emocioneve, stresit dhe konflikteve në situata të jetës së përditshme apo në situata të improvizuara me karaktere të ndryshme historike, aktuale, sociale etj.;
8.	bën zgjedhje të bazuara në informacione dhe në përvoja të drejta për të mbrojtur shëndetin dhe mirëqenien nga rreziqet e ndryshme në jetën e përditshme (p.sh., nga përdorimi i duhanit, i alkoolit, i drogave, marrëdhëniet e hershme seksuale, zgjedhjet e gabuara ushqimore, ekspozimit të tepruar të rrezeve të diellit etj.);	prezanton në forma të ndryshme shprehëse, mënyrën e zbatimit të planeve personale të jetës (p.sh., në shkollim, në karrierë, në sport, në shoqëri, në biznes etj.), vlerëson nivelin e arritjeve të qëllimeve të synuara dhe ilustron shembuj të veçantë të planeve personale për të ardhmen;
9.	vepron në jetën e përditshme, në mënyrë të pavarur dhe të përgjegjshme, duke përzgjedhur mënyra të shëndetshme jetese, dieta të lejuara nga mjeku, ushtrime të koordinuara drejt, apo duke iu përgjigjur në mënyrën e duhur	shpreh në forma të ndryshme, qëndrimin e vet të pavarur për përgjegjësinë e të qenit prind/kujdestar, planifikimin e familjes dhe merr vendime të drejta për të ardhmen e tij.

	situatave të rrezikshme me të cilat mund të ndeshet në jetën e përditshme.	
VI.	Kompetenca qytetare <i>(Nxënësi përkushtohet ndaj të mirës së përbashkët.)</i>	
Nxënësi:		
1.	përshkruan dhe shpjegon të drejtat, detyrat dhe përgjegjësitë e individit në raste të ndryshme (në shtëpi, në klasë, në shkollë, në shoqëri), dallon rastet kur hyjnë në konflikt me njëri-tjetrin dhe paraqet alternativa të zgjidhjes së tyre;	prezanton mënyrën e funksionimit të mjedisit shoqëror në nivel lokal dhe me gjerë, si dhe me shembuj konkretë tregon kontributin e vet në ruajtjen dhe kultivimin e vlerave të mjedisit;
2.	paraqet në forma të ndryshme të të shprehurit, mënyrën e funksionimit të mjedisit të vet shoqëror në nivel lokal dhe me gjerë, duke dhënë shembuj konkretë se si mund të përmirësohet funksionimi i tij p.sh., në strukturën organizative, në rregullat e veprimit, në publikimin e pritshmërive, në bashkëpunimin me qytetarët etj.;	harton një listë propozimesh për zbatimin e të drejtave themelore të njeriut në një situatë të caktuar, i kategorizon propozimet sipas rëndësisë dhe urgjencës, duke veçuar argumentet kryesore që mbështesin qëndrimin e vet;
3.	demonstron shembuj të pjesëmarrjes demokratike dhe drejton forma të ndryshme të diskutimit për pjesëmarrjen e qytetarëve në proceset e vendimmarrjes demokratike në nivele të ndryshme (në familje, në shkollë, në komunitet, lokal dhe shtetëror), gjatë diskutimit tregon tolerancë dhe respekt për pyetjet dhe komentet e të tjerëve;	prezanton në forma të ndryshme, se si i ushtron të drejtat e veta në shkollë dhe në jetën e përditshme dhe si i njeh e i respekton të drejtat e të tjerëve, duke dhënë shembuj konkretë;
4.	merr pjesë në aktivitetet e organizuara në shkollë dhe në komunitet për promovimin e vlerave dhe parimeve të të drejtave të njeriut në jetën e përditshme, si p.sh., në promovimin e barazisë gjinore, diversitetit kulturor, apo në luftimin e varfërisë në nivele të ndryshme dhe luftimin e marginalizimit, duke veçuar përgjegjësitë që do t'i marrë vetë në	paraqet në forma të ndryshme të të shprehurit, vlerat kryesore të diversitetit në shoqëri apo në mjedisin ku jeton, i diskuton ato me të tjerët, duke i krahasuar me shembuj nga jeta e përditshme që tregojnë tolerancë, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve;

	përkrahje të aktiviteteve;	
5.	demonstron shembuj konkretë të mbrojtjes së mjedisit natyror dhe atij të krijuar nga njeriu në aktivitete të jetës së përditshme në shtëpi, në klasë, në shkollë dhe në komunitet, propozon alternativa se si të gjithë qytetarët mund të kontribuojnë në mënyra të ndryshme për këtë proces;	ilustron me shembuj nga jeta e përditshme, praktikat e menaxhimit dhe të zgjidhjes së konflikteve në mënyrë konstruktive, duke ndarë me të tjerët përvojat, mendimet dhe ndjenjat e veta gjatë diskutimeve të shembujve ilustrues në këtë fushë;
6.	demonstron veprime të ndryshme që shprehin tolerancë, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve në komunitetin ku jeton (në klasë, në shkollë, në lagje dhe me gjerë) dhe i shpjegon ato në një debat me të tjerët;	merr pjesë në proceset demokratike të vendimmarrjes në nivele të ndryshme (në familje, në shkollë, në komunitet etj.), i diskuton me të tjerët përvojat personale dhe paraqet propozime të argumentuara se si të përmirësohet pjesëmarrja demokratike dhe vendimmarrja në shoqëri;
7.	diskuton me të tjerët dhe paraqet interesin personal për çështje publike, shoqërore, historike, natyrore etj., si dhe jep propozime për zgjidhjen e ndonjë problemi në komunitet e më gjerë, në një fushë të caktuar;	prezanton në një debat me të tjerët ose në një formë tjetër të të shprehurit, masat për mbrojtjen dhe zhvillimin e vlerave dhe parimeve të të drejtave të njeriut në jetën e përditshme, duke veçuar shembuj konkretë të ndonjë aktiviteti (p.sh., aktivitete për promovimin e barazisë gjinore, shmangien ndaj paragjyqimeve dhe diskriminimit, luftën ndaj varfërisë etj.);
8.	menaxhon dhe zgjidh një konflikt në mënyrë konstruktive në kohë dhe në nivel të caktuar, duke shfrytëzuar instrumente dhe teknika të ndryshme p.sh., listën kontrolluese për zgjidhje konfliktesh etj.;	ilustron me shembuj, zgjidhjen e problemeve të caktuara në nivel shkolle ose në nivel komuniteti, si dhe e arsyeton atë me argumente para një audience të caktuar (p.sh., demonstron mënyrën e ofrimit të ndihmës së parë në rastet e fatkeqësive natyrore ose njerëzore);
9.	përshkruan, me gojë ose me shkrim, mundësinë e përdorimit të internetit dhe të informacioneve në mënyrë të përgjegjshme për tema të caktuara, si dhe argumenton domosdoshmërinë e përdorimit të drejtë.	merr pjesë në përgatitjen dhe në organizimin e një aktiviteti (në shkollë apo në komunitet) për mbrojtjen e mjedisit natyror dhe atij të krijuar nga njeriu dhe në mënyra të ndryshme kontribuon për zhvillimin e qëndrueshëm të tij;

10.		ndërmerr apo udhëheq një aktivitet për vlerësimin e cilësisë dhe të saktësisë së informacioneve në një faqe <i>web</i> që shfrytëzohet më shumë nga moshatarët, arsyeton aktivitetin dhe vlerësimin e bërë, ofron këshilla të mbështetura në etikën morale dhe profesionale për shfrytëzimin e përgjegjshëm të internetit.
VII.	Kompetenca digjitale <i>(Nxënësi përdor teknologjinë për të nxitur risitë.)</i>	
Nxënësi:		
1.	përdor mjetet digjitale dhe mjediset informative duke përfshirë komunikimet në distancë për zhvillimin e njohurive;	përdor programet e TIK-ut në mënyrë efektive për të komunikuar dhe për të bashkëpunuar me bashkëmoshatarët gjatë procesit të të nxënit, duke përfshirë edhe të nxënit në distancë;
2.	përdor mjetet digjitale për të përpunuar, krijuar, realizuar dhe demonstruar tema mësimore nëpërmjet pjesëve të filmuara apo të animuara;	prezanton një projekt, duke përdorur sekuenca animimesh, videosh, figurash për demonstrimin e temave mësimore;
3.	gjen, organizon, analizon, përpunon dhe përdor informacionin nga një shumëllojshmëri burimesh dhe mediesh;	vlerëson cilësinë e informacionit që gjen nga një shumëllojshmëri burimesh dhe mediesh;
4.	merr njohuritë bazë për sistemet e duhura kompjuterike (hardware, software, networks dhe softet si: Word Processing, Database, Power-Point, Publisher, Internet Explorer;	përdor sistemet e duhura kompjuterike (hardware, software, networks dhe softet) si: Word Processing, Database, Power-Point, Publisher, Internet Explorer për përdorimin e TIK-ut në situata të ndryshme të të nxënit (ndërtimin e tabelave, grafikëve, diagramave, vizatimin e një plani, përgatitjen e shkresave dhe të prezantimeve);
5.	zhvillon aftësitë krijuese, duke zbatuar njohuritë e marra në shkencën	është krijues në zbatimin e njohurive që përmbajnë shkencat kompjuterike dhe

	kompjuterike dhe mediet digjitale;	mediet digjitale;
6.	diskuton për avantazhet dhe disavantazhet e përdorimit të teknologjive në jetën e individit, shoqërisë apo komunitetit;	tregon rregullat e sigurisë që duhen zbatuar për të ruajtur privatësinë personale sipas kodit të etikës së komunikimit personal dhe në grup;
7.	tregohet efektivisht më i pavarur në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies;	është aktiv dhe i pavarur në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies për gjetjen dhe përdorimin e metodologjive që lehtësojnë këtë proces;
8.	zhvillon vetëdijen/ndërgjegjësimin mbi globalizmin dhe larminë kulturore, duke u përfshirë në ndërveprim me nxënës nga kultura të vendeve të ndryshme.	ndërgjegjësohet mbi globalizmin dhe larmitë e kulturave, duke shkëmbyer me nxënësit e vendeve të ndryshme përvojat e vendit tonë.

3. FUSHAT E TË NXËNIT TË ARSIMIT TË MESËM TË LARTË

Fushat e të nxënit përbëjnë bazën e organizimit të procesit mësimor-edukativ në shkollë, për çdo nivel arsimor dhe për shkallët përkatëse të kurrikulës. Kurrikula e arsimit të mesëm të lartë është e organizuar në shtatë fusha të nxëni, të njëjta në të dyja shkallët e saj. Fushat e të nxënit përfshijnë një ose më shumë lëndë apo module. Lëndët dhe modulet bazohen në rezultatet e të nxënit të përcaktuara për çdo fushë. Disa lëndë të fushës mund të jenë pjesë e disa shkallëve kurrikulare.

Fushat e të nxënit janë:

1. Gjuhët dhe komunikimi
2. Matematika
3. Shkencat e natyrës
4. Shoqëria dhe mjedisi
5. Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti
6. Teknologjia dhe TIK-u

7. Artet¹

Për secilën fushë përcaktohen rezultatet e të nxënit² të cilat mundësojnë zhvillimin e kompetencave kyçe.

Rezultatet e të nxënit sipas fushave sigurojnë:

- Zhvillimin e kompetencave përmes një tërësie të përbashkët përvojash mësimore të ndërlidhura.
- Lidhjen ndërmjet lëndëve dhe veprimtarive mësimore që realizohen në kuadër të një fushe të nxëni, me synim integrimin e njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve që mundësojnë këto lëndë.
- Zbatimin e praktikave të reja të mësimdhënies në nivel shkolle.

Secila nga fushat e të nxënit, nga pikëpamja e organizimit të materialit, prezantohet sipas formatit të mëposhtëm:

1. Hyrje
2. Qëllimi i fushës
3. Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre
4. Qasja e bazuar në kompetenca
5. Rezultatet e të nxënit
6. Ndarja e kohës mësimore
7. Udhëzime metodologjike
8. Udhëzime për vlerësimin
9. Materialet dhe burimet mësimore

¹ Fusha “Arte” bëhet aktive në kurrikulën me zgjedhje.

² Rezultatet e të nxënit të fushave sipas shkallëve të kurrikulës përfshijnë rezultatet e të nxënit për kurrikulën bërthamë dhe me zgjedhje të secilës fushë.

3.1 FUSHA E TË NXËNIT: GJUHËT DHE KOMUNIKIMI

3.1.1 Hyrje

Në arsimin e mesëm të lartë, fusha “Gjuhët dhe komunikimi” përbëhet nga lëndët: Gjuhë shqipe, Letërsi, Gjuhë e huaj e parë, Gjuhë e huaj e dytë. Të gjitha lëndët e kësaj fushe synojnë zhvillimin gjuhësor e letrar që është boshti themelor për rritjen dhe zhvillimin intelektual, shoqëror, estetik dhe emocional të nxënësve. Më konkretisht, kjo fushë i aftëson nxënësit që ta përdorin gjuhën për të komunikuar, për të plotësuar interesat e tyre personale, për kënaqësi estetike, për të marrë informacion, si dhe për të përmbushur kërkesat e shoqërisë dhe të vendit të punës.

Fusha “Gjuhët dhe komunikimi” iu siguron nxënësve mundësi që të ndiejnë fuqinë e gjuhës si një mënyrë për të shprehur përvojat e tyre dhe për të thyer vështirësitë që ndajnë individët. Duke u mbështetur në studimin e teksteve të ndryshme (të folura, të shkruara dhe mediatike) tradicionale, moderne dhe bashkëkohore, lëndët e kësaj fushe nxitin vlerësimin e trashëgimisë së pasur kulturore dhe letrare.

Në kurrikulën bërthamë, fusha “Gjuhët dhe komunikimi” përbëhet nga lëndët: Gjuhë shqipe, Letërsi, Gjuhë e huaj e parë. Në kurrikulën me zgjedhje, fusha përfaqësohet me gjuhën e huaj e dytë dhe letërsinë. Përgjatë tri viteve të arsimit të mesëm të lartë, lëndët e kësaj fushe zhvillohen si më poshtë.

a) Kurrikula bërthamë

Gjuha shqipe mësohet në shkallën e pestë dhe të gjashtë, pra në klasat X-XII.

Letërsia mësohet në shkallën e pestë dhe të gjashtë, pra në klasat X-XII.

Gjuha e huaj e parë mësohet në shkallën e pestë dhe të gjashtë, pra në klasat X-XII.

b) Kurrikula me zgjedhje

Gjuha e huaj e dytë është pjesë e kurrikulës me zgjedhje të detyruar dhe mund të zgjidhet nga nxënësit nga klasa X deri në klasën XII.

Letërsia e thelluar ofrohet si lëndë me zgjedhje në shkallën e gjashtë, klasa XII.

3.1.2 Qëllimet e fushës “Gjuhët dhe komunikimi”

Fusha “Gjuhët dhe komunikimi” ka për qëllim që nxënësi:

- të shprehet qartë, saktë dhe duke respektuar normat e gjuhës standarde në të dyja format e komunikimit (me gojë dhe me shkrim);

- të diskutojë rreth teksteve që lexon, dëgjon ose sheh dhe të japë argumente bindëse për to;
- të analizojë veçoritë e strukturës dhe të formës së teksteve të ndryshme letrare dhe joletrare;
- të gjykojë tekstet e ndryshme mediatike dhe dallojë mjetet që përdoren në këto tekste për të ndikuar tek audienca;
- të kuptojë rëndësinë kulturore, historike dhe shoqërore të letërsisë;
- të vlerësojë letërsinë si një mjet për të pasuruar botën e tyre emocionale dhe njohëse, si dhe për të zhvilluar imagjinatën dhe shpirtin krijues;
- të analizojë vepra të letërsisë shqipe dhe botërore dhe t'i lidhë këto vepra me jetën e tij dhe botën përreth;
- të gjykojë rreth drejtimeve e periudhave të ndryshme letrare dhe të veçojë tiparet e tyre kryesore nëpërmjet studimit të krijimtarisë së shkrimtarëve përfaqësues të këtyre drejtimeve dhe periudhave.

3.1.3 Qasja e bazuar në kompetenca

Sipas kornizës kurrikulare, procesi i të nxënës duhet të synojë ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave kyçe dhe lëndore. Kompetencat përcaktohen si njohuri, shkathtësi, vlera dhe qëndrime që një nxënës duhet të fitojë gjatë procesit mësimor.

Fusha “Gjuhët dhe komunikimi” nëpërmjet lëndëve të saj synon të ndërtojë dhe të zhvillojë:

- a) kompetencat kyçe, të cilat janë përcaktuar në kornizën kurrikulare dhe që synojnë që ta aftësojnë nxënësin për jetën dhe tregun e punës;
- b) kompetencat e fushës/lëndës, të cilat e pajisin nxënësin me njohuri, shkathtësi, vlera dhe qëndrime, të cilat mundësojnë formimin e përgjithshëm letrar dhe gjuhësor.

Më poshtë janë përshkruar kompetencat sipas lëndëve të fushës.

GJUHË SHQIPE

a) Të folurit për të komunikuar dhe përtë mësuar

Të folurit është mjete themelor i komunikimit me të tjerët dhe gur themeli i të mësuarit në të gjitha lëndët mësimore. Duke folur dhe duke biseduar nxënësit jo vetëm japin informacion, por edhe sqarojnë kuptimin dhe domethënien e koncepteve të ndryshme, identifikojnë dhe zgjidhin probleme, zgjerojnë njohuritë, si dhe shprehin mendimet, ndjenjat dhe opinionet e tyre.

Kur ata diskutojnë rreth një informacioni, njohin dhe pranojnë edhe këndvështrimet e bashkëbiseduesve të tjerë, si dhe mjetet gjuhësore apo stilin që ata përdorin.

Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësit përmirësojnë aftësitë e tyre për të komunikuar dhe për të prezantuar ide në klasë dhe në situata formale. Nëpërmjet këtyre situatave, nxënësit aftësohen edhe për të folurit në publik.

Ata mësojnë të flasin qartë, bindshëm e me vetëbesim dhe të jenë tërheqës për të tjerët:

- duke përdorur gjuhën standarde, sidomos kur këtë e dikton situata dhe dëgjuesit;
- duke diskutuar në grupe të vogla dhe të mëdha, duke marrë role të ndryshme në menaxhimin dhe në moderimin e diskutimeve dhe debateve, si dhe duke përfshirë e angazhuar të tjerët për të përmbushur afatet dhe qëllimet;
- duke respektuar, gjatë prezantimeve me gojë, karakteristikat e një fjalimi, shpjegimi, raportimi, debati etj.;
- duke përzgjedhur fjalët e fjalitë e përshtatshme dhe duke përdorur mjete retorike e të figurshme;
- duke përdorur dhe duke vlerësuar TIK-un gjatë prezantimeve në aktivitete të ndryshme në shkollë dhe jashtë saj.

b) Të dëgjuarit e teksteve të ndryshme

Gjatë arsimit të mesëm të lartë, nxënësit reflektojnë ndaj informacioneve të llojeve dhe të fushave të ndryshme; përmbledhin, parafrazojnë dhe vlerësojnë përmbajtjen e informacionit të dëgjuar; analizojnë stilin dhe strukturën e një fjalie ose të një teksti të dëgjuar; përqendrohen te folësi, diskutojnë dhe zgjerojnë idetë e dëgjuara; mbajnë shënime të tilla që demonstrojnë të dëgjuarit e qëllimshëm etj.

c) Të lexuarit e teksteve të ndryshme

Edhe pse disa nxënës që hyjnë në klasën e dhjetë, janë lexues të pavarur, shumë prej tyre mund të kenë nevojë për mbështetje, me qëllim që të zhvillojnë më tej aftësitë në lexim. Pra, ky proces duhet të vijojë edhe në arsimin e mesëm të lartë.

Përveç kësaj, të gjithë nxënësit përballen me sfidat që shtron programi i gjuhës shqipe, i cili kërkon nga nxënësit të përvetësojnë koncepte gjithnjë e më abstrakte, të përdorin struktura gjuhësore më komplekse, si dhe të kenë fjalor më të pasur se në arsimin bazë.

Lënda e gjuhës shqipe i ndihmon nxënësit që të lexojnë në mënyrë aktive dhe kritike, si dhe ta përthithin mirë e shpejt informacionin. Një lexues aktiv dhe kritik është ai që jo vetëm i

kupton njohuritë që komunikohen në një tekst, por edhe i përdor ato në kontekste të reja. Për ta realizuar këtë, nxënësit zbatojnë një sërë strategjish të të kuptuarit, si dhe njihen me një shumëllojshmëri tekstesh.

Njohja me tekste të ndryshme u jep mundësinë nxënësve që të zbulojnë interesat dhe prirjet e tyre dhe, gjithashtu, ta kenë më të lehtë të zgjedhin orientimin e karrierës së tyre.

d) Të shkruarit për qëllime personale dhe funksionale

Të shkruarit u jep mundësi nxënësve të mësojnë për veten e tyre dhe të lidhen me botën.

Një nga qëllimet e programit të gjuhës shqipe është që nxënësit të demonstrojnë siguri dhe saktësi kur shkruajnë, të hulumtojnë para se të shkruajnë një tekst, si dhe të komunikojnë me kompetencë, duke përdorur forma dhe stile të ndryshme të shkruarit.

Gjatë tri viteve, nxënësit krijojnë, organizojnë dhe përzgjedhin ide për të shkruar për qëllime, audienca dhe situata të ndryshme. Ata zbatojnë hapat e domosdoshëm të procesit të shkrimit (planifikimi, organizimi i punës me shkrim, rishikimi, redaktimi etj.). Nxënësit zbatojnë, gjatë të shkruarit, karakteristikat e teksteve dhe rregullat gramatikore e drejtshkrimore.

e) Përvetësimi i rregullave gramatikore, drejtshkrimore dhe të pikësimit

Në arsimin e mesëm të lartë, nxënësit demonstrojnë ndërgjegjësim dhe saktësi në përdorimin e njohurive rreth sistemit gjuhësor të shqipes. Ata i konsolidojnë njohuritë gjuhësore, aftësohen ta përdorin gjuhën saktë dhe brenda rregullave gramatikore. Nxënësit i përdorin njohuritë gjuhësore për të organizuar, për të redaktuar dhe për të përmirësuar shkrimet e tyre, për të folur qartë dhe saktë, për të gjykuar gjuhën e një teksti që dëgjojnë ose lexojnë etj. Në këtë cikël, nxënësit përcaktojnë dallimet mes gjuhës së folur e gjuhës së shkruar, analizojnë regjistrat e gjuhës, vlerësojnë pasurinë leksikore të gjuhës shqipe dhe zbatojnë rregullat drejtshkrimore dhe të pikësimit.

LETËRSI

a) Analiza dhe interpretimi i teksteve të gjinive dhe të llojeve të ndryshme letrare.

Nxënësit fitojnë teknikat e analizës së veprave letrare, të cilat do t'u shërbejnë në shkollë dhe në jetë. Ata analizojnë dhe interpretojnë, si lexues kritikë dhe të pavarur, vepra të gjinive dhe të llojeve të ndryshme letrare. Duke studiuar tiparet kryesore të gjinive dhe të llojeve letrare, nxënësit marrin njohuritë dhe fitojnë aftësitë e nevojshme për ta kuptuar më mirë natyrën e

letërsisë. Këto tipare, nxënësi nuk i mëson thjesht në mënyrë teorike, por të konkretizuara në veprat ose fragmentet letrare. Gjatë tri viteve, nxënësit do të lexojnë dhe do të punojnë me tekste poetike, dramatike dhe tekste në prozë.

Gjatë analizës dhe interpretimit të veprave letrare, nxënësit dallojnë edhe mjetet e shumta e gjuhës, të cilat janë përdorur për të krijuar tekste jo vetëm me kuptim, por edhe estetikisht të bukura.

b) Vlerësimi i letërsisë shqipe dhe botërore në periudha të ndryshme letrare dhe historike.

Nxënësit krijojnë një pasqyrë të qartë:

- të fazave të ndryshme të zhvillimit të letërsisë shqipe dhe botërore;
- të lidhjeve mes periudhave të ndryshme historike dhe drejtimeve letrare;
- të gjinive letrare, të autorëve dhe veprave më përfaqësuese të një periudhe historike ose drejtimi letrar.

Gjatë arsimit të mesëm të lartë, mësimi i letërsisë përqendrohet në karakteristikat kryesore të një periudhe, duke u dhënë mundësi nxënësve të krijojnë një ide të përgjithshme rreth origjinës, përhapjes dhe tipareve të një drejtimin letrar, si dhe të gjinive e llojeve që lëvrohen. Përzgjedhja e veprave letrare që studiohen përgjatë tri viteve, bëhet duke respektuar një raport të drejtë mes letërsisë shqipe dhe asaj botërore. Letërsia shqipe do të studiohet paralelisht me letërsinë botërore duke u kushtuar vëmendje të përbashkëtave dhe dallimeve mes tyre. Në këtë mënyrë, nxënësit do të kuptojnë që letërsia shqipe nuk është një njësi e veçuar dhe e ndarë, por pjesë pasurisë letrare botërore.

3.1.4 Rezultatet e të nxënit

Rezultatet e të nxënit janë hartuar mbi bazën e kompetencave të lëndëve të fushës dhe përmbajnë kërkesat që nxënësi duhet t'i arrijë pas përfundimit të çdo shkalle.

Organizimi i rezultateve të të nxënit përmban njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe vlerat, të cilat zhvillohen dhe thellohen gradualisht nëpër shkallë, duke pasur parasysh zhvillimin fizik dhe psikomotor të nxënësve. Këto rezultate mundësojnë arritjen e shtatë kompetencave kyçe të përcaktuara në kornizën kurrikulare.

Më poshtë janë dhënë rezultatet e të nxënit të gjuhës shqipe, të letërsisë dhe të gjuhëve të huaja për shkallën e pestë dhe të gjashtë, si dhe njohuritë, shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet e domosdoshme për arritjen e këtyre rezultateve.

Lënda: GJUHË SHQIPE

KSNA 3	
Shkalla V Klasat X, XI	Shkalla VI Klasa XII
Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 11-të:	Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 12-të:
Të folurit për të komunikuar dhe për të mësuar Nxënësi:	
<ul style="list-style-type: none"> • merr pjesë në diskutime për tema të ndryshme, mbështet ose kundërshton një pozicion të caktuar, merr në konsideratë qëllimin, audiencën dhe situatën në një diskutim, si dhe përmbledh përfundimet e një diskutimi; • dallon karakteristikat e gjuhës së folur si një formë komunikimi, si dhe krahason përdorimet e kësaj gjuhe në shkollë dhe në komunitet; • realizon prezantime të ndryshme me gojë, përdor strategjitë e duhura për të përmbushur qëllimin që ka dhe, për të tërhequr vëmendjen dhe interesin e audiencës, respekton kohën gjatë prezantimit; • përdor TIK-un për të realizuar prezantime të ndryshme, sidomos në situata formale. 	<ul style="list-style-type: none"> • demonstroi aftësi për të marrë role të ndryshme në diskutim, bën pyetje dhe i përgjigjet të tjerëve, ndërmerr nisma për të ndryshuar rrjedhën e një diskutimi, parashtron në mënyrë të përmbledhur argumentet e tij, vlerëson përfundimet e një diskutimi; • përcakton cilësitë estetike të gjuhës së folur; • zgjeron gamën e strategjive për të mbledhjen e të dhënave të nevojshme që do të përdorë gjatë prezantimeve; • përzgjedh fjalët dhe shprehjet e përshtatshme në mënyrë që të ndikojë te dëgjuesit, si dhe përmirëson zgjedhjen e fjalëve duke përdorur mjete retorike dhe të figurshme; • vlerëson rolin e përdorimit të TIK-ut gjatë prezantimeve me gojë dhe analizon funksionet e këtij përdorimi.

Të dëgjuarit e teksteve të ndryshme

Nxënësi:

- përdor strategjitë e të dëgjuarit dhe kupton tekste të llojeve të ndryshme;
- bën identifikimin e tipareve të formës e të përmbajtjes së teksteve;
- zbulon kuptimin e fjalës duke hetuar mbi origjinën e saj, analizon dhe interpreton kuptimet e dyta dhe të figurshme që merr fjala brenda një konteksti;
- përdor materiale udhëzuese dhe hulumton në leksikun e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin;
- analizon gjuhën e figurshme të tekstit;
- identifikon faktin dhe opinionin në tekste të ndryshme;
- identifikon mjetet që përdor folësi për ta bërë tërheqës ose të besueshëm të folurin e tij.
- reflekton ndaj informacionit të dëgjuar; rikujton përmbajtjen e informacionit, si dhe analizon mënyrën në të cilën stili dhe struktura e një fjalie ose ligjërate mbështet qëllimin e saj;
- analizon informacione të llojeve dhe fushave të ndryshme, si dhe përgjigjet në mënyrë të përshtatshme në një debat;
- demonstroi aftësitë e domosdoshme për të dëgjuarit e qëllimshëm;
- përqendrohet tek folësi, për të identifikuar të dhënat kyçe të një teksti të dëgjuar;
- dallon retorikat gojore bindëse nga ligjërimet e thjeshta gojore.

Të lexuarit e teksteve të ndryshme

Nxënësi:

- përdor strategjitë e të lexuarit dhe bën identifikimin e tipareve të formës e të përmbajtjes së teksteve;
- përdor organizuesit grafikë në funksion të procesit të të kuptuarit të tekstit, parafrazon dhe përmbledh tekstet e punuara;
- kupton tekste të llojeve të ndryshme;
- zbulon kuptimin e fjalës duke hetuar mbi origjinën e saj, analizon dhe interpreton kuptimet e dyta dhe të figurshme që merr
- zbulon origjinën e fjalës për të kuptuar domethënien e teksteve, interpreton kuptimet e dyta si pasuri gjuhësore brenda situatës tekstore, si dhe vlerëson kuptimet e figurshme të fjalëve;
- përdor materiale udhëzuese dhe hulumton fjalët e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin, shfrytëzon për qëllime vetjake përdorime të gjuhës së teksteve të ndryshme, vlerëson gjuhën e këtyre teksteve;

<p>fjala brenda një konteksti;</p> <ul style="list-style-type: none"> • përdor materiale udhëzuese dhe gjurmon në leksikun e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin; • analizon tema të ndryshme, duke zbuluar gjuhën e figurshme të tekstit; • identifikon faktin dhe opinionin në tekste të ndryshme; • realizon punë kërkimore, përzgjedh informacione për qëllime të ndryshme, vlerëson informacionin e përzgjedhur nga të tjerët, përmbledh materiale të ndryshme, si dhe nxjerr përfundime. 	<ul style="list-style-type: none"> • përdor njohuritë dhe aftësitë për të kuptuar dhe vlerësuar tekstin; • realizon punë kërkimore, përzgjedh burime të ndryshme informacioni, të përshtatshme për kërkime, përdor informacionin për të mbajtur qëndrim ndaj një çështjeje të caktuar, vlerëson dokumente publike për logjikën, argumentet, paraqitjen e shqetësimeve të audiencës dhe për mënyrën sesi ia nxitin interesin lexuesit; • krahason dy ose më shumë tekste që kanë të njëjtën formë ligjërimi dhe trajtojnë të njëjtat tema, për të treguar sesi autorët nxjerrin përfundime të njëjta ose të ndryshme.
--	---

Të shkruarit për qëllime personale dhe funksionale

Nxënësi:

<ul style="list-style-type: none"> • realizon hapat e përcaktuar dhe të domosdoshëm gjatë të shkruarit, përdor strategji të ndryshme për të planifikuar shkrimin e tij, organizon në mënyrë logjike mendimet dhe idetë, redakton shkrimin duke përdorur edhe mendimet e të tjerëve; • shkruan qartë, me një stil vetjak dhe në mënyrë logjike, tekste për qëllime dhe për audiencë të ndryshme; • shkruan tekste të llojeve të ndryshme për qëllime personale dhe funksionale, duke zbatuar kriteret e domosdoshme për secilin lloj (formë); • zbaton rregullat gramatikore, 	<ul style="list-style-type: none"> • realizon hapat e përcaktuara dhe të domosdoshme gjatë të shkruarit, përdor strategji të ndryshme për të planifikuar shkrimin e tij, vlerëson cilësinë e një informacionit që gjen, si dhe reflekton ndaj shkrimit duke përcaktuar elementet për përmirësim; • përshtat shkrimin me qëllimet dhe me audiencën si: të përshkruajë, të rrëfejë, të udhëzojë, të informojë, të argumentojë; • përzgjedh dhe organizon fakte, ide, opinione, jep shembuj dhe të dhëna për të realizuar një produkt cilësor shkrimi; • ushtrohet në veprimtari praktike dhe paraqet produkte të llojeve të ndryshme të
--	---

drejtshkrimore dhe të pikësimit në shkrimet e tij dhe në procesin e redaktimit;

- përdor materiale të ndryshme burimore që e ndihmojnë gjatë procesit të shkrimit.

shkrimit, duke respektuar karakteristikat e tyre;

- përzgjedh leksikun e duhur dhe format gramatikore e strukturore gjatë të shkruarit, si dhe respekton rregullat drejtshkrimore.

Përvetësimi i rregullave gramatikore, drejtshkrimore dhe të pikësimit

Nxënësi:

- ndërton dhe zhvillon njohuri të reja rreth gramatikës dhe leksikologjisë përmes studimit të funksionit dhe ndikimit të tyre në tekstet që lexon;
- përdor njohuritë gramatikore dhe leksikore gjatë të folurit dhe të shkruarit për të arritur qëllime ose efekte të caktuara;
- dallon disa ndryshime mes gjuhës së folur dhe gjuhës së shkruar, mes regjistrave formalë dhe joformalë, mes dialekteve dhe gjuhës standarde;
- zotëron rregullat e drejtshkrimit dhe të pikësimit në gjuhën shqipe;
- shkruan saktë, pa gabime, dhe argumenton mënyrën e të shkruarit, duke cituar rregullat drejtshkrimore;
- përdor me saktësi terminologjinë gjuhësore në diskutime gjatë të folurit dhe kur shkruan.

- zotëron njohuri gramatikore dhe leksikore, të cilat mundësojnë nivele të larta arritjeje në lexim-shkrim;
- analizon ndryshimet mes gjuhës së folur dhe të shkruar, mes regjistrave formalë dhe joformalë, mes dialekteve e shtresave leksikore dhe gjuhës standarde;
- vlerëson me argumente pasurinë leksikore të gjuhës shqipe;
- kërkon në fjalorë, materiale në biblioteka, botime dhe internet për të gjetur informacionin e nevojshëm për sistemin gjuhësor të shqipes;
- vlerëson zbatimin e rregullave të drejtshkrimit dhe të pikësimit, si të domosdoshme në çdo profesion dhe veprimtari të jetës njerëzore.

Njohuritë dhe konceptet

- Komunikimi nëpërmjet gjuhës gjatë evolucionit të njeriut
- Gjuha dhe shoqëria, gjuha dhe individi
- Funkcionet e gjuhës
- Komunikimi verbal dhe joverbal
- Karakteristikat e gjuhës së folur
- Hartimi i një prezantimi, mënyrat dhe mjetet e prezantimit (përfshirë edhe TIK-un)
- Mjetet që përdoren për të tërhequr vëmendjen dhe interesin e të tjerëve
- Komunikimi në situata të ndryshme
- Strategjitë e të lexuarit dhe të dëgjuarit
- Karakteristikat e teksteve të shkruara, të folura dhe mediatike
- Struktura e organizimit dhe veçoritë gjuhësore të teksteve
- Analiza kritike e teksteve mediatike
- Tekste përshkuese, rrëfyese, argumentuese, informuese-paraqitëse, udhëzuese
- Shkrime të llojeve të ndryshme të teksteve
- Llojet e fjalive
- Gjymtyrët kryesore dhe gjymtyrët e dyta, llojet e tyre
- Klasat e fjalëve, të ndryshueshme të pandryshueshme, kategoritë gramatikore
- Mënyrat dhe llojet e fjalëformimit
- Leksiku, gjuha standarde, familja e fjalëve, fusha leksikore
- Stilet dhe regjistrat e gjuhës
- Shenjat e pikësimit dhe rregullat e drejtshkrimit

Aftësitë dhe shkathtësitë

- Shkathtësitë e komunikimit (të folurit, të dëgjuarit, të lexuarit, të shkruarit)
- Mendimi krijues
- Mendimi kritik
- Zgjidhja e problemeve
- Përpunimi i informacionit
- Interpretimi
- Krahasimi
- Vlerësimi

- Prezantimi
- Përdorimi i teknologjisë së informacionit dhe të komunikimit.

Qëndrimet dhe vlerat

Nxënësi:

- komunikon mirë dhe në mënyrë korrekte me të tjerët;
- përfshihet në diskutime duke dhënë kontributin e tij;
- respekton mendimin e të tjerëve;
- demonstroi vëmendje, respekt dhe empati, kur të tjerët flasin;
- ndërmerri iniciativë dhe shpreh interesim për çështje të ndryshme;
- përdor imagjinatën dhe kreativitetin për zgjidhjen e problemeve;
- përdor teknologjinë e informacionit dhe komunikimit në procesin e të nxënit;
- demonstroi vullnet dhe gatishmëri në detyrat individuale dhe në punët në grup;
- respekton parimet, vlerat, bindjet dhe kulturën e të tjerëve;
- respekton trashëgiminë kulturore dhe artistike të popullit tonë;
- përdor dhe vlerëson gjuhën standarde shqipe dhe pasurinë leksikore të gjuhës shqipe;
- tregon vetëbesim, imagjinatë dhe shpirt krijues gjatë punëve të pavarura;
- është i pavarur në vendimmarrje dhe në veprime;
- bën pyetje dhe përgjigjet në mënyrë të përgjegjshme;
- kritikon duke u mbështetur mbi argumente;
- tregon kureshtje për të kërkuar dhe hulumtuar njohuri të reja.

LËNDA: LETËRSI

KSNA 3	
Shkalla V Klasat X, XI	Shkalla VI Klasa XII
Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 11-të:	Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 12-të:
Analiza dhe interpretimi i teksteve të gjinive dhe llojeve të ndryshme letrare	
Nxënësi:	
<ul style="list-style-type: none">• analizon dhe interpreton elementet e përmbajtjes dhe të formës së një teksti në prozë si: tema dhe motivet, idetë, përshkrimi i kohës dhe i mjedisit, rrëfimtari, marrëdhëniet mes personazheve, fabula dhe subjekti;• analizon dhe interpreton elementet e përmbajtjes dhe të formës së një teksti poetik si: motivet kryesore, përdorimi i gjuhës, figuracioni, rima, ritmi, llojet e strofës etj.;• analizon dhe interpreton elementet e përmbajtjes dhe të formës së një teksti dramatik si: trajtimi i temës, konfliktet e përshkruara në vepër, analiza e marrëdhënieve mes personazheve etj.;• dallon gjinitë kryesore, si dhe tiparet e çdo gjinie letrare.	<ul style="list-style-type: none">• bën dallimin mes llojeve dhe gjinive letrare në veprat që studion dhe i analizon ato duke u mbështetur në karakteristikat e llojit dhe gjinisë;• analizon lloje të ndryshme prozash, si dhe jep shembuj të autorëve që i kanë lëvruar.• përcakton temën, idetë, analizon personazhet dhe marrëdhëniet mes tyre, i lidh elementet e mësipërme me jetën dhe botën rreth tij, ilustron me detaje nga teksti idetë dhe interpretimet e tij;• dallon llojet dhe nënllojet e dramës dhe i analizon dhe vlerëson ato;• përcakton gjininë dhe motivet kryesore në tekstet poetike, formulon idetë e tij dhe analizon gjuhën e figurshme;• shpjegon elementet e tekstit letrar, figuracionin letrar dhe i përdor ato gjatë analizës së gjuhës dhe stilit të këtyre veprave.
Vlerësimi i letërsisë shqipe dhe botërore në periudha të ndryshme letrare	
Nxënësi:	
<ul style="list-style-type: none">• analizon tiparet kryesore të folklorit tonë,	<ul style="list-style-type: none">• analizon dhe vlerëson karakteristikat

përshkruan origjinën dhe përmbajtjen e eposit kombëtar dhe vlerëson rëndësinë historike dhe kulturore të tij;

- analizon tiparet kryesore të letërsisë antike greke dhe romake, të letërsisë së Rilindjes Europiane, të letërsisë së vjetër shqipe dhe të klasicizmit.;
- përcakton periudhën historike në të cilën u zhvilluan këto drejtime ose periudha letrare, gjinitë dhe llojet letrare që u lëvruan, si dhe veprat dhe autorët më përfaqësues;
- analizon tiparet kryesore të romantizmit dhe të realizmit, të letërsisë së Rilindjes Europiane, të letërsisë së vjetër shqipe dhe të klasicizmit;
- përcakton periudhën historike në të cilën u zhvilluan këto drejtime ose periudha letrare, gjinitë dhe llojet letrare që u lëvruan, si dhe veprat dhe autorët më përfaqësues;
- krahason vlerat e letërsisë shqipe dhe asaj botërore;
- gjykon për vlerat njerëzore, etike dhe estetike që gjejnë shprehje në krijimtarinë letrare, si dhe shpjegon preferencat ose pëlqimet e tij në letërsi.

kryesore të letërsisë së shekullit XX,

drejtimet kryesore letrare, gjinitë letrare që u lëvruan, si dhe autorët përfaqësues dhe veprat e tyre;

- analizon dhe vlerëson periudhat kryesore në letërsinë shqipe të shekullit XX, grupimet dhe drejtimet letrare, autorët përfaqësues dhe veprat e tyre;
- analizon në rrafsh krahasues, vlerat e letërsisë shqipe dhe asaj evropiane dhe botërore;
- analizon dy vepra letrare dhe përcakton të përbashkëtat dhe ndryshimet mes tyre;
- gjykon për vlerat njerëzore, etike dhe estetike që gjejnë shprehje në krijimtarinë letrare, si dhe shpjegon preferencat ose pëlqimet e tij në letërsi.

Njohuritë dhe konceptet

- Natyra dhe funksioni i letërsisë
- Shkenca për letërsinë
- Lidhja e letërsisë me artet e tjera
- Llojet e teksteve letrare (tekst në prozë, tekst poetik, tekst dramatik)

- Ndarja letërsisë sipas gjinive
- Veçoritë e gjinisë epike (poema epike, miti, legjenda, romani)

- Veçoritë e gjinisë lirike (soneti, oda, elegji, himni etj.)
- Veçoritë e gjinisë dramatike (tragjedia, komedia, drama)
- Fabula dhe subjekti
- Sistemi i personazheve dhe tipizimi i tyre
- Tema dhe motivet e veprës letrare
- Stili dhe gjuha
- Konteksti i një vepre letrare
- Figurat e kuptimit
- Figurat tingullore dhe të intonacionit
- Figurat e fjalëve dhe të shprehjeve
- Figurat e sintaksës poetike
- Folklori shqiptar
- Letërsia antike dhe romake
- Letërsia e Rilindjes
- Klasicizmi, romantizmi, realizmi
- Letërsia e shekullit XX dhe drejtimet kryesore letrare
- Autorët përfaqësues të periudhave dhe drejtimeve letrare

Aftësitë dhe shkathtësitë

- Shkathtësitë e komunikimit (të folurit, të dëgjuarit, të lexuarit, të shkruarit)
- Mendimi krijues
- Mendimi kritik
- Zgjidhja e problemeve
- Përpunimi i informacionit
- Interpretimi
- Krahasimi
- Vlerësimi
- Prezantimi
- Përdorimi i TIK-ut

Qëndrimet dhe vlerat

Nxënësi:

- komunikon mirë dhe në mënyrë korrekte me të tjerët;
- përfshihet në diskutime duke dhënë kontributin e tij;
- respekton mendimin e të tjerëve;
- demonstroi vëmendje, respekt dhe empati, kur të tjerët flasin;
- ndërmerri iniciativë dhe shpreh interesim për çështje të ndryshme;
- përdori imagjinatën dhe kreativitetin për zgjidhjen e problemeve;
- përdori teknologjinë e informacionit dhe komunikimit në procesin e të nxënit;
- demonstroi vullnet dhe gatishmëri në detyrat individuale dhe në punët në grup;
- respekton parimet, vlerat, bindjet dhe kulturën e të tjerëve;
- respekton trashëgiminë kulturore dhe artistike të popullit tonë;
- përdori dhe vlerësoi gjuhën standarde shqipe dhe pasurinë leksikore të gjuhës shqipe;
- tregoi vetëbesim, imagjinatë dhe shpirt krijues gjatë punëve të pavarura;
- është i pavarur në vendimmarrje dhe në veprime;
- bëri pyetje dhe përgjigjet në mënyrë të përgjegjshme;
- kritikoi duke u mbështetur mbi argumente;
- tregoi kureshtje për të kërkuar dhe hulumtuar njohuri të reja.

LËNDA: GJUHË E HUAJ

KSNA 3	
Shkalla V Klasat X, XI	Shkalla VI Klasa XII
Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 11-të (niveli B1.2)	Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 12-të (niveli B2)
Të folurit	
Nxënësi:	
<ul style="list-style-type: none"> • komunikon, me një farë sigurie, mbi tema të njohura e të zakonshme ose që nuk janë të lidhura me interesat e tij dhe fushën e tij profesionale; • shkëmben, verifikon dhe konfirmon informacione; • shpreh mendimin e tij mbi një temë abstrakte ose kulturore, si: film, libër, muzikë etj.; • zhvillon pa parapërgatitje një bisedë mbi një temë familjare, shpreh opinione personale, shkëmben informacione mbi tema të njohura me interes personal ose të nevojshme për jetën e përditshme (familja, koha e lirë, puna, udhëtimet dhe kronika e zezë). 	<ul style="list-style-type: none"> • përballon shumicën e situatave ku mund të gjendet, gjatë një udhëtimi në një zonë ku flitet gjuha; • merr pjesë pa u përgatitur në një bisedë me tema të njohura ose me interes vetjak apo që kanë lidhje me jetën e përditshme (familja, koha e lirë, puna, aktualiteti); • vë në dukje domethënien personale të fakteve dhe përvojave, shpreh opinione dhe i mbron ato me këmbëngulje duke dhënë shpjegime dhe argumente; • zgjeron gamën e strategjive për të mbledhjen e të dhënave të nevojshme që do të përdorë gjatë prezantimeve; • vlerëson rolin e përdorimit të TIK-ut gjatë prezantimeve me gojë dhe analizon funksionet e këtij përdorimi.
Të lexuarit	
Nxënësi:	

• demonstroi të kuptuarit e teksteve faktike, të drejtpërdrejta mbi tema të fushës së tij dhe interesave të tij me një nivel të kënaqshëm kuptimi; • demonstroi të kuptuarit e përshkrimit të ngjarjeve, shprehjen e ndjenjave etj.; • demonstroi të kuptuarit e koncepteve dhe të njohurive për strategjitë e të lexuarit; • përdori strategjitë e të lexuarit, bën identifikimin e veçorive të teksteve; • përdori materiale udhëzuese dhe hulumtoi fjalët e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin; • përdori tekste të marra nga burime të llojeve të ndryshme; • zhvilloi aftësitë e domosdoshme për të realizuar punë kërkimore; • përzgjedh informacione për qëllime të ndryshme.	• lexon artikuj dhe raporte në mënyrë të pavarur; • përdori referenca të përshtatshme në mënyrë përzgjedhëse; • zotëron një fjalor leximi të gjerë dhe aktiv, por mund të ketë vështirësi me disa shprehje më pak të njohura; • parafrazon dhe përmbledh tekstet e punuara. • kupton një tekst letrar bashkëkohor në prozë; • hulumtoi fjalët e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin; • shfrytëzon për qëllime vetjake, përdorime të gjuhës së figurshme të teksteve letrare; • zgjedh dhe përdori burime të ndryshme informacioni, të përshtatshme për kërkime.

Të shkruarit

Nxënësi:

• sjell informacion mbi tema abstrakte dhe konkrete, kontrollon informacionin, bën pyetje mbi një problem dhe e paraqet atë me saktësi; • shkruan shënime dhe letra personale për të kërkuar ose për të transmetuar informacione me interes, duke bërë të qartë pikat që ai konsideron më të rëndësishme; • përdori strategji të ndryshme për të planifikuar shkrimin e tij;	• përcjell informacione dhe shpreh pikëpamje me shkrim duke iu përshtatur pikëpamjeve të të tjerëve; • realizon hapat e përcaktuara dhe të domosdoshme gjatë të shkruarit; • përdori strategji të ndryshme për të planifikuar shkrimin e tij; • vlerëson cilësinë e një informacionit që gjen; • reflekton ndaj shkrimit duke përcaktuar elementet për përmirësim;

- redakton shkrimin duke përdorur edhe mendimet e të tjerëve;
- shkruan një tekst të thjeshtë dhe koherent mbi tema të njohura ose që i interesojnë personalisht;
- përshkruan përvoja ose përshtypje personale;
- zbaton rregullat gramatikore, drejtshkrimore dhe të pikësimit në shkrimet e tij;
- përdor materiale të ndryshme burimore që e ndihmojnë gjatë procesit të shkrimit.
- shkruan tekste të qarta dhe të hollësishme mbi një gamë të gjerë temash që lidhen me interesat personale;
- shkruan një ese ose një raport duke transmetuar një informacion ose duke paraqitur arsyet *pro* dhe *kundër* një opinionit të dhënë;
- shkruan letra që vlerësojnë kuptimin që u jep personalisht ngjarjeve dhe eksperiencave të ndryshme jetësore;
- përzgjedh leksikun e duhur dhe format gramatikore e strukturore gjatë të shkruarit, si dhe respekton rregullat drejtshkrimore.

Përdorimi i drejtë gjuhës

Nxënësi:

- përdor njohuritë gramatikore dhe leksikore gjatë të folurit dhe të shkruarit për të arritur qëllime të caktuara;
- zotëron rregullat e drejtshkrimit dhe pikësimit të gjuhës;
- shkruan mjaftueshëm saktë edhe me gabime;
- përdor me saktësi terminologjinë gjuhësore në diskutime, gjatë të folurit dhe të shkruarit;
- vlerëson zbatimin e rregullave të drejtshkrimit dhe të pikësimit.
- zotëron njohuri gramatikore dhe leksikore të cilat mundësojnë nivele të larta arritjeje në lexim-shkrim;
- dallon disa ndryshime mes gjuhës dhe folur dhe të shkruar, mes regjistrave formalë dhe joformalë, mes dialekteve dhe gjuhës standarde;
- vlerëson me argumente pasurinë leksikore të gjuhës së huaj;
- kërkon në fjalorë, bibliotekë, dhe internet për të gjetur informacionin e nevojshëm;
- vlerëson zbatimin e rregullave të drejtshkrimit dhe pikësimit.

Njohuritë dhe konceptet

- Komunikim verbal dhe joverbal (gjeste, mimikë, gjuhë e trupit)
- Rregullat e të folurit, të dëgjuarit dhe diskutimit në grup

- Strategjitë e të lexuarit dhe hapat në procesin e shkrimit
- Tekste joletrare si: intervista, kontrata, një guidë turistike, rregullore, artikull, postë elektronike, përmbledhje, ese, fletëpalosje etj.
- Llojet e fjalive
- Gjymtyrët kryesore dhe gjymtyrët e dyta, llojet e tyre
- Mënyrat dhe llojet e fjalëformimit
- Shenjat e pikësimit dhe rregullat e drejtshkrimit etj.

Aftësitë dhe shkathtësitë

- Shkathtësitë e komunikimit (të folurit, të dëgjuarit, të lexuarit, të shkruarit)
- Mendimi krijues
- Mendimi kritik
- Zgjidhja e problemeve
- Përpunimi i informacionit
- Interpretimi
- Krahasimi
- Vlerësimi
- Prezantimi
- Përdorimi i TIK-ut

Qëndrimet dhe vlerat

Nxënësi:

- komunikon mirë dhe në mënyrë korrekte me të tjerët;
- përfshihet në diskutime duke dhënë kontributin e tij;
- respekton mendimin e të tjerëve;
- demonstroi vëmendje, respekt dhe keqardhje, kur të tjerët flasin;
- ndërmerr iniciativë dhe shpreh interesim për çështje të ndryshme;
- përdor imagjinatën dhe kreativitetin për zgjidhjen e problemeve;
- përdor teknologjinë e informacionit dhe të komunikimit në procesin e të nxënës;
- demonstroi vullnet dhe gatishmëri në detyrat individuale dhe në punët në grup;
- respekton parimet, vlerat, bindjet dhe kulturën e të tjerëve;
- respekton kulturën e vendit, gjuhën e të cilit mëson;

- tregon vetëbesim, imagjinatë dhe shpirt krijues gjatë punëve të pavarura;
- është i pavarur në vendimmarrje dhe në veprime;
- bën pyetje dhe përgjigjet në mënyrë të përgjegjshme;
- kritikon duke u mbështetur në argumente;
- tregon kureshtje për të kërkuar dhe hulumtuar njohuri të reja;

3.1.5 Ndarja e kohës mësimore

Planifikimi i kohës bëhet në përputhje me rezultatet e të nxënit, të përcaktuara për shkallë dhe fushë. Ndarja e kohës mësimore për shkallës e pestë dhe të gjashtë është si më poshtë:

Kurrikula bërthamë

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
GJUHËT DHE KOMUNIKIMI (orë mësimore/javë)	14	7
Gjuhë shqipe	4	2
Letërsi	4	2
Gjuhë e huaj e parë	6	3

Kurrikula me zgjedhje

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasa X, XI	Klasa XII
GJUHËT DHE KOMUNIKIMI (orë mësimore/javë)	4	4

Letërsi	-	2
Gjuhë e huaj e dytë	4	2

3.1.6 Udhëzime metodologjike

Kurrikula e fushës “Gjuhët dhe komunikimi” bazohet në parimin se të gjithë nxënësit kanë mundësi që të arrijnë rezultate të mira dhe të jenë të suksesshëm. Një nga çelësat kryesorë për suksesin e tyre është cilësia e mësimdhënies. Për një mësimdhënie cilësore, mësuesit duhet të respektojnë pikat e forta të nxënësve, të identifikojnë nevojat e tyre gjatë të nxënësve, të përcaktojnë saktë qëllimet e vlerësimit dhe të planifikojnë mirë orën e mësimit. Mësuesit duhet të informojnë nxënësit për rezultatet e të nxënësve, duhet të ndihmojnë nxënësit që të aktivizojnë njohuritë e mëparshme, duhet të japin udhëzime të diferencuara sipas nevojave të tyre, duhet t’i orientojnë kur punojnë në grupe, si dhe duhet t’u mësojnë strategjitë e të nxënësve, në mënyrë që ata të ndërtojnë vetë njohuritë dhe dijet e tyre.

Metodat bashkëkohore të mësimdhënies i përfshijnë nxënësit në zhvillimin e aftësive të të menduarit kritik e krijues dhe i nxitin ata që shikojnë përtej kuptimit të fjalëpërfjalshëm të teksteve. Pjesë përbërëse e mësimit duhet të jetë edhe ngulitja e cilësive të tilla të nxënësve, si: gatishmëria dhe vendosmëria për të çuar një detyrë deri në fund, komunikimi i qartë dhe brenda rregullave të mirësjelljes, shpirti i iniciativës, dëshira për të marrë përgjegjësi etj.

Gjuhët dhe letërsia mësohen më mirë nëpërmjet situatave në të cilat paraqiten ide, çështje dhe diskutime që janë të rëndësishme dhe me interes për nxënësit. Nuk mund të diktohen metoda ose aktivitete mësimore, mësuesit janë të lirë të përzgjedhin ato metoda, teknika ose aktivitete që vendosin nxënësit në qendër, që e nxitin ata të ndërveprojnë me tekstin, që zhvillojnë mendimin kritik, që përkrijnë me nivelin e nxënësve dhe që funksionojnë mirë në klasën e tyre.

3.1.7 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi korrekt dhe sistematik i nxënësve është pjesë e mësimdhënies dhe e të nxënësve. Vlerësimi i nxënësve nuk ka për synim vetëm vendosjen e notës dhe as nuk përfundon me vendosjen e saj. Ai duhet të shërbejë për disa qëllime, si:

- të sigurojë informacion rreth nivelit të arritjeve të nxënësve;

- të motivojë nxënësit;
- të shënojë përparimin e nxënësve;
- të vlerësojë gatishmërinë e nxënësve për nxënie në të ardhmen.

Gjatë procesit mësimor, mësuesit:

- duhet të identifikojnë nevojat dhe mangësitë e nxënësve në procesin e të nxënit dhe duhet të ndjekin strategjitë dhe metodat e duhura për të përmirësuar nivelin e të nxënit;
- duhet t'u ofrojnë nxënësve mundësi, veprimtari dhe detyra të shumta e kuptimplote, në mënyrë që të zhvillojnë dhe të demonstrojnë aftësitë dhe progresin e tyre;
- duhet t'i udhëzojnë, t'i motivojnë dhe t'i nxitin nxënësit për të përmirësuar rezultatet e tyre;
- duhet t'i qartësojnë nxënësit për qëllimin dhe kriteret e vlerësimit;
- duhet t'i përfshijnë nxënësit në procesin e vlerësimit.

Vlerësimi mbështetet në rezultatet e të nxënit të programit mësimor. Gjatë zbatimit të programit, nxënësve duhet t'u jepet mundësia të punojnë edhe në grup, për kryerjen e detyrave, të cilat mund të zgjidhen me këtë metodë pune. Në këto raste, mësuesi parashtron peshën e vlerësimit me notë të grupit, në tërësi dhe të secilit nxënës, në veçanti.

Mësuesi nuk e ka të detyrueshëm, vlerësimin me notë të nxënësve në çdo orë mësimi dhe të vendosë nota në regjistër për secilën prej tyre. Si rregull, nxënësit dhe mësuesit duhet të bashkëbisedojnë lirshëm si partnerë rreth përvetësimit të njohurive të fituara të orëve të kaluara dhe mirëkryerjes së detyrave jashtë klase.

Komponentët e vlerësimit janë vlerësim i vazhdueshëm me gojë dhe me shkrim. Vlerësimi me shkrim shërben për aftësimin e komunikimit me shkrim. Mësuesi e vlerëson nxënësin me notë për parashtrimet ose prezantimet me gojë dhe punët me shkrim, të zhvilluara vetë ose në grup.

Portofoli i nxënësit, si një mundësi vlerësimi e vetëvlerësimi, është një koleksion i punimeve të tij përgjatë vitit shkollor. Ai mund të përmbajë punë me shkrim, detyra tematike, projekte lëndore e ndër-lëndore etj. Përzgjedhjet për portofolin bëhen nga nxënësi, ndërsa mësuesi në këtë rast rekomandon.

Çrregullime të diagnostikuara, si: disleksia, vështirësi të veçanta gjuhësore të fëmijëve të ardhur rishtas nga emigracioni ose të fëmijëve të shtetasve të huaj, banues në vendin tonë, merren parasysh nga mësuesit, duke u mundësuar këtyre nxënësve të vlerësohen me mënyra të posaçme.

Mësuesi duhet t'u komunikojë prindërve, stafit pedagogjik të shkollës, organeve shtetërore dhe palëve të tjera të interesuara, herë pas here, rezultatet e përparimit të nxënësve. Ky komunikim është mirë të jetë me shkrim dhe të përmbajë disa aspekte kryesore të punës së nxënësve si: aftësitë, qëndrimi ndaj lëndës, pjesëmarrja në veprimtari, punët me shkrim, sugjerimet për përmirësimin e punës në të ardhmen etj.

Procesi i vlerësimit

Vlerësimi dhe mësimdhënia lidhen ngushtë në kurrikul. Për ta përdorur vlerësimin brenda mësimdhënies në mënyrë efektive kërkohet mbi të gjitha, të njihet fakti se instrumente të ndryshme të tij duhet të përdoren për qëllime të ndryshme. Vlerësimet e mëposhtme janë vendimtare për arritjen e rezultateve të të nxënësve.

Vlerësimi diagnostikues, zakonisht, kryhet në fillim të shkollës, vitit shkollor ose para zhvillimit të një grupi orësh, për të identifikuar njohuritë paraprake, interesat ose aftësitë që kanë nxënësit rreth asaj, për të cilën po kryhet vlerësimi. Ky informacion përdoret për të orientuar praktikën e mësimdhënies të mësuesit dhe të nxënësve, në mënyrë që të përcaktohen teknikat korrigjuese. Vlerësimi diagnostikues mund të jetë i shkurtër, i shpejtë, joformal dhe mund të bëhet me gojë dhe me shkrim.

Vlerësimi për të nxënë (i vazhdueshëm) është një proces, që ndodh gjatë gjithë kohës në klasë dhe informon nxënësit dhe mësuesit mbi progresin e nxënësve. Të dhënat dhe informacioni i mbledhur nga ky lloj vlerësimi përdoren për të përmirësuar proceset e mësimdhënies dhe të nxënësve. Fokusi i vlerësimit nuk duhet të jetë vetëm vlerësimi me notë i nxënësve.

Vlerësimi i të nxënësve (përmbledhës) kryhet më shpesh në fund të një grupi orësh, për të përcaktuar çfarë është mësuar mbas një periudhe kohe dhe shoqërohet me notë. Vlerësimet e të nxënësve përdoren jo vetëm për të informuar nxënësit e prindërit për progresin e nxënësve, por edhe për të përmirësuar praktikën e mësimdhënies dhe të nxënësve.

Gjatë zbatimit të programit nxënësve duhet t'u jepet mundësia të punojnë edhe në grup, për kryerjen e detyrave të cilat mund të zgjidhen me këtë formë pune. Në këto raste mësuesi parashtron peshën e vlerësimit me notë të grupit, në tërësi dhe të secilit nxënë, në veçanti.

Nxënësit vlerësohen për përdorimin e njohurive, shkathtësive, vlerave dhe qëndrimeve në situata të njohura dhe të panjohura. Nëse nxënësit i zotërojnë njohuritë, shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet në mënyrë të mjaftueshme, ata duhet t'i zbatojnë ato përtej materialeve të përdorura gjatë mësimdhënies. Vlerësimi i të nxënësve nuk është thjesht një reflektim i

njohurive të fituara, por është edhe një tregues i vlefshëm dhe i besueshëm i thellësisë së të kuptuarit dhe mënyrës se si ai transmetohet dhe përgjithësohet.

Të marra së bashku, të tria llojet e vlerësimeve formojnë një hartë të plotë për përmbushjen e rezultateve të të nxënit, e cila përfshin pikën e nisjes, rrugën që duhet ndjekur dhe pikëmbërritjen.

3.1.8 Materialet dhe burimet mësimore

Në fushën “Gjuhët dhe komunikimi”, për arritjen e kompetencave, është me rëndësi përdorimi i mjeteve dhe materialeve të shumta mësimore. Këto mjete krijojnë mundësi që nxënësit të ndërtojnë dijet e tyre, t’i konkretizojnë njohuritë e tyre, të nxënë në mënyrë të pavarur, t’i përdorin dijet në jetën praktike dhe në kontekste të reja, të zhvillojnë aftësitë e të menduarit kritik e krijues, të bashkëveprojnë me shokët e shoqet e klasës. Disa nga mjetet më të përdorshme didaktike janë: tekstet mësimore, veprat letrare (biblioteka e shkollës), revistat, atlaset, enciklopeditë, antologjitë, televizori, video-projektori, videokaseta, kompjuteri, interneti, CD, radio etj.

Mjedisi i të nxënit

Pjesa më e madhe e orëve të mësimin zhvillohet në klasë, ku mundësohen puna në grupe, tryezat e rrumbullakëta etj. Gjithashtu, gjatë vitit mësimor nxënësit mund të shkojnë në biblioteka, të marrin pjesë në panaire të librit, të shkojnë në teatër ose kinema, të zhvillojnë takime me shkrimtarë, të vënë në skenë një pjesë dramatike, të bëjnë vizita në muze etj.

Sugjerime për përdorimin e TIK-ut

- Përdorimi i postës elektronike për shkëmbim informacioni.
- Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet e web –it të rekomanduara nga mësuesi.
- Përdorimi i CD-ROM për ruajtjen e informacionit të dëshiruar.

3.2 FUSHA E TË NXËNIT: MATEMATIKË

3.2.1 Hyrje

Zhvillimet e shumta dhe të vrullshme që po ndodhin në shoqërinë e sotme, ndikojnë thellësisht në të ardhmen e nxënësit. Për të përmbushur kërkesat e kësaj shoqërie në të cilën do të jetojë, nxënësi duhet të përshtatet jo vetëm me aftësinë për të përdorur matematikën dhe teknologjinë në mënyrë efektive, por edhe me aftësinë e përpunimit të sasive të mëdha të informacionit që merr, si dhe me aftësinë për të nxënë në mënyrë të pavarur. Matematika përgatit nxënësin për rolet e tij të ardhshme në shoqëri, nëpërmjet njohurive thelbësore matematikore, aftësisë së arsytimit e logjikës, zgjidhjes së problemeve, komunikimit, modelimit dhe, më e rëndësishmja, nëpërmjet aftësive për të nxënë në mënyrë të pavarur gjatë gjithë jetës. Matematika mundëson zhvillimin e personalitetit të nxënësit, zhvillimin e aftësive të tij për të menduar në mënyrë kritike dhe për të hulumtuar, duke nxitur kështu kërshërinë dhe inkurajimin për zbulime, vetëbesimin për zgjidhjen e situatave problemore në jetën e përditshme.

Matematika është fushë të nxëni dhe lëndë mësimore. Një nga aspektet më të rëndësishme në kurrikulën e matematikës është zhvillimi i kompetencave matematikore dhe kyçe, të cilat e ndihmojnë nxënësin të kuptojë përdorimin e matematikës në mënyrë efektive dhe në situata të jetës reale. Njohuritë matematikore bëhen kuptimplote dhe të fuqishme nëse marrin jetë në kurrikul dhe zbatohen në situata praktike. Fusha të tjera përdorin, në kontekste efektive, njohuritë dhe kompetencat matematikore. Situata të zgjidhjes së problemeve mund të nxirren nga fusha të lidhura ngushtë, si shkencat kompjuterike, biznesi, financa, turizmi, biologjia, fizika, teknologjia, por edhe nga fusha që mendohet se janë më larg matematikës si historia, gjeografia, shkencat sociale ose artet. Është e rëndësishme që kjo lidhje ndërmjet fushave të hulumtohet me kujdes, të analizohet dhe të diskutohet për të theksuar, tek nxënësit, përhapjen e njohurive matematikore dhe të menduarit matematik në të gjitha lëndët.

Matematika mësohet në të gjitha shkallët e kurrikulës. Ashtu si në arsimin bazë, ku trajtohen numrat, figurat gjeometrike, pozicionet në hapësirë, matjet, shkathtësitë për llogaritje e zgjidhje problemore, lidhja konceptuale me njohuritë nga algjebra, gjeometria dhe statistika, edhe në shkallën e pestë dhe të gjashtë vijohet me integrim të njohurive nga numri, matja, gjeometria, algjebra, funksioni dhe sigurohet një

zgjerrim i mëtejshëm i njohurive nga trigonometria, analiza matematike, gjeometria analitike, statistika dhe probabiliteti. Në këto shkallë matematika është në funksion të përgatitjes së nxënësve për studime të mëtejshme ose për në tregun e punës.

3.2.2 Qëllimi i fushës

Fusha/lënda e matematikës ka si qëllim të kontribuojë në zhvillimin individual të nxënësit, ta aftësojë atë për të përdorur lehtësisht dhe në mënyrë organike, në fushat e tjera të të nxënësit, njohuritë dhe shprehjet matematikore, metodat matematikore, arsyetimin matematikor. Ajo e pajis nxënësin me modelet e të menduarit matematik, me idetë thelbësore dhe strukturat matematikore, me njohuri dhe shprehje matematike të nevojshme për jetën dhe për arsimim të mëtejshëm. Nëpërmjet fushës/lëndës së matematikës, zhvillohet elasticiteti intelektual, aftësia për të gjykuar nga këndvështrime të ndryshme, përqendrimi, aftësia krijuese, fantazia dhe marrja e vendimeve, të cilat janë me rëndësi për një organizim aktiv dhe të përgjegjshëm të shoqërisë. Karakteristikë e mënyrës matematikore të të punuarit dhe të të menduarit janë përdorimi i saktë i gjuhës, zhvillimi i koncepteve të qarta, të menduarit logjik, argumentimi, si dhe kuptimi i varësive reciproke ndërmjet dukurive e proceseve.

Mësimi i matematikës në arsimin e mesëm të lartë synon që nxënësi:

- të zhvillojë të menduarin logjik dhe kritik;
- të përdorë matematikën si një mjet në jetën e përditshme dhe në veprimtaritë shoqërore;
- të hulumtojë rreth koncepteve matematikore dhe të zbulojë ngjashmëritë, ndryshimet, rregullsitë dhe marrëdhëniet shkak - pasojë ndërmjet dukurive;
- të besojë në aftësinë, shprehinë dhe gjykimin e tij, duke komunikuar qartë dhe saktë nëpërmjet fjalorit dhe simboleve matematike;
- të zhvillojë imagjinatën dhe të zgjidhë situatat matematikore në mënyra të ndryshme;
- të argumentojë veprimet dhe përfundimet e tij dhe t'ua paraqesë të tjerëve;
- të përdorë teknologjinë për të lehtësuar zbatimet e matematikës;
- të jetë i përkushtuar në punën në grup;
- të jetë i motivuar për ta studiuar matematikën si fushë që ka rëndësi për jetën sociale dhe profesionale;
- të ndihet i suksesshëm në matematikë.

3.2.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Fusha/lënda e matematikës në arsimin e mesëm të lartë, ashtu si në arsimin bazë, mbështetet në disa tematika kryesore. Secila tematikë ka të bëjë me njohuritë, shprehjet matematike dhe qëndrimet, të cilat përdoren për përmbushjen e kompetencave kryesore të fushës dhe të kompetencave kyçe. Fusha/lënda e matematikës fokusohet në këto tematika kryesore:

Numri: Nxënësi përdor kuptimin e numrave, marrëdhëniet ndërmjet tyre dhe algoritmin e veprimeve me numra për të paraqitur zbatime në botën reale.

Matja: Nxënësi zbaton proceset e matjes, përzgjedh dhe teknika dhe formula të përshtatshme për të kryer matje të drejtpërdrejta dhe jo të drejtpërdrejta në situata reale.

Gjeometria: Nxënësi përdor arsytimin dhe vërtetimin për të zgjeruar përfytyrimin rreth marrëdhënieve gjeometrike, si dhe për lidhjen ndërmjet algjebërës dhe gjeometrisë.

Algjebra dhe funksioni (Njehsimi diferencial dhe integral): Nxënësi zbulon ligjësi, përdor gjuhën e simboleve për të interpretuar dhe analizuar lidhjen e ligjësive me njëra-tjetrën duke modeluar marrëdhënie dhe situata matematikore.

Statistika dhe probabiliteti: Nxënësi, në botën e sotme të mbushur me informacion, lexon, kupton, interpreton dhe analizon informacionin në mënyrë që të marrë vendimet e duhura.

3.2.4 Qasja e bazuar në kompetenca

Fusha/lënda e matematikës, nëpërmjet përmbajtjes dhe shprehive të përcaktuara, ka si qëllim, që gjatë zbatimit, të zhvillojë njohuritë thelbësore të të menduarit matematikor, të ushtrijë përqendrimin dhe komunikimin, të përforcojë themelet e formulimit të koncepteve e strukturave matematike nëpërmjet përvojave empirike. Nëpërmjet shprehive të përcaktuara, ajo përforcon themelet e modelimeve matematikore, zgjeron kuptimin e koncepteve e strukturave thelbësore matematikore që lidhen me zgjidhjen e problemeve me jetën e përditshme.

Në këtë kontekst, të mësuarit e matematikës është e bazuar në kompetenca. Kompetencat përcaktohen si njohuri, shkathtësi dhe qëndrime që një nxënës duhet t'i fitojë gjatë procesit të mësimdhënie-nxënies. Kompetenca demonstron nga nxënësi (njohuri), bazohet në performancën e tij (aftësi) si dhe në perspektivën e sjelljes (qëndrim). Organizimi i mësimit të matematikës me bazë kompetencat, përqendrohet në atë që duhet të bëjë dhe që duhet të jetë i gatshëm të bëjë nxënësi.

Bazuar në këtë kurrikul, fusha/lënda e matematikës synon të përmbushë 6 kompetenca matematikore, të cilat lidhen me kompetencat kyçe që një nxënës duhet të zotërojë gjatë jetës së tij.

Tabela: Përshkrimi i kompetencave të fushës

Kompetencat matematikore	Përshkrimi i kompetencave
Zgjidhja e situatës problemore	<p>Nxënësi përshkruan dhe zgjidh situata problemore të nivelit praktik, të marra nga fusha të tjera ose përvoja të përbashkëta të jetës së përditshme dhe të nivelit abstrakt, duke zhvilluar kapacitetin e tij intelektual dhe intuitën krijuese.</p> <p>Treguesit kryesorë janë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • përcaktimi i të dhënave të situatës problemore; • modelimi i një situatë problemore; • zbatimi i hapave të ndryshme për zgjidhjen e situatës problemore; • vlefshmëria e zgjidhjes së situatës problemore; • paraqitja e zgjidhjes së situatës problemore.
Arsyetimi dhe vërtetimi matematik	<p>Nxënësi përdor arsyetimin, argumentimin dhe vërtetimin si aspekte themelore të matematikës. Arsyetimi dhe vërtetimi kanë të bëjnë me organizimin logjik të fakteve, ideve ose koncepteve në mënyrë që nxënësi të arrijë në një rezultat më të besueshëm se intuita.</p> <p>Treguesit kryesorë janë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifikimi i elementeve të situatës matematikore; • përdorimi i koncepteve matematikore dhe proceset e përshtatshme për situatën e dhënë; • arsyetimi për zbatimin e koncepteve dhe proceseve në situatën e dhënë.

<p>Të menduarit dhe komunikimi matematik</p>	<p>Nxënësi përdor komunikimin nëpërmjet të lexuarit, të shkruarit, diskutimit, të dëgjuarit, të pyeturit për të organizuar dhe qartësuar të menduarin matematik. Nxënësi gjatë komunikimit në gjuhën matematikore demonstroi konceptet, proceset dhe përforcon të kuptuarit e tyre. Ai kupton se kjo gjuhë përdoret jo vetëm në lëndë të tjera, por edhe në jetën e përditshme.</p> <p>Treguesit kryesorë janë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • familjariteti me gjuhën e matematikës; • lidhja e gjuhës së matematikës me gjuhën e përditshme; • interpretimi i koncepteve matematikore.
<p>Lidhja konceptuale</p>	<p>Nxënësi përshkruan dhe krijon modele duke përdorur veprimet themelore matematikore në situata të jetës së përditshme. Modelimi është procesi i paraqitjes së situatës nga jeta reale me gjuhën matematikore. Nëpërmjet përdorimit të teknikave përkatëse, gjendet zgjidhja matematikore, e cila më pas interpretohet në jetën reale.</p> <p>Treguesit kryesorë janë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • përcaktimi i situatës në jetën reale; • modelimi në gjuhën matematikore; • gjetja e zgjidhjes matematike; • përkthimi dhe interpretimi i zgjidhjes matematike në zgjidhje të situatës në jetën reale.
<p>Përdorimi i teknologjisë në matematikë</p>	<p>Nxënësi përdor teknologjinë si mjet për të zgjidhur apo për të verifikuar zgjidhjet, si dhe për të mbledhur, komunikuar e zbuluar informacione.</p>

3.2.5 Rezultatet e të nxënit

Rezultatet thelbësore mësimore në matematikë bazohen në gjashtë kompetenca matematikore. Më poshtë paraqiten rezultatet e të nxënit për secilën kompetencë matematikore, për shkallën e pestë dhe të gjashtë.

KSNA 3	
Shkalla V Klasat X, XI	Shkalla VI Klasa XII
Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 11-të:	Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 12-të:
Zgjidhja problemore në matematikë	
Nxënësi :	
<ul style="list-style-type: none"> • modelon dhe zgjidh situata problemore, jo të ndërlikuara, me ndihmën ose jo të teknologjisë; • demonstroi marrëdhëniet ndërmjet bashkësive; • përzgjedh dhe zbaton strategji të përshtatshme për zgjidhjen e problemave të simuluar nga jeta reale dhe me shembuj nga shkencat e tjera; • përdor simbolet trigonometrike dhe gjeometrike për të përshkruar situata praktike; • kryen vërtetime dhe interpretime të tabelave dhe diagrameve të gatshme. 	<ul style="list-style-type: none"> • zbaton simbolet matematikore për të përshkruar situata praktike, duke përfshirë edhe njehsimin diferencial dhe integral; • modelon dhe zgjidh situata problemore, jo të ndërlikuara, me ndihmën ose jo të teknologjisë; • hulumton dhe zbaton strategji të përshtatshme për zgjidhjen e problemave të simuluar nga jeta reale dhe me shembuj nga shkencat e tjera; • zbaton simbolet gjeometrike për të përshkruar situata praktike; • analizon vërtetime dhe interpreton tabela dhe diagrame të gatshme; • krijon tabela dhe diagrame që shprehin zgjidhjen e një situatë problemore.
Arsyetimi dhe vërtetimi matematik	
Nxënësi :	
<ul style="list-style-type: none"> • gjykon vërtetësinë e një rezultati të 	<ul style="list-style-type: none"> • argumenton dhe përlligj një përfundim.

dhënë, i cili mund të jetë gjetur me llogaritje, me zbatimin e formulave të njohura ose me përdorimin e teknologjisë;

- sugjeron formula të ndryshme;
- përdor arsyetimin, veprimet me mend ose parashikimin për të gjykuar zgjidhjen e një problemi trigonometrik dhe gjeometrik brenda njohurive të mësuara.
- vërteton teorema, me silogjizëm dhe nga e kundërta;
- pyet dendur “*pse*” veten dhe të tjerët për të përligjur një përfundim;
- përdor kundërshebullin për të kundërshtuar, kur është rasti, fjali të jetës së përditshme ose fjali me ndryshore;
- argumenton shndërrimet;
- përdor drejt disa rregulla elementare të logjikës e të arsyetimit korrekt.

- vërteton teorema, me silogjizëm dhe nga e kundërta;

- përdor logjikën, arsyetimin, veprimet me mend ose parashikimin për të gjetur dhe gjykuar zgjidhjen e një problemi matematik;

- gjykon në vërtetësinë e një rezultati të dhënë, i cili mund të jetë gjetur me llogaritje, me zbatimin e formulave të njohura ose me përdorimin e teknologjisë;

- përdor drejt disa rregulla elementare të logjikës e të arsyetimit;

- përdor kundërshebullin për të kundërshtuar, kur është rasti, fjali të jetës së përditshme ose fjali me ndryshore;

- zbaton rregullat bazë të statistikës dhe probabilitetit.

Të menduarit dhe komunikimi matematik

Nxënësi:

- përdor simbolet matematike, algjebrike, për të përshkruar situata të ndryshme nga matematika dhe nga jeta e përditshme;

- komunikon të menduarin e tij matematik (nëpërmjet të lexuarit, të shkruarit, diskutimit, të dëgjuarit, të pyeturit) duke përdorur gjuhën e përditshme, fjalorin matematik, paraqitje të ndryshme;

- kryen matje jo të drejtpërdrejta nëpërmjet formulave trigonometrike dhe gjeometrike;

- merr informacion nga figura gjeometrike

- shpjegon me gojë dhe me shkrim, veprimtaritë praktike, hamendjet dhe procesin e zgjidhjes;

- përdor simbolet matematikore (përfshirë edhe logaritmin) për të përshkruar situata të ndryshme nga matematika dhe nga jeta e përditshme;

- komunikon të menduarin e tij matematikor (nëpërmjet diskutimit, të pyeturit, komenteve) duke përdorur gjuhën e përditshme, fjalorin matematik, paraqitje të ndryshme;

të thjeshta, grafikë, tabela, diagrame dhe jep informacion me to;

- shkëmben informacion nga figura gjeometrike të thjeshta dy dimensionale në tredimensionale, grafikë, tabela, diagrame;
- përshkruan, shpjegon dhe diskuton, me gojë dhe me shkrim, veprimtaritë praktike, hamendjet dhe procesin e zgjidhjes.

• merr informacion nga figura gjeometrike të thjeshta, grafikë, tabela, diagrame dhe jep informacion me to;

- shkëmben informacion nga figura gjeometrike të thjeshta, dydimensionale në tredimensionale;
- përshkruan, shpjegon dhe diskuton, me gojë dhe me shkrim, veprimtaritë praktike, hamendjet dhe procesin e zgjidhjes;
- shkëmben informacion nga formula, grafikë, tabela, diagrame.

Lidhja konceptuale

Nxënësi :

- bën lidhjen ndërmjet koncepteve e procedurave matematikore;
- integron njohuritë e shprehjet matematikore me situata ose dukuritë marra nga kontekste të tjera (jeta e përditshme, lëndët e tjera, sportet etj.);
- përdor arsyetimin, veprimet me mend ose parashikimin për të gjykuar zgjidhjen e një probleme në matematikë;
- e mendon matematikën si pjesë e kulturës njerëzore.

- bën lidhjen ndërmjet koncepteve gjeometrike;
- integron njohuritë e shprehjet matematikore me situata ose dukuri të marra nga kontekste të tjera (jeta e përditshme, lëndët e tjera, sportet etj.);
- demonstron lidhjen ndërmjet koncepteve të njehsimit diferencial dhe integral;
- bën lidhjen ndërmjet koncepteve e procedurave statistikore;
- e mendon matematikën si pjesë e kulturës njerëzore.

Modelimi matematik

Nxënësi:

- krijon modele që përmbajnë konceptet bazë matematikore, si: numër dhjetor, thyesë, përqindje, eksponent, kënde;
- modelon konceptet matematikore lidhur

- krijon modele që përmbajnë konceptet kyçe për vijat e gradës së dytë;
- përdor shkathtësi argumentuese lidhur me modelimin dhe zbatimin e

me numrat në situata financiare dhe sipërmarrëse;

- krijon modele që përmbajnë konceptet bazë në trigonometri dhe gjeometri (kënde, kongruencë, formula trigonometrike, shndërrime gjeometrike, trigonometri e trekëndëshit, vektorë etj.);
- përdor disa shkathtësi argumentuese lidhur me modelimin dhe me zbatimin e formulave;
- krijon modele që përmbajnë konceptet bazë të algjibrës dhe funksionit (ndryshori, ekuacioni, sistemi, funksionet, vargjet etj.);
- përdor figurat simbolike përmes vijave dhe grafikëve, për përshkrimin dhe zgjidhjen e problemeve të ndryshme në matematikë, në fushat e tjera dhe në jetën e përditshme.

fomulave në gjeometrinë analitike;

- krijon modele që përmbajnë konceptet kyçe për njehsimin diferencial dhe integral;
- përdor shkathtësi argumentuese lidhur me modelimin dhe zbatimin e fomulave në analizën matematikore;
- krijon modele që përmbajnë konceptet themelore të algjibrës dhe të funksionit (ekuacioni, inekuacioni, sistemi, funksionet, vargjet etj.);
- përdor figurat simbolike përmes vijave dhe grafikëve, për përshkrimin dhe zgjidhjen e problemeve të ndryshme në matematikë, në fushat e tjera dhe në jetën e përditshme.

Përdorimi i teknologjisë në matematikë

Nxënësi :

- përdor pajisjet e inputit, outputit, si:usb, cd, dvd, printer;
- përdor programet Word, Excel për të shkruar tekste, figura, tabela, grafikë;
- zgjidh detyra matematikore duke përdorur aftësitë e fituara në fushën e teknologjisë dhe të TIK-ut;
- përdor teknologjinë për të analizuar, komunikuar dhe zbuluar informacion matematikor;
- përdor teknologjinë për zbatime të

- përdor pajisjet e inputit, outputit, si:usb, cd, dvd, tastierë, printer;
- përdor programet Word, Excel për të shkruar tekste, figura, tabela, grafikë;
- zgjidh detyra matematikore duke përdorur aftësitë e fituara në fushën e teknologjisë dhe të TIK-ut;
- përdor teknologjinë për të analizuar, komunikuar dhe zbuluar informacion matematik rreth njehsimit diferencial dhe integral;

matematikës në shkencat e tjera.

- përdor teknologjinë për zbatime të matematikës në shkencat e tjera.

Njohuritë dhe konceptet

- Bashkësitë
- Numrat realë
- Veprime me numra realë
- Raporti dhe përpjesëtimi
- Fuqia, rrënja, logaritmi
- Matematika dhe financa në jetën e përditshme
- Figurat, gjeometria në plan
- Formulat e syprinës dhe të vëllimit të trupave tredimensionalë
- Shndërrimet gjeometrike dhe sistemi koordinativ
- Trigonometria, funksionet trigonometrike
- Formulat trigonometrike për zgjidhjen e trekëndëshit
- Vektori
- Shprehjet shkronjore dhe shndërrimet e tyre
- Ekuacionet, inekuacionet, sisteme të ekuacioneve dhe zgjidhja e tyre
- Funksioni, vargu numerik
- Grafikët
- Njehsimi diferencial dhe integral
- Logjikë matematike
- Statistika dhe probabiliteti

Aftësitë dhe shkathtësitë

- Analiza
- Klasifikimi
- Krahasimi
- Identifikimi
- Hulumtimi
- Përshkrimi
- Formulimi

- Prezantimi
- Arsyetimi
- Zbatimi
- Njehsimi
- Matja
- Vrojtimi
- Skicimi
- Krijim modelesh
- Interpretimi
- Ndërtimi
- Vlerësimi
- Komunikimi
- Përdorimi i burimeve dhe i mjeteve

Qëndrimet dhe vlerat

- Prezantimi dhe komunikimi lirshëm i mendimeve.
- Krijimi dhe paraqitja e ideve të reja.
- Hulumtimi dhe kërkimi për njohuritë matematikore.
- Organizimi i lidhjeve konceptuale të njohurive.
- Demonstrimi i shpirtit të objektivitetit dhe të paanësisë.
- Përdorimi i imagjinatës dhe i kreativitetit për zgjidhjen e problemeve.
- Vetëvlerësimi dhe përdorimi i mendimit kritik në situata të ndryshme.
- Demonstrimi i vetbesimit në realizimin e detyrës apo projektit.
- Përdorimi i arsytimit dhe argumentimit në vërtetësinë e pohimeve.
- Demonstrimi i pavarësisë në mendime dhe veprime.
- Demonstrimi i përdorimit të teknologjisë në projekte dhe në detyra.
- Pjesëmarrja në debate dhe pranimi i opinioneve të tjera (madje edhe të kundërta) duke treguar tolerancë.
- Respektimi i përpjekjeve personale dhe atyre në grup.
- Motivimi për studimin e matematikës.
- Qëndrimi ndaj pyetjeve.

3.2.6 Ndarja e kohës mësimore

Plani mësimor specifikon përqindjen e peshës së fushës/lëndës së matematikës, si dhe numrin e orëve që ka matematika për secilën shkallë.

Kurrikula bërthamë

Fusha e të nxënit	KNSA 3	
	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
MATEMATIKË (orë mësimore/javë)	8	4 (Niveli bazë) 6 (Niveli i avancuar)

Kurrikula me zgjedhje

Fusha e të nxënit	KNSA 3	
	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
MATEMATIKË (orë mësimore/javë)	-	2 (Niveli i avancuar)

3.2.7 Udhëzime metodologjike

Përdorimi i metodologjive efikase në mësimdhënien e matematikës është kusht parësor në rritjen e cilësisë së arritjeve nga ana e nxënësve, duke i dhënë secilit mundësinë të shfaqë dhe të zhvillojë potencialin që zotëron brenda vetes. Mësimdhënia e matematikës, e cila udhëhiqet nga parimi që “çdo nxënës është i aftë të nxërë matematikë”, synon gjithëpërfshirjen, barazinë në të gjitha aspektet dhe motivimin.

Nxënësit e një klase janë të ndryshëm, përse i përket mënyrës se si ata nxënë: individualisht, në grup, nën udhëheqjen e mësuesit, të pavarur, me anë të mjeteve konkrete etj. Përpos kësaj, lënda e matematikës kërkon që nxënësit të zotërojnë kompetencat, të nxënë konceptet, të zotërojnë shprehitë. Të dy këto kushte diktojnë nevojën për strategjitë e ndryshme të mësimdhënies, të cilat përshtaten me objektin e të nxënit dhe nevojat e nxënësve.

Planifikimi dhe përzgjedhja e strategjive dhe e metodave të mësimdhënies në mësimin e matematikës mban parasysh:

- kompetencat kryesore të të nxënës të matematikës;
- lidhjen konceptuale, ruajtjen e koherencës vertikale të njohurive e të aftësive në kuptimin që dhënia e çdo njohurie dhe edukimi i çdo aftësie mbështeten në ato të mëparshmet;
- formimin dhe forcimin e aftësive bazë matematikore;
- të nxënës e bazuar në hulumtim dhe kërkim;
- rëndësinë e zbatimeve praktike, brenda dhe jashtë klasës, të cilat lidhin konceptet matematike me situata të jetës reale;
- rëndësinë e përdorimit të mjeteve konkrete didaktike dhe të teknologjisë;
- rolin e zgjidhjes së problemave dhe të shumëllojshmërisë së strategjive të zgjidhjeve;
- veçoritë e punës individuale dhe të punës në grup;
- dobinë e përdorimit të burimeve të shumëllojshme të informacionit (përfshirë TIK-un);
- nevojën e individit për të nxënë gjatë gjithë jetës;
- rëndësinë e qëndrimit pozitiv ndaj lëndës së matematikës dhe vlerësimit të përdorimit të gjithanshëm të saj;
- nxitjen e bashkëveprimit mësues-nxënës në kuptimin që në procesin mësimor mësuesi dhe nxënësi plotësojnë njëri-tjetrit.

Një mësimdhënie e mirëmenduar dhe e mirëplanifikuar krijon kushtet e nevojshme për një nxënie të suksesshme dhe lehtëson si punën e mësuesit, ashtu edhe atë të nxënësit.

3.2.8 Udhëzime për vlerësimin

Roli parësor i vlerësimit është të përmirësojë të nxënës dhe të ndihmojë progresin e nxënësit. Informacioni i siguruar nga vlerësimi i ndihmon mësuesit të kuptojnë anët e dobëta dhe anët e forta të nxënësve në përmbushjen e rezultateve të të nxënës për secilën kompetencë, u jep mundësi të përmirësojnë mësimdhënien dhe të bëjnë propozime për përmirësimin e programeve.

Në përzgjedhjen e praktikave të vlerësimit, në përcaktimin e kohës së përshtatshme dhe në përzgjedhjen e materialeve duhet patur parasysh:

- Përcaktimi i qëllimit dhe i strategjisë së vlerësimit.
- Përzgjedhja e teknikave dhe e instrumenteve të vlerësimit.
- Përzgjedhja e veprimtarive që mundësojnë demonstrimin e arritjes së kompetencave.
- Përdorimi i vlerësimit për të verifikuar çfarë dinë aktualisht nxënësit.

- Dallimi i qëllimit të detyrës së zgjedhur për vlerësim.
- Adresimi i vlerësimit të njohuritë, shprehitë dhe aftësitë.
- Reflektimi i besimit që të gjithë nxënësi mund t'i përmirësojnë arritjet.
- Informacioni për rezultatet e vlerësimit duhet të motivojë nxënësin, të ndikojë që nxënësi të pranojë se gabimi është pjesë e të nxënësit dhe të ndihmojë progresin e mëtejshëm.
- Vlerësimi duhet të konsiderohet si pjesë e procesit të mësimdhënie-nxënies dhe jo si veprimtari më vete.
- Vlerësimi ndihmon nxënësin të marrë përgjegjësi për veten e tij, duke përfshirë strategji të vetëvlerësimit, të vlerësimit të njëri-tjetrit.
- Vlerësimi të jetë gjithëpërfshirës në kuptimin që t'u sigurojë mundësinë të gjithë nxënësve të demonstrojnë arritjet e tyre dhe të arrijnë më të mirën e mundshme.

Vlerësimi i nxënësve në matematikë është:

Vlerësim diagnostikues: Zakonisht kryhet në fillim të shkollës apo të vitit shkollor, për të identifikuar njohuritë paraprake, interesat ose aftësitë që kanë nxënësit rreth asaj për të cilën po kryhet vlerësimi. Ky informacion përdoret për të orientuar praktikën e mësimdhënies të mësuesit dhe të nxënësve, në mënyrë që të përcaktohen teknikat korrigjuese. Vlerësimi diagnostikues mund të jetë i shkurtër, i shpejtë, joformal dhe mund të bëhet edhe me gojë.

Vlerësim formues ose vlerësim për të nxënësit: Është një proces që ndodh gjatë gjithë kohës në klasë dhe informon nxënësit dhe prindërit mbi progresin e nxënësve. Të dhënat dhe informacioni i mbledhur nga vlerësimi formues përdoren për të përmirësuar procesin e mësimdhënie - nxënies. Fokusi i vlerësimit formues nuk duhet të jetë vlerësimi me notë i nxënësit, por të ndihmojë nxënësin në të nxënësit e tij.

Vlerësim përmbledhës ose vlerësim i të nxënësit: Ky vlerësim kryhet për të përcaktuar çfarë është mësuar pas një periudhe kohe dhe shoqërohet me notë. Vlerësimet përmbledhëse përdoren jo vetëm për të informuar nxënësit e prindërit për progresin e nxënësve, por edhe për të përmirësuar praktikën e mësimdhënies dhe të nxënësit. Ky vlerësim konsiderohet si vlerësimi i të nxënësit dhe i arritjeve të nxënësit.

Gjatë vlerësimit, mësuesi duhet të mbështetet në një sasi të konsiderueshme të dhënash që përfshihen në këto elemente:

- vlerësimi i përgjigjeve me gojë;

- vlerësimi i punës në grup;
- vlerësimi i aktivitetit gjatë debateve në klasë;
- vlerësimi i detyrave të shtëpisë;
- vetëvlerësimi i nxënësit;
- vlerësimi i nxënësve për njëri - tjetrin;
- testet për një grup temash të caktuara;
- testet në përfundim të një kohe të caktuar;
- testet në përfundim të gjysmës së parë ose në fund të vitit mësimor.

Detaje që kanë lidhje me vlerësimin në arsimin e mesëm të lartë gjenden në dokumente zyrtare të posaçme për këtë qëllim.

3.2.9 Materialet dhe burimet mësimore

Gjatë mëimit të matematikës, mësuesi përdor teknologjinë, kompjuter, DVD etj., burime të cilat nxënësi i përdor për të hulumtuar dhe për të zbuluar informacione rreth njohurive matematikore. Ai përdor mjete pamore, teknologji të nevojshme, programe specifike kompjuterike për të realizuar modelime, prezantime për detyra, projekte dhe aktivitete alternative në lëndën e matematikës.

Mësuesi përdor fjalë dhe fjali të qarta e të sakta, si dhe një fjalor të pastër. Mësuesi siguron qasje përmes përdorimit të teksteve dhe materialeve të përshtatshme me moshën dhe mundësinë e nivelit të të mësuarit. Ai u prezanton/sqaron nxënësve përmbajtje të caktuara ose shkathtësitë që ata duhet të performojnë.

Mësuesi u krijon mundësi nxënësve të demonstrojnë apo prezantojnë me anë të medieve detyra dhe projekte të ndryshme

3.3 FUSHA E TË NXËNIT: SHKENCAT E NATYRËS

3.3.1. Hyrje

Shkenca është veprimtari intelektual dhe praktike që përfshin studimin sistematik të strukturës dhe të sjelljes së botës fizike dhe natyrore përmes vëzhgimeve dhe eksperimenteve. Kompetencat që zhvillon kjo fushë, u shërbejnë individëve në aspektin personal, social dhe ekonomik. Njohja e shkencave natyrore kontribuon në përparimin teknologjik dhe siguron zhvillimin e qëndrueshëm të jetës në planetin tonë.

Në shkallët 5 dhe 6, fusha e shkencave natyrore integron njohuri, shkathtësi, qëndrime e vlera nëpërmjet lëndëve: fizikë, kimi, biologji. Në këto shkallë nxënësit zgjerojnë fushën e njohjes për dukuritë më të zakonshme në jetën dhe veprimtaritë e përditshme, zhvillojnë aftësitë, strategjitë dhe shprehjet e të menduarit që janë të nevojshme për hetimin shkencor dhe skicimin teknologjik, lidhin njohuritë shkencore dhe teknologjike me njëra-tjetrën dhe me jetën, përdorin gjuhën dhe terminologjinë shkencore, si dhe krijojnë bazat konceptuale për të nxënësit e mëtejshëm të shkencës.

3.3.2. Qëllimet e fushës

Qëllimet e fushës së shkencave të natyrës janë konceptuar në funksion të të nxënësit gjatë gjithë jetës. Përmes kësaj fushe nxënësit:

- zhvillojnë njohuritë dhe konceptet bazë për formimin shkencor në fushën e shkencave të natyrës;
- zbulojnë lidhjet e varësisë ndërmjet botës së gjallë dhe mjedisit;
- zbulojnë lidhjet e varësisë ndërmjet botës së gjallë, jo të gjallë dhe mjedisit;
- zhvillojnë aftësitë shkencore, mendimin kritik dhe krijues;
- zbatojnë njohuritë dhe aftësitë shkencore në mënyrë analitike, kritike dhe krijuese në problemet që kërkojnë zgjidhje dhe marrje vendimesh;
- vlerësojnë kontributin e shkencës dhe të teknologjisë për mirëqenien e njeriut dhe të shoqërisë;
- ndërgjegjësohen për të bashkëvepruar me mjedisin në mënyrë të përgjegjshme dhe konsensuale;
- përshkruajnë proceset natyrore në kohë dhe hapësirë;

- përshkruajnë burimet energjetike;
- shpjegojnë proceset përmes katër bashkëveprimeve (gravitetit, elektromagnetik, bërthamor dhe bashkëveprimi i dobët);
- përdorin teknologjinë e informacionit dhe të komunikimit, si mjet për sigurimin dhe komunikimin e informacionit;
- shpjegojnë rolin e shkencës në zhvillimin e qëndrueshëm, si edhe në ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit.

3.3.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Tematikat e përbashkëta të fushës janë koncepte themelore rreth të cilave organizohet e gjithë përmbajtja e fushës, përkatësisht dhe e disiplinave që përfshihen në të. Ato shërbejnë si instrument i fuqishëm integruar në funksion të zhvillimit të kompetencave të fushës.

Temat e përbashkëta të fushës për shkallët 5 – 6 janë: *Diversiteti, Sistemet, Ndërveprimet, Energjia, Modelet, Shkallëzimi, Matja*.

Ndonëse secila prej tyre përshkruhet veçmas, ato shpesh kanë elemente që ndërthuren gjatë hartimit dhe zbatimit të programeve për zhvillimin e kompetencave. Kështu, tematikat *Ndërveprimet* dhe *Energjia* trajtohen si tematikë e përbashkët në lëndën e fizikës.

Diversiteti

Kjo temë nënvizon rëndësinë e ruajtjes së shumëllojshmërisë në natyrë. Për të kuptuar më mirë botën në të cilën jeton, njeriu përpiqet ta organizojë këtë shumëllojshmëri. Ka disa tipare të përbashkëta që lidhin të gjitha qeniet e gjalla dhe faktorë unikë në botën jo të gjallë që e ndihmojnë njeriun t'i klasifikojë ato. Ruajtja e shumëllojshmërisë siguron mbijetesën dhe vazhdimësinë e jetës.

Në fokus të kësaj teme në këto shkallë është diversiteti i kafshëve, bimëve, mikroorganizmave, mjedisit natyror, lëndëve dhe vetive e karakteristikave të tyre.

Sistemet

Një sistem përfaqëson një tërësi pjesësh, të cilat punojnë së bashku për të kryer një funksion të caktuar. Ka sisteme në natyrë, si dhe sisteme të ndërtuara nga njeriu. Ndër shembujt e sistemeve në natyrë janë sistemet e trupit të njeriut. Shembuj të sistemeve të ndërtuara nga njeriu janë sistemet elektrike. Njohja e sistemeve e lejon njeriun të kuptojë si funksionon

secila pjesë e sistemit dhe si ndërveprojnë me njëra-tjetrën për të kryer një funksion të caktuar.

Kjo temë në shkallët 5 dhe 6 përqendrohet tek studimi i sistemeve qelizore të bimëve dhe kafshëve, i sistemit elektrik, i sistemit diellor dhe tokës, i sistemeve të matjes.

Ndërveprimi

Studimi i ndërveprimit midis dhe brenda sistemeve zhvillon të kuptuarit e mjedisit dhe rolit të njeriut në të. Ndërveprimet ndodhin brenda një organizmi, midis organizmave, si dhe midis organizmave dhe mjedisit. Ndërveprimi i njeriut me mjedisin drejton zhvillimin e shkencës dhe të teknologjisë. Në të njëjtën kohë shkencën dhe teknologjinë ndikojnë në mënyrën si njeriu ndërvepron me mjedisin. Të kuptuarit e këtij ndërveprimi ndihmon nxënësin të kuptojë më mirë pasojat pozitive dhe negative të veprimeve të tij dhe të jetë përgjegjës për to.

Tema fokusohet te ndërveprimi brenda dhe ndërmjet bimëve, kafshëve, njeriut dhe mjedisit, mikroorganizmave, atmosferës, sistemit diellor dhe tokës, forcave, shkencës dhe teknologjisë.

Energjia

Energjia bën të mundur ndryshimet dhe lëvizjen në natyrë. Njeriu përdor forma të ndryshme energjie për qëllime të ndryshme. Të gjitha qeniet e gjalla, përfshirë dhe njeriun, kanë nevojë për energji për të kryer proceset jetësore. Të kuptuarit e kësaj teme i ndihmon nxënësit të vlerësojnë rëndësinë dhe përdorimet e energjisë, si dhe nevojën për ta ruajtur atë.

Kjo temë studion burimet dhe përdorimet e energjisë, shndërrimet e saj nga një formë në tjetrën, dritën, zërin, elektricitetin dhe magnetizmin. Ajo trajton mënyrat e shfrytëzimit të energjisë dhe u krijon mundësitë nxënësve për të identifikuar rastet e keqpërdorimit dhe, për pasojë, të ruajtjes dhe të kursimit të saj.

Modelet

Modelet përfaqësojnë dukuritë dhe ndërtohen për të lehtësuar kuptimin e proceseve dhe të strukturave që nuk mund të vrojtohen në mënyrë të drejtpërdrejtë ose për të bërë parashikime të arsyetuara. Modelet përdoren në mësimin e shkencës dhe përfshijnë ato fizike, konceptuale dhe matematike. Meqenëse ato janë përfrime të dukurive aktuale, së brendshmi ato nuk janë të sakta. Kjo është arsyeja pse ato ndryshojnë gjatë përpjekjeve që bën njeriu për përmirësimin e tyre në paraqitjen, shpjegimin dhe parashikimin e dukurive.

Tema fokusohet te modeli i qelizave si njësitë bazë të jetës, modeli grimcor i lëndës, modeli i atomit dhe i molekulës, modeli valor i dritës.

Shkallëzimi dhe matja

Kuptimi i shkencës nga nxënësit varet nga shkallëzimi që ata i bëjnë kohës dhe hapësirës pasi nëpërmjet tij, ata mund të bëjnë krahasime gjatë vrojtimeve. Shpesh ata kanë vështirësi të punojnë me shkallëzime që nuk i përdorin në jetën e përditshme, të tilla si ato të distancave shumë të mëdha në hapësirë apo ato shumë të vogla në botën e atomit apo në proceset e ngadalta në kohë, të fazave gjeologjike. Gjatë mësimit të shkencës në shkallët 5- 6, nxënësit mësojnë dhe përshtaten me shumëllojshmëri shkallëzimesh. Ata krahasojnë ngjarjet dhe dukuritë duke përdorur sisteme shkallëzimi në matje të sakta, me instrumente dhe me njësi matëse të zyrtarizuara, si p.sh., sistemin ndërkombëtar të njësive *SI* etj.

Kjo temë fokusohet te madhësitë fizike, kimike, biologjike, gjeografike, sistemet e njësive, matjet dhe krahasimet e tyre.

3.3.4 Qasja e bazuar në kompetenca

I gjithë procesi i të nxënit në fushën e shkencave të natyrës, në shkallët 5 dhe 6, ashtu si në shkallët paraardhëse, ka në fokus zhvillimin e **kërkimit shkencor**.

Ai organizohet rreth tri kompetencave, të njëjta në të gjitha shkallët.

Kompetenca 1: Kërkimi i përgjigjeve ose i zgjidhjeve të problemeve shkencore

a) Nxënësi përcakton problemin.

- Merr parasysh kontekstin e situatës.
- Paraqet problemin.
- Identifikon të dhënat fillestare.
- Identifikon elementët që lidhen me situatën dhe me njëri-tjetrin.
- Reformulon problemin duke përdorur koncepte shkencore dhe teknologjike.
- Propozon një shpjegim ose zgjidhje të mundshme.

b) Nxënësi zhvillon një plan veprimi.

- Eksploron disa nga shpjegimet ose zgjidhjet fillestare.
- Zgjedh shpjegimin ose zgjidhjen.
- Identifikon burimet e nevojshme.
- Planifikon hapat e zbatimit.

c) *Nxënësi analizon rezultatet.*

- Kërkon modelet ose marrëdhëniet domethënëse.
- Gjykon përshtatshmërinë e përgjigjes ose zgjidhjes së gjetur.
- Lidh rezultatet dhe konceptet shkencore dhe teknologjike.
- Sugjeron përmirësime, nëse është e nevojshme.
- Nxjerr përfundime.

d) *Nxënësi zbaton planin e veprimit.*

- Ndjek hapat e planit të vet.
- Përdor teknikat dhe burimet e përshtatshme.
- Bën teste, nëse është e mundur.
- Mbledh të gjitha të dhënat e dobishme dhe mban shënime për vërtetimet bëra.
- Nëse është e nevojshme, përshtat planin e veprimeve ose zbatimin e tij.
- Zbaton të gjithë planin e veprimeve.

Kompetenca 2: Përdorimi i njohurive shkencore dhe teknologjike

a) *Nxënësi vendos çështjet shkencore në kontekstin e duhur.*

- Identifikon aspekte të kontekstit (p.sh., socialë, mjedisorë, historikë).
- Bën lidhjen ndërmjet këtyre aspekteve.
- Identifikon ndonjë çështje etike që lidhet me çështjen.
- Parashikon pasojat afatgjata.

b) *Nxënësi kupton parimet shkencore mbi të cilat ngrihet çështja.*

- Njeh parimet shkencore.
- I përshkruan parimet në mënyrë sasiore dhe cilësore.
- Vendos lidhjet mes parimeve duke përdorur konceptet, ligjet ose modelet.

c) *Nxënësi formon një opinion për çështjen.*

- Kërkon burime të ndryshme dhe merr parasysh këndvështrime të ndryshme.
- Përcakton elementet që mund ta ndihmojnë për të formuar opinionin.
- Mbështet opinionin e vet me elementët që ka marrë parasysh.
- Vlerëson opinionin e vet duke marrë parasysh edhe opinionet e të tjerëve.

d) *Nxënësi vendos lidhjen mes shkencës dhe teknologjisë.*

- Identifikon funksionet e përgjithshme të një objekti, sistemi ose procesi.
- Identifikon elementet përbërëse dhe funksionet e tyre.
- Përshkruan parimet e ndërtimit dhe funksionimit të një objekti, sistemi, produkti ose procesi.
- Vendos lidhjet mes parimeve shkencore dhe teknologjike duke përdorur konceptet, ligjet ose modelet.
- Paraqet skematikisht parimet sipas të cilave funksionon objekti, sistemi, produkti ose procesi.

Kompetenca 3: Komunikimi me gjuhën e shkencore dhe teknologjike

a) *Nxënësi shkëmben informacionin shkencor dhe teknologjik.*

- Është i hapur ndaj këndvështrimeve të të tjerëve.
- Vlerëson këndvështrimin e vet duke e krahasuar me atë të të tjerëve.
- Integron termat shkencorë dhe teknologjikë në fjalorin e gjuhës së shkruar dhe të folur.

b) *Nxënësi interpreton mesazhet shkencore dhe teknologjike.*

- Vërteton besueshmërinë e burimeve që shfrytëzon.
- Identifikon informacionin që ka të bëjë me çështjen dhe shpjegimin ose zgjidhjen e saj.
- Kupton kuptimin e saktë të fjalëve, përkufizimeve dhe formulimeve.
- Bën lidhjet mes koncepteve dhe paraqitjeve të ndryshme grafike ose simbolike.
- Zgjedh elementët domethënës.

c) *Nxënësi krijon dhe ndan mesazhe shkencore dhe teknologjike.*

- Merr parasysh audiencën dhe kontekstin e grupit që merr mesazhin.
- Strukturon mesazhin e tij.
- Përdor tipat e përshtatshëm të gjuhës sipas standardeve dhe marrëveshjeve të vendosura.
- Përdor forma të përshtatshme të prezantimit.
- Demonstron rigorozitet dhe koherencë.

Të tria kompetencat e fushës lidhen me njëra-tjetrën. Nëse kompetenca e parë ka të bëjë me mënyrat e të arsyetuarit, që i mundësojnë nxënësit të merren me probleme shkencore, dy kompetencat e tjera i mësojnë ata se si të përdorin instrumentet dhe procedurat e duhura dhe

si të komunikojnë në gjuhën e shkencës dhe të teknologjisë për të zgjidhur problemet. Duke zbatuar mënyrat e të arsyetuarit shkencor, nxënësit kuptojnë natyrën e mjeteve, objekteve dhe procedurave të përdorura në këtë fushë dhe janë të aftë të vlerësojnë ndikimin pozitiv apo negativ të shkencës dhe teknologjisë në mjedis dhe shoqëri. Përveç kësaj, në prezantimin e shpjegimeve ose sqarimin e zgjidhjeve të tyre, ata ndërgjegjësohen për rëndësinë e përdorimit të saktë të gjuhës dhe terminologjisë në shkencë dhe teknologji.

Këto kompetenca zhvillohen së bashku dhe jo veçmas apo njëra pas tjetrës. Për të realizuar metodat dhe procedurat specifike shkencore, nxënësit njohin konceptet dhe gjuhët që lidhen me to, si dhe aftësohen në përdorimin e tyre. Ata familjarizohen me këto metoda dhe procedura, të cilat kanë kuptim dhe rëndësi sipas konteksteve ku zbatohen.

Kompetencat e fushës së shkencave lidhen dukshëm dhe në mënyrë logjike e metodike me kompetencat kyçe. Ato janë të lidhura ngushtë, gjithashtu, me tematikat e fushës dhe zhvillohen nëpërmjet tyre.

3.3.5 Rezultatet e të nxënit

KSNA 3	
Shkalla V	Shkalla VI
Klasat X, XI	Klasa XII
Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 11-të	Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 12-të
Kërkimi i përgjigjeve ose i zgjidhjeve të problemeve shkencore	
Nxënësi:	
<ul style="list-style-type: none"> • përcakton një problem sipas disa hapave të sugjeruar; • kupton nga ana cilësore konceptet që përdor; • zgjedh burimet më të përshtatshme nga tërësia e burimeve në dispozicion; • përcakton metodat, strategjitë ose 	<ul style="list-style-type: none"> • përcakton problemin në mënyrë të pavarur; • përdor konceptet si në aspektin cilësor, ashtu edhe sasior; • kërkon burime ndihmëse për zgjidhjen e problemit; • justifikon zgjedhjen e metodave,

<p>teknikat e përshtatshme;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kontrollon ndryshoret sipas udhëzimeve; • reflekton mbi bazën e udhëzimeve. 	<p>strategjive ose teknikave;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kontrollon ndryshoret në mënyrë të pavarur; • reflekton individualisht ose në grup.
--	--

Përdorimi i njohurive shkencore dhe teknologjike

Nxënësi:

<ul style="list-style-type: none"> • formulon pyetje ose jep shpjegim, zgjidhje ose opinion duke përcaktuar disa aspekte thelbësore të çështjes; • përcakton funksionin e përgjithshëm të një objekti, sistemi apo produkti; • zbaton me korrektësi disa nga konceptet e kërkuar; • përshkruan shkurt, parimet e punës së një objekti ose sistemi; • përdor formatime matematike; • jep shpjegime ose zgjidhje të pjesshme në lidhje me çështjen; • identifikon pasojat që mund të shoqërojnë zgjidhjen e çështjes. 	<ul style="list-style-type: none"> • formulon pyetje, jep shpjegim, zgjidhje ose opinion duke u bazuar në aspektet e çështjes ose të kontekstit të saj; • zhvillon strategjitë e veta të problemzgjdhjes bazuar në njohuritë që ka; • identifikon përbërësit kryesorë të një objekti, sistemi ose produkti; • zbaton konceptet e kërkuara në mënyrë të përshtatshme; • përshkruan parimet e ndërtimit dhe të funksionimit të një objekti ose sistemi; • përdor formatime matematike në përputhje me situatën; • jep shpjegime ose zgjidhje të përshtatshme duke përdorur konceptet, ligjet, teoritë dhe modelet e shkencës dhe të teknologjisë; • argumenton shpjegimet, zgjidhjet ose opinionet mbi bazën e parimeve shkencore dhe teknologjike, të marra prej burimeve të besueshme të informacionit; • identifikon në mënyrë realiste pasojat që lidhen me çështjen në studim.
--	--

Komunikimi me gjuhën shkencore dhe teknologjike

Nxënësi:

• ndan disa informacione në një mesazh;• përdor burime informacioni që mund të ndryshojnë besueshmërinë e tyre;• organizon dhe, pjesërisht, përshtat elementet e mesazhit;• krijon një mesazh, pa dhunuar të drejtat e pronës intelektuale;• përdor terminologjinë në përputhje me rregullat dhe marrëveshjet;• zgjedh dhe pranon mënyra të pranueshme të prezantimit të të dhënave.	• zgjedh elemente të përshtatshme për përfundimin e detyrës;• zgjedh dhe përdor burime të ndryshme dhe të besueshme të informacionit;• organizon korrektësisht elementet e mesazhit të vet, e përshtat atë me audiencën dhe e transmeton qartësisht;• përdor terminologjinë në përputhje me rregullat dhe konvencionet e pranuar;• zgjedh dhe përdor mënyra të përshtatshme të prezantimit, skicimit të informacionit dhe të teknologjive të komunikimit dhe të shfaqjes së të dhënave në tabela, grafikë ose diagrame.

Njohuritë dhe konceptet

Dukuritë shkencore, modelet, faktet, konceptet dhe parimet, fjalori dhe terminologjia shkencore, instrumentet dhe aparatet shkencore, teknikat e sigurisë, zbatimet shkencore dhe teknologjike.

Diversiteti

• Biologjia qelizore• Ndryshueshmëria dhe evolucioni• Trashëgimia• Bioteknologjia	• Biologjia qelizore• Ndryshueshmëria dhe evolucioni• Trashëgimia• Biodiversiteti

- Biodiversiteti
- Acidet, bazat dhe kripërat
- Tretësirat
- Lidhja kimike
- Periodiciteti
- Hidrokarburet
- Grupet funksionore në përbërjet organike alkolet, acidet, esteret
- Biokimia

- Teknologjia në gjene
- Tretësirat
- Acidet, bazat dhe kripërat
- Lidhja kimike
- Periodiciteti
- Hidrokarburet
- Elementet
- Halogjenet
- Përbërjet e azotit
- Metalet kalimtare
- Hibridizimi dhe bashkëveprimi ndërmolekular
- Biokimia

Sistemet

- Ndërtimi dhe funksionimi i sistemeve te kafshët (njeriu) dhe bimët
- Termodinamika

- Transporti te bimët dhe gjitarët
- Frymëkëmbimi
- Imuniteti
- Koordinimi dhe kontrolli
- Homeostaza

Ciklet

- Mitoza
- Mejoza
- Fotosinteza
- Frymëmarrja

- Cikli qelizor mitotik
- Fotosinteza
- Frymëmarrja

Ndërveprimi dhe energjia

- Ekosistemet
- Kinematika
- Dinamika
- Forcat dhe baraspesha

- Magnetizmi
- Induksioni elektromagnetik
- Lëkundjet dhe valët
- Optika gjeometrike

• Puna e forcave dhe energjia mekanike • Mekanika e rrjedhësve • Fusha elektrike konstante • Rryma elektrike • Kinetika kimike • Ekuilibri kimik • Elektrokimia • Tipat e reaksioneve në kiminë organike	• Optika valore • Fizika moderne

Modelet

Ndërtimi i atomit

Ndërtimi i atomit

Shkallëzimi dhe matja

• Madhësitë fizike dhe matja e tyre. • Vektorët	

Aftësitë dhe shkathtësitë

- Formulimi i hipotezës
- Krijimi i mundësive
- Parashikimi
- Vrojtimi
- Përdorimi i aparateve dhe i pajisjeve
- Krahasimi
- Klasifikimi
- Interpretimi
- Shpjegimi
- Analiza
- Vlerësimi
- Komunikimi

Qëndrimet dhe vlerat

- Kurioziteti
- Iniciativa

- Disiplina
- Rigoroziteti
- Krijimtaria
- Integriteti
- Objektiviteti
- Këmbëngulja
- Përgjegjshmëria
- Ndershmëria
- Bashkëpunimi
- Pavarësia
- Respekti i ndërsjellë
- Vëmendja
- Toleranca

3.3.6. Ndarja e kohës mësimore

Plani mësimor specifikon peshën në përqindje të fushës së shkencave të natyrës në planin e përgjithshëm mësimor, si dhe numrin e orëve të planifikuara për secilën shkallë.

Kurrikula bërthamë

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasat XII
SHKENCAT E NATYRËS (orë mësimore/javë)	12	-
Fizikë	4	-
Biologji	4	-
Kimi	4	-

Kurrikula me zgjedhje

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasat XII
SHKENCAT E NATYRËS (orë mësimore/javë)	-	12
Fizikë	-	4
Biologji	-	4
Kimi	-	4

3.3.7. Udhëzime metodologjike

Metodat, teknikat, strategjitë e mësimdhënies në fushën e shkencave natyrore janë faktorë të rëndësishëm për një mësimdhënie të suksesshme që nxit gjithëpërfshirjen, ndërveprimin, mendimin e pavarur, kritik dhe krijues dhe një element shumë i rëndësishëm në zhvillimin e kompetencave.

Përzgjedhja e tyre është kompetencë e mësuesit dhe bëhet në funksion të zhvillimit të kompetencave të nxënësve, në përshtatje me nevojat e nxënësve, me përmbajtjen e temave mësimore, me nivelin e nxënësve, si dhe me stilet e ndryshme të të nxënit.

Metodat, teknikat, strategjitë e mësimdhënies duhet t'i shërbejnë nxënësit për të përvetësuar lehtë njohuritë, shprehjet, shkathhtësitë, qëndrimet dhe vlerat për të përballuar sfidat e jetës.

Mësimdhënia dhe të nxënit që bazohet në kompetenca, kërkon që në përzgjedhjen dhe në përdorimin e strategjive, teknikave dhe metodave të mësimdhënies, mësuesit e fushës së shkencave natyrore të marrin parasysh njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet paraprake të nxënësve, që nënkupton përvojat individuale të tyre dhe, mbi këtë bazë, të mbështesin e orientojnë të nxënit e tyre. Për një nxënie cilësore sugjerohen metoda, forma dhe teknika të ndryshme:

- Mësimdhënie e drejtpërdrejtë (shpjegim, ushtrime praktike, ilustrime me shembuj).
- Mësimdhënie jo e drejtpërdrejtë (shqyrtim, zbulim, zgjidhje problemesh).

- Mësimdhënie me anë të pyetjeve.
- Diskutim dhe nxënie në bashkëpunim duke përdorur edhe TIK-un.
- Mësimdhënie që nxit të menduarin kritik, krijues dhe zgjidhjen e problemeve.
- Mësimdhënie dhe mësimnxënie nëpërmjet projekteve dhe punës kërkimore në terren.
- Mësimdhënie përmes vëzhgimit, demonstrimit, modelimit, eksperimentit, metodës empirike.
- Mësimdhënie dhe mësimnxënie përmes mjeteve multimediale dhe kompjuterit.
- Mësimdhënia që nxit hulumtimin.

Këto metoda nuk zbatohen në mënyrë të izoluar, por në situata të të nxënimit dhe të vlerësimit të integruara njëra me tjetrën. Në të gjitha rastet zbatimi i metodave apo i teknikave shoqërohet me përdorimin e mjeteve dhe materialeve didaktike, pa të cilat nuk mund të arrihen rezultatet e pritshme.

Siguria

Mësuesit janë përgjegjës për sigurinë e nxënësve gjatë veprimtarive në klasë, për nxitjen dhe motivimin e tyre për rregullat dhe përgjegjësitë e sigurisë. Ata planifikojnë gjithmonë veprimtari praktike të sigurt dhe u tregojnë nxënësve kushtet e sigurisë në përputhje me ato të bordit të shkollës dhe politikave të Ministrisë së Arsimit dhe të Sportit.

Gjatë veprimtarive në fushën e shkencës, nxënësit zbatojnë gjithmonë dhe në mënyrë të ndërgjegjshme rregullat e sigurisë në shkollë, klasë dhe jashtë tyre; identifikojnë paraprakisht kushtet në të cilat veprimtaria mund të mos jetë e sigurt dhe tregojnë se si mund të parandalohen aksidentet në të gjitha rastet e mundshme; përdorin pajisjet, kimikatet dhe mjetet sipas udhëzimeve; tregojnë vazhdimisht shqetësim për sigurinë e tyre dhe të tjerëve.

3.3.8. Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi është pjesë integrale e procesit të mësimdhënies dhe e të nxënimit. Ai përfshin mbledhjen e informacioneve me anë të teknikave të ndryshme të vlerësimit për arritjen e rezultateve të pritshme të të nxënimit të nxënësve në nivel klase dhe shkalle. Me këtë informacion, mësuesi merr vendime për vlerësimin përfundimtar të nxënësve, bazuar në gjykimin e tij për nivelin e zotërimit të kompetencave të fushës së shkencave të natyrës nga ana e nxënësve. Vlerësimi u shërben mësuesve për të përmirësuar metodat e mësimdhënies,

nxënësve për të përmirësuar të nxënit, si dhe prindërve për të monitoruar progresin e fëmijëve të tyre në shkollë.

Vlerësimi mat shkallën e njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve të dëshiruara. Ndërsa vlerësimi u shërben shumë qëllimeve, është e rëndësishme që mësuesi t'ia përshtatë llojin e vlerësimit, qëllimit specifik të synuar.

Është thelbësore që vlerësimi të jetë pjesë e procesit të mësimdhënies dhe e të nxënit. I gjithë procesi i të nxënit në shkencat e natyrës mbështetet në kërkimin shkencor, si i tillë edhe vlerësimi merr shumë forma.

Për vlerësimet me shkrim mësuesit duhet të përdorin situata të jetës reale që përfshijnë shkencën në jetën e përditshme, shoqëri dhe mjedis, si pikënisje për ndërtimin e pyetjeve në mënyrë që të pasqyrojnë zbatimin e njohurive shkencore në kontekste të jetës reale. Situatat e zgjedhura duhet të jenë domethënëse dhe tërheqëse. Përveç testeve me shkrim, mësuesit mund të kryejnë vlerësime të bazuara në performancën e nxënësve duke përdorur mënyrat e mëposhtme si:

- punët praktike;
- modelet dhe maketet;
- punët laboratorike;
- posterat;
- projektet kurrikulare dhe ndërlëndore;
- detyrat individuale;
- vrojtimit e mësuesve;
- lista e kontrollit;
- esetë;
- portofoli.

Mësuesi mund të vlerësojë nxënësit përmes përdorimit të portofolit. Ai është një koleksion sistematik i punës së nxënësve dhe siguron një tablo të plotë të arritjes së tyre. Puna e mbledhur ofron të dhëna të shumta për zhvillimin dhe progresin e nxënësve në përvetësimin e njohurive, të kuptuarit e koncepteve shkencore, zbatimin e shkathtësive të procesit, dhe

zhvillimin e qëndrimeve. Ajo, gjithashtu, u afron nxënësve mundësi për vetëvlerësim dhe reflektim përmes rishikimit të portofoleve të tyre.

Vlerësimi në bazë shkolle, si vlerësimi formues dhe vlerësimi përmbledhës duhet të përdoret për të siguruar një tablo të plotë të performancës dhe progresit të nxënësve, si dhe të efektivitetit të procesit të mësimdhënies dhe të të nxënësve.

3.3.9. Materiale dhe burime mësimore

Një rol të rëndësishëm në procesin e të nxënësve në shkencat e natyrës zënë mjetet mësimore. Ato kanë funksione të ndryshme si: informimi, motivimi, konkretizimi, demonstrimi, ilustrimi, plotësimi i të dhënave, shpjegimi i përmbajtjes mësimore, nxitja e aftësive të të menduarit kritik dhe krijues, zhvillimi dhe përsosja e aftësive, racionalizimi i kohës, bashkëveprimi nxënës - mësues etj. Ato duhet të sigurohen dhe të zgjidhen në sasinë dhe cilësinë e duhur. Në planin mësimor ditor ato planifikohen për çdo temë, vetëm se mësuesi duhet të njohë mirë metodikën e demonstrimit dhe të aktivizimit të nxënësve nëpërmjet tyre. Që këto mjete të jenë sa më funksionale në orën e mësimin, *duhet të plotësojnë disa kërkesa metodike, shkencore, psikologjike, estetike, teknike dhe ekonomike.*

Më poshtë janë dhënë disa nga mjetet më të përdorshme.

Materiale tekstuale: teksti shkollor, fletorja e punës, libri i mësuesit, udhëzuesi profesional, fjalorët, gazetatat, revistat, atlasat, materialet psikopedagogjike, enciklopeditë etj

Mjetet pamore-dëgjimore: televizor, film, video, video-projektor, videokasetë, kompjuter, internet, teletekst, CD, email.

Mjedisi mësimor: klasa, laborator, kabinetet e punës, natyra, ferma etj.

Këto burime duhet të diskutohen dhe të vlerësohen nga mësuesit e departamentit të fushës së shkencave natyrore si një pjesë e planit të tyre për shkencën. Plani duhet të jetë i rëndësishëm për të përzgjedhur burimet e dyta, të cilat ndihmojnë për të mbështetur nxënësin në veprimtarinë e tij gjatë hulumtimit të kësaj fushe.

Sugjerime për përdorimin e TIK-ut

- Përdorimi i postës elektronike për shkëmbim informacioni.

- Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet e web-it të shkencës dhe të teknologjisë, të rekomanduara nga mësuesi.
- Përdorimi i CD-ROM për ruajtjen e informacionit të dëshiruar, prezantime temash, projektsh, videosh, figurash.
- Organizimi dhe prezantimi i të dhënave duke përdorur tipa të ndryshëm software.
- Paraqitja grafike e të dhënave.
- Ndërtimi i tabelave, grafikëve, diagramave.

3.4 FUSHA E TË NXËNIT: SHOQËRIA DHE MJEDISI

3.4.1 Hyrje

Fusha “Shoqëria dhe mjedisi” u krijon nxënësve mundësitë të zhvillojnë kompetencat e nevojshme për të përmbushur rolin e tyre si anëtarë të një shoqërie shumëkulturore dhe demokratike në një botë gjithnjë e më të ndërvarur.

Përmes kësaj fushe nxënësit zhvillojnë bazat e qytetarisë duke siguruar kuptimin e ligjshmërisë, të proceseve ekonomike, shoqërore, kulturore dhe të çështjeve që lidhen me to; zhvillojnë konceptin e kohës, të vazhdimësisë dhe të ndryshimit në këndvështrimin e marrëdhënieve historike dhe zbatojnë këtë kuptim në analizën e pasojave të veprimeve individuale dhe kolektive në shoqëri, në të kaluarën dhe sot; zhvillojnë këndvështrimin e tyre hapësinor për botën, për kompleksitetin dhe ndërvarësinë e vendeve dhe të rajoneve në botë.

Nxënësit aftësohen të vlerësojnë pasojat e ndërveprimit të shoqërisë me mjedisin për të ndërmarrë veprime që mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm.

Në shkallën e pestë dhe të gjashtë, fusha “Shoqëria dhe mjedisi” integron njohuri, shkathtësi, qëndrime dhe vlera nëpërmjet lëndëve të tilla, si: Histori, Gjeografi, Shkenca sociale (Qytetari, Sociologji, Psikologji, Filozofi) dhe Ekonomi. Shkalla dhe format e integritimit ndryshojnë në varësi të niveleve moshore, tematikave dhe çështjeve të ndryshme.

Përvojat mësimore të kësaj fushe të nxëni në këto shkallë i shërbejnë përmbushjes së kompetencave, me fokus të veçantë kultivimin e identitetit personal, shoqëror, kombëtar e kulturor.

3.4.2 Qëllimi i fushës

Fusha “Shoqëria dhe mjedisi” synon që nxënësit:

- të aftësohen për t’u bërë qytetarë aktivë dhe të përgjegjshëm në dimension lokal, kombëtar, rajonal, evropian e global, duke ndërtuar identitetin individual dhe kolektiv përmes njohjes së trashëgimisë së tyre historike të përbashkët;
- të zhvillojnë vlerat themelore të qytetarisë si tolerancën, mirëkuptimin, të drejtat e njeriut dhe demokracinë;

- të zhvillojnë bazat e qytetarisë duke siguruar kuptimin e ligjshmërisë, të proceseve politike, ekonomike, shoqërore, kulturore dhe të çështjeve që lidhen me to, përmes studimit të gjithë përvojës njerëzore;
- të aftësohen për të ndërvepruar me individë dhe grupe individësh të kulturave të ndryshme, për të njohur të kaluarën, për të kuptuar ndërveprimin e saj me të sotmen dhe me perspektivat e së ardhmes, duke nxënë, analizuar dhe menduar në mënyrë kritike;
- të kuptojnë zhvillimin e personalitetit të tyre, mënyrën si ngjasojnë dhe diferencohen nga të tjerët në raport me kohën dhe me hapësirën, të dallojnë diferencën midis supozimit dhe faktit, të kuptojnë kompleksitetin e çështjes historike, të mos besojnë në përgjigjen e paargumentuar dhe të respektojnë përpikmërinë e burimeve historike;
- të zhvillojnë këndvështrimin e tyre hapësinor për botën, për kompleksitetin dhe ndërvarësinë ndërmjet aspekteve fizike dhe humane të rajoneve e vendeve në botë;
- të vlerësojnë pasojat e ndërveprimit të shoqërisë me mjedisin për të ndërmarrë veprime që mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm;
- të zotërojnë shkathtësinë e kërkimit, interpretimit, organizimit të njohurive dhe të komunikimit të tyre në mënyra të ndryshme;
- të zotërojnë aftësitë e arsytimit filozofik dhe t'i përdorin ato për të marrë vendimet e jetës së përditshme në fushat e veprimtarisë jetësore.

3.4.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Tematikat e përbashkëta të fushës shërbejnë si instrument i fuqishëm integruar në funksion të zhvillimit të kompetencave të fushës. Ndonëse secila prej tyre përshkruhet veçmas, ato shpesh kanë elemente të ndërthurura në funksion të zhvillimit të kompetencave.

Proceset shoqërore

Proceset shoqërore përfshijnë zhvillimet dhe ndryshimet që ndodhin në jetën shoqërore në mjedisin ku jeton, në nivel vendor, rajonal dhe global. Këto procese ndodhin në të gjitha fushat e jetës dhe të veprimtarisë shoqërore (fusha ekonomike, politike, shoqërore, ligjore, kulturore etj.) dhe, në korrelacion me njëra-tjetrën, ndikojnë jetën tonë dhe të shoqërisë. Njohja e këtyre proceseve, e ligjshmërisë dhe e lidhjeve shkak-pasojë është domosdoshmëri për vendimmarrjet tona dhe për shkallën tonë të lirisë në këtë proces vendimmarrjeje.

Vetëm në këtë bazë, pjesëmarrja qytetare do të jetë e përgjegjshme, e vetëdijshme, aktive dhe e orientuar nga e ardhmja dhe zhvillimi i qëndrueshëm.

Kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia

Duke studiuar të kaluarën dhe trashëgiminë e saj nxënësit kuptojnë konceptet kyçe historike, si kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia, lidhjet shkak- pasojë, shumëllojshmëria kulturore etnike dhe fetare, rëndësia dhe perspektivat, fillimisht nëpërmjet njohjes dhe kuptimit të historisë personale dhe familjare, historisë së shkollës, historisë së zonës dhe rajonit, për t'u zgjeruar më pas në njohjen dhe kuptimin e historisë së vendit dhe atë të qytetërimeve botërore. Kuptimi i kronologjisë i aftëson nxënësit të kuptojnë vijimësinë e ngjarjeve në të kaluarën dhe marrëdhënien shkak-pasojë. Nxënësit kuptojnë rolin e kohës në ndryshueshmërinë e njerëzve, shoqërisë dhe mjedisit, njohin disa nga ndryshimet më të rëndësishme, që kanë ndodhur, duke filluar nga elementet e jetës së përditshme e deri në ndryshimet shoqërore, ekonomike, kulturore që kanë formësuar botën.

Ndërvarësia midis njerëzve, vendeve dhe mjediseve

Përmes kësaj tematike nxënësit zhvillojnë këndvështrimin e tyre hapësinor për botën, kuptojnë vendndodhjen e njerëzve, të vendeve, rajoneve dhe burimeve, si dhe përshkruajnë arsyet e kësaj vendndodhjeje. Nxënësit eksplorojnë si kanë ndikuar dhe ndikojnë ngjarjet historike, faktorët fizikë dhe humanë në zhvillimin vendor, rajonal, kombëtar dhe global. Ata vëzhgojnë dhe debatojnë rreth pasojave sociale dhe ekonomike të ndryshimeve mjedisore dhe propozojnë krahasojnë e vlerësojnë alternativat e përdorimit të burimeve natyrore në komunitete, rajone, kombe dhe në botë.

Individët, grupet, shoqëria

Nxënësit kuptojnë mënyrën si formohen, ruhen dhe ndryshojnë marrëdhëniet shoqërore. Ata dallojnë dhe shpjegojnë rolin dhe ndikimin e ndryshëm që kanë në shoqëri lloje dhe forma të caktuara institucionesh socializuese si: familja, shkolla, organizatat qytetare, arsimore, qeveritare dhe fetare dhe shqyrtojnë ndikimin e tyre në jetën e njerëzve. Ata studiojnë larminë e marrëdhënieve midis individëve dhe grupeve në shoqëri, eksplorojnë faktorët që qëndrojnë në themel të tyre, mënyrën si funksionojnë dhe ndryshojnë.

Nxënësit marrin vendime mbi bazën e njohurive të fituara në nivele të ndryshme shkollimi, për qëndrime e sjellje të ndryshme që kanë lidhje me jetën dhe bashkëjetesën paqësore në shoqëri.

Kultura

Nxënësit kuptojnë si qeniet njerëzore krijojnë, mësojnë, ndajnë së bashku dhe përshtaten ndaj kulturës. Ata vlerësojnë rolin e kulturës në formimin e jetës dhe të shoqërisë ku jetojnë, si dhe jetës dhe shoqërisë së të tjerëve, si dhe marrin vendime mbi bazën e njohurive për kulturën në faza të ndryshme të shkollimit të tyre në emër të respektimit të diversitetit kulturor dhe të bashkëjetesës paqësore ndërmjet njerëzve dhe kulturave.

Prodhimi, shpërndarja dhe konsumi

Përmes kësaj tematike nxënësit fitojnë njohuri për mënyrën si njerëzit organizojnë prodhimin, shpërndarjen dhe konsumin e të mirave dhe të shërbimeve dhe njohin e kuptojnë çështjet themelore që lidhen me vendimet në fushën e veprimtarisë ekonomike. Ata njihen, në përputhje me nivelin e shkollimit dhe të kurrikulës, me konceptet kryesore ekonomike dhe rëndësinë që ka njohja e tyre për jetën e tyre dhe të shoqërisë. Në këtë mënyrë, mundësohet edhe realizimi i kompetencës ekonomike që nënkupton njohuri për funksionimin e botës ekonomike dhe aftësi për të vepruar me mençuri në këtë botë.

Pushteti, autoriteti, qeverisja

Përmes kësaj tematike, nxënësit fitojnë dije dhe ndërtojnë njohuri për rregullat e jetës kolektive e kushtet demokratike për zbatimin e tyre, si dhe për mundësitë që ekzistojnë në një shoqëri demokratike në të gjitha nivelet e jetës politike. Ata ndërtojnë njohuri për institucionet publike demokratike dhe për rregullat e lirisë dhe të vepruarit, si dhe ndërgjegjësohen për faktin se ndërtimi i institucioneve demokratike dhe gëzimi i këtyre lirive është përgjegjësi e të gjithë qytetarëve.

Idealet dhe praktikat e qytetarisë

Përmes kësaj tematike nxënësit kuptojnë idealet dhe praktikat e qytetarisë dhe rëndësinë e tyre për pjesëmarrjen e plotë dhe aktive në shoqëri, si një ndër objektivat qendrorë të edukimit për qytetari demokratike. Përmes kësaj tematike, nxënësve duhet t'u jepet

mundësia t'u përgjigjen pyetjeve të tilla, si: Çdo të thotë pjesëmarrje dhe si mund të përfshihem në të? Si është zhvilluar koncepti i qytetarisë? Cili është raporti ndërmjet të drejtave dhe përgjegjësi? Cili është roli i qytetarëve në komunitetin dhe vendin ku jetojnë dhe si pjesëtar i komunitetit botëror? A mundem unë të ndryshoj diçka në botën ku jetojmë dhe si mund ta realizoj atë? Si të arrij që ndryshimet e mia të jenë pozitive?

Arsyetimi filozofik

Përmes kësaj tematike synohet që nxënësit të zotërojnë aftësitë e arsyetimit filozofik dhe t'i përdorin ato për të marrë vendimet e jetës së përditshme në fushat e veprimtarisë jetësore. Kjo tematikë do t'i ndihmojë ata të kuptojnë lidhjen e pikëpamjeve filozofike, etike, politike etj. me realitetet e ndryshme ekonomike, shoqërore, kulturore e shkencore dhe t'i përdorin këtë të kuptuar tablonë e jetës reale përtej dukjes së saj dhe për procesin e vendimmarrjes e tyre në jetën e përditshme; të dallojnë dhe të respektojnë pikëpamjet e kundërta ose të ndryshme në historinë e mendimit filozofik, fetar, politik etj.; të vlerësojnë kufizimet dhe vlerat e filozofëve, mendimtarëve, rrymave, pikëpamjeve në kuadrin e kohës dhe të hapësirës etj.

Sjellja e shëndetshme

Përmes kësaj tematike nxënësi, duke u mbështetur në të dhënat e shkencave të tjera, kryesisht të biologjisë, studion ndryshimet kryesore psikologjike, intelektuale dhe shoqërore që e shoqërojnë atë nga fëmijëria deri në jetën e rritur. Kjo tematikë i jep atij mundësinë të njohë dhe të dallojë trysninë e mjediseve të ndryshme për të vepruar në mënyrë të rrezikshme ose të paligjshme dhe kërkon ndihmë për t'i rezistuar kësaj trysnie. Ai aftësohet të bëjë zgjedhjet e duhura dhe të marrë vendimet e duhura jo vetëm në interes të tij por edhe të shëndetshme për të tjerët.

3.4.4 Qasja e bazuar në kompetenca

Procesi i të nxënësve në fushën "Shoqëria dhe mjedisi", në të gjitha shkallët, ka në fokus kryesisht zhvillimin e kompetencës shoqërore dhe qytetare, si një ndër kompetencat kyçe, si dhe të kompetencave të tjera.

Kjo kompetencë përbëhet nga kompetencat personale, ndërpersonale dhe ndërkulturore që përfshijnë dhe lidhen me të gjitha qëndrimet që përgatitin individët për të marrë pjesë në mënyrë të efektshme dhe konstruktive në jetën dhe punën shoqërore dhe, në mënyrë të

veçantë, në shoqëritë gjithnjë e më të larmishme, për të zgjidhur konfliktet, kur kjo është e nevojshme.

Kompetenca shoqërore dhe qytetare i përgatit individët për të marrë pjesë plotësisht në jetën qytetare, duke u bazuar në njohuritë për konceptet dhe strukturat shoqërore, ekonomike, politike etj., dhe për t'iu përkushtuar pjesëmarrjes aktive e demokratike.

- Nxënësi njeh dhe pranon rëndësinë që ka zhvillimi i kompetencave të qytetarisë për t'iu përgatitur që të marrë pjesë plotësisht në jetën qytetare, duke u bazuar në njohuritë për konceptet dhe strukturat shoqërore dhe politike dhe për t'iu përkushtuar pjesëmarrjes aktive e demokratike.
- Nxënësi argumenton rëndësinë që ka kompetenca shoqërore dhe qytetare për të motivuar pjesëmarrjen e efektshme me të tjerët në jetën publike dhe për t'u solidarizuar në zgjidhjen e problemeve që lidhen me komunitetin lokal dhe më gjerë.
- Nxënësi argumenton që kompetenca shoqërore dhe qytetare zhvillohet duke bazuar në njohuritë për ligjësitë dhe konceptet themelore të demokracisë, të drejtësisë, të barazisë, të qytetarisë dhe të të drejtave të njeriut.
- Nxënësi argumenton që kompetenca shoqërore dhe qytetare bazohet në njohuritë historike për ngjarjet dhe prirjet themelore të zhvillimit të historisë së njerëzimit dhe asaj kombëtare, në njohuritë për ligjësitë dhe ngjarjet bashkëkohore dhe në prirjet për të ardhmen.
- Nxënësi përdor konceptin e kohës dhe të hapësirës në të gjitha gjykimet dhe vendimmarrjet e tij në fushën e historisë, shoqërisë, filozofisë etj.
- Nxënësi zhvillon këndvështrimin e tij hapësinor për botën, kupton vendndodhjen e njerëzve, të rajoneve e të vendeve, si dhe të burimeve dhe shpjegon arsyen e kësaj vendndodhjeje. Nxënësi zhvillon shkathtësitë gjeografike dhe eksploron konceptet themelore gjeografike, si dhe marrëdhëniet ndërmjet qenieve njerëzore me mjedisin.
- Nxënësi pranon rëndësinë që ka kompetenca shoqërore dhe qytetare për reflektimin kritik e krijues dhe për pjesëmarrjen konstruktive në veprimtaritë e komunitetit ose të fqinjësisë, si dhe në proceset e vendimmarrjes, veçanërisht përmes votimit, në nivel vendor, kombëtar dhe evropian.

- Nxënësi kupton mënyrën si individët mund të sigurojnë shëndetin e tyre më të mirë mendor, intelektual e fizik, në shërbim të vetes, të familjes dhe të mjedisit të tyre shoqëror. Ata njohin lidhjen e mënyrës së shëndetshme të jetesës me zhvillimin e tyre tërësor dhe veprojnë për të realizuar atë.
- Nxënësi njeh konceptet themelore që lidhen me individët, grupet etj., me barazinë dhe mosdiskriminimin gjinor, me shoqërinë dhe kulturën. Ai kupton dhe merr vendime mbi bazën e të kuptuarit të dimensioneve shumëkulturore, ekonomike, ligjore, politike e shoqërore të shoqërisë evropiane, si dhe të ndërveprimit të identitetit kulturor kombëtar me atë evropian e më gjerë.
- Nxënësi komunikon në mënyrë konstruktive në mjedise të ndryshme dhe shfaq aftësinë për tolerancë, për të shprehur dhe kuptuar këndvështrimet e ndryshme, për të negociuar, për të krijuar besim dhe për të kuptuar ndjenjat dhe qëndrimet e të tjerëve.
- Nxënësi zhvillon vetëdijen për qëllimet, vlerat dhe lëvizjet politike në nivel kombëtar dhe evropian, si dhe vetëdijen për diversitetin dhe identitetet kulturore në Evropë.

3.4.5 Rezultatet e të nxënit

Në tabelën e mëposhtme përshkruhen rezultatet e të nxënit, të cilat nxënësit duhet t'i arrijnë në mënyre progresive dhe të vazhdueshme, sipas secilës tematikë.

KSNA 3
Shkalla V (Klasat X, XI)
Shkalla VI (Klasa XII)
Proceset shoqërore
Nxënësi:
<ul style="list-style-type: none"> • shpjegon mënyrën e organizimit shoqëror, ekonomik, politik dhe kulturor të qytetërimeve në periudhën antike, mesjetare, moderne dhe bashkëkohore, duke evidentuar tiparet e përbashkëta, veçantitë e tyre, rëndësinë dhe rolin që ato kanë në zhvillimet e mëvonshme historike; • analizon proceset dhe ndryshimet e mëdha që ndodhën pas Luftës së Dytë Botërore deri në ditët e sotme; • shpjegon lidhjet mes periudhave e shoqërive të ndryshme, respekton origjinën historike

dhe vlerëson dobinë e larmisë etnike dhe kulturore të shoqërisë;

- respekton ndërvarësinë shoqërore, politike, ekonomike e kulturore në shoqërinë globale, duke vlerësuar njëkohësisht trashëgiminë materiale, kulturore e shpirtërore të tyre;
- interpreton pasojat e ndërveprimeve midis sistemeve fizike dhe humane;
- interpreton marrëdhëniet ndërmjet komponentëve të gjeosistemeve, ndërveprimin e tyre me aktivitetin njerëzor dhe rrjedhojat e këtij ndërveprimi;
- shpjegon si proceset ekonomike, shoqërore, kulturore dhe politike ndikojnë ndërvarësinë dhe bashkëpunimet në nivel rajonal dhe global;
- analizon ligjësitë themelore të organizimit, të funksionimit dhe të zhvillimit të shoqërisë shqiptare;
- analizon ngjarjet, personalitetet, proceset politike, ekonomike, shoqërore dhe kulturore në periudha të ndryshme historike;
- vlerëson ndikimin e ndërsjellë të kulturave dhe të ngjarjeve historike të popullit shqiptar me ato të popujve të tjerë rajonalë dhe më tej;
- respekton dhe vlerëson identitetin dhe rrënjët historike, të cilave iu përket;
- shfrytëzon rolin pragmatik të historisë për të shpjeguar zhvillimet e sotme dhe për të bërë prognoza për zhvillimet e ardhshme të shoqërisë shqiptare.

Kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia

Nxënësi:

- vendos në kohë dhe në hapësirë ngjarjet, proceset dhe figurat historike;
- rendit dhe krahason veçoritë e ngjarjeve historike brenda të njëjtës periudhë apo periudhave të ndryshme historike;
- shpjegon e analizon jetën dhe ngjarjet e së shkuarës, lidhjen e tyre me të tashmen dhe me të ardhmen, si dhe ndërvarësinë ndërmjet tyre sipas kronologjike;
- argumenton opinionin dhe qëndrimin e vet mbi një ngjarje, proces apo figurë historike;
- analizon arsyet dhe rezultatet e ngjarjeve dhe ndryshimeve historike duke shpjeguar pasojat në përfundimin e ngjarjeve;
- analizon ngjarjen, fenomenin ose personazhin historik për të përcaktuar ose për të përkufizuar konceptin historik;
- argumenton vlerat e trashëgimisë historike, duke e vlerësuar këtë trashëgimi si pjesë e përcaktimit të identitetit të një populli;
- bën punë kërkimore për studimin e ngjarjeve të ndryshme të historisë, duke u bazuar në

burime alternative historike;

- përgatit, prezanton dhe komunikon një çështje historike nëpërmjet medieve të ndryshme mësimore si: *flipchart, wallchart, power point, albume, postera, referate, ese, video projektor, CD, DVD etj.*;
- përdor saktë datat, termat dhe fjalorin kronologjik për ndërtimin dhe shpjegimin e ngjarjeve historike;
- ndërton linjën e kohës duke vendosur në të, periudhat dhe ngjarjet e rëndësishme historike;
- krijon një tabelë kronologjike të periudhave historike, duke e pasuruar atë në vazhdimësi me informacionin e ri;
- vlerëson si përvojat e paraardhësve kanë ndikuar në botën e pasardhësve, si dhe shpjegojnë si historia e Shqipërisë ose e çështjeve të ndryshme të saj, lidhen ose qëndrojnë në kontekstin e historisë rajonale dhe botërore (konteksti ballkanik, evropian, botëror, diaspora);
- shpjegon si njerëzit dhe shoqëritë e përfshira në të njëjtën ngjarje historike mund të kenë përvoja dhe pikëpamje të ndryshme për të njëjtën ngjarje historike;
- analizon jetën dhe ngjarjet e së shkuarës, lidhjen e tyre me të tashmen dhe me të ardhmen, si dhe ndërvarësinë ndërmjet tyre, duke përfshirë historinë e shqiptarëve, historinë evropiane dhe atë botërore sipas linjës kronologjike;
- mban qëndrim të pavarur dhe argumentues ndaj informacioneve në përgjithësi dhe atyre mediatike në veçanti;
- ndërton hipotezën e tij (mban qëndrim) për argumentimin e një ngjarjeje historike, duke u bazuar në burime historike;
- mbledh dhe përzgjedh informacionin nga burime alternative historike, burime specifike nga tekste të ndryshme, burime dhe informacion nga teknologji të ndryshme të komunikimit dhe medies (p.sh.: të dhëna kompjuterike nga faqe të ndryshme interneti, programe TV dhe radio, burime audio dhe digjitale);
- përdor teknologjinë e informacionit si mjet burimor dhe si mjet komunikimi për të prezantuar informacionin historik.

Ndërvarësia ndërmjet njerëzve, vendeve, rajoneve dhe mjediseve

Nxënësi:

- analizon rajonizimin gjeografik dhe veçoritë gjeografike të rajoneve e nënrajoneve të Republikës së Shqipërisë dhe trevave të tjera shqiptare;
- interpreton rolin e mjedisit fizik në jetën e rajoneve të ndryshme (popullsinë, vendbanimet, ekonominë, turizmin etj.);
- shqyrton tiparet e karakteristikave humane të rajoneve të Shqipërisë dhe të trevave të tjera shqiptare dhe marrëdhëniet ndërmjet tyre;
- analizon ndikimin e shoqërisë njerëzore në cilësinë e mjediseve gjeografike të vendit tonë dhe në shfrytëzimin e burimeve natyrore;
- zgjidh problemet gjeografike duke përdorur hartat, prezantimet grafike dhe teknologji të tjera mbështetëse;
- analizon dhe krahason tiparet fizike dhe humane që i japin vendeve dhe rajoneve karakterin e tyre tipik;
- përdor rajonet për të analizuar çështje të së shkuarës dhe të së tashmes (p.sh., konfliktet e shkaktuara nga kapërcimi i identiteteve rajonale, shkaqeve dhe ndikimeve të aleancave rajonale etj.);
- interpreton veçoritë dalluese të popullsisë, ekonomisë, traditave kulturore, sistemeve politike të vendeve dhe rajoneve të ndryshme të botës;
- përdor hartat, prezantimet grafike, mjetet gjeografike dhe teknologjinë për të gjetur dhe interpretuar informacionin rreth vendeve, shoqërisë dhe mjediseve të ndryshme.

Pushteti, autoriteti, qeverisja

Nxënësi:

- shpjegon qëllimin e qeverisjes;
- analizon rrugën si si fitohet, ushtrohet dhe justifikohet pushteti;
- shpjegon idetë dhe mekanizmin që duhet për plotësimin e nevojave dhe dëshirave të qytetarëve, për të rregulluar territorin, për të menaxhuar konfliktet, për të vendosur rendin dhe sigurinë dhe balancën e koncepteve për një shoqëri të drejtë;
- analizon mënyrën se si kombet dhe organizatat e ndryshme u përgjigjen konflikteve ndërmjet forcës së unitetit dhe të diversitetit;
- krahason sistemet e ndryshme politike (ideologjitë, strukturën, institucionet, proceset dhe kulturat politike) me sistemin shqiptar;
- analizon dhe vlerëson kushtet, veprimet dhe motivimet që ndihmojnë në konfliktet dhe bashkëpunimin brenda dhe ndërmjet kombeve;

- shpjegon dhe zbaton sistematikisht ide, teori dhe mënyra të hulumtimit të shkencave politike për shqyrtimin e çështjeve të rëndësishme dhe të problemeve shoqërore.

Prodhimi, konsumi dhe shpërndarja

Nxënësi:

- shpjegon pse pamjaftueshmëria e burimeve prodhuese (njerëzore, kapitale, teknologjike dhe natyrore) kërkon zhvillimin e sistemeve ekonomike që marrin vendimet për prodhimin dhe shpërndarjen e të mirave dhe shërbimeve;
- analizon rolin që luajnë kërkesa, oferta, çmimi, shpërblimi dhe fitimi, kosto etj., në prodhimin dhe shpërndarjen e të mirave dhe shërbimeve në një sistem konkurrues tregu e shpjegon marrëdhëniet ndërmjet tyre;
- shpjegon rëndësinë që ka kosto dhe fitimi për shpërndarjen e të mirave dhe shërbimeve në sektorin privat dhe atë publik;
- analizon dhe shpjegon marrëdhëniet ndërmjet institucioneve të ndryshme ekonomike që përbëjnë sistemet ekonomike, si prodhimi i vogël (edhe ai familjar), firmat prodhuese, bankat, institucionet qeveritare, sindikatat dhe korporatat;
- zbaton sistematikisht konceptet dhe arsyetimet ekonomike për vlerësimin e zhvillimeve dhe të çështjeve shoqërore aktuale dhe historike;
- shpjegon sistemet ekonomike të brendshme dhe ato globale dhe bashkëveprimin ndërmjet tyre;
- zbaton vazhdimisht njohuritë për prodhimin, shpërndarjen dhe konsumin në analizën e çështjeve shoqërore;
- harton një plan për plotësimin e kërkesave shoqërore të dëshirueshme që lidhen me to.

Individët, grupet, shoqëria

Nxënësi:

- zbaton sistematikisht koncepte të tilla, si roli, statusi dhe klasa shoqërore për të përshkruar lidhjet dhe ndërveprimin e individëve, grupeve dhe institucioneve në shoqëri;
- analizon ndikimin e grupeve dhe të institucioneve te njerëzit, ngjarjet dhe elementet e ndryshme kulturore në të kaluarën dhe sot;
- shpjegon zhvillimin e institucioneve në kohë dhe hapësirë;
- analizon shembuj të kontradiktave ndërmjet shprehjes së individualitetit dhe përpjekjeve që bëhen për të nxitur konformizmin shoqëror nga grupet dhe institucionet;

- shqyrton sistemet e besimeve që qëndrojnë në themel të traditave dhe ligjeve në shoqërinë e sotme dhe gjatë historisë;
- vlerëson rolin e institucioneve si në drejtim të trashëgimisë dhe vazhdimësisë, ashtu edhe në drejtim të ndryshimit;
- analizon shkallën në të cilën grupe dhe institucione plotësojnë interesat e individëve dhe interesat e përbashkëta në shoqërinë e sotme dhe në atë të së kaluarës.

Arsyetimi filozofik

Nxënësi:

- përshkruan evoluimin e mendimit filozofik, sipas periudhave historike:
 - dallon periudhat kryesore të zhvillimit të mendimit filozofik;
 - përshkruan karakteristikat kryesore të periudhës që lidhen me zhvillimin e filozofisë;
- përshkruan historinë e mendimit filozofik përmes përfaqësuesve të saj;
- dallon e argumenton lidhjen e disa prej koncepteve dhe problemeve kryesore të filozofisë me periudhat kryesore të mendimit filozofik në shekuj etj.;
- dallon pikëpamjet e kundërta ose të ndryshme në historinë e mendimit filozofik dhe të përshkruandallimet dhe pikat e përbashkëta;
- dallon tiparet thelbësore të periudhës historike të cilës i përket një pikëpamje ose qëndrim filozofik;
- shpjegon lidhjen e një rryme, të një pikëpamjeje ose të një qëndrimi filozofik me faktorë historikë (ekonomikë, shoqërore, politikë, kulturorë, fetarë etj.);
- vlerëson kufizimet ose vlerat e filozofëve, të mendimtarëve, të historianëve etj., në kohë dhe në hapësirë;
- tregon dhe argumenton rolin e filozofisë në përparimin e fushave ose aspekteve të ndryshme të jetës shoqërore e shkencore;
- dallon dhe përshkruan ndikimin e mendimit të përparuar botëror në mendimin filozofik në Shqipëri në periudha të ndryshme historike;
- formulon hipoteza, për të bërë hulumtime, për të parashtruar probleme në mënyrë që të mundësohet zgjidhja e tyre;
- ushtron aftësinë e përjetshme të kërkimit, të kuptimit dhe të përballimit të të gjitha problemeve të rëndësishme të jetës;
- kërkon lidhjen e filozofisë me dijet dhe aktivitetet e tjera njerëzore, duke përdorur

metodologjinë e përshtatshme për trajtimin e çështjeve filozofike, në situata të ndryshme;

- përdor dijet filozofike për të marrë pjesë në zgjidhjen në praktikë të problemeve të ndryshme jetësore filozofike;
- përdor përfundimet e hulumtimeve për të krijuar qëndrimin e tij filozofik e moral në funksion të angazhimit të tij në jetën shoqërore.

Kultura

Nxënësi:

- analizon dhe shpjegon mënyrat, në të cilat grupet shoqëritë dhe kulturat trajtojnë nevojat dhe interesat njerëzore;
- parashikon se si mund të interpretohen përvojat dhe të dhënat nga njerëz dhe këndvështrime të ndryshme kulturore dhe sisteme të ndryshme referimi;
- analizon modelet shoqërore për ruajtjen dhe për transmetimin e kulturave, krahas përshtatjes së tyre ndaj ndryshimeve mjedisore dhe shoqërore;
- interpreton modelet e sjelljeve që reflektojnë vlerat dhe qëndrimet që ndihmojnë ose pengojnë mirëkuptimin ndërkulturor;
- argumenton vlerën e larmisë kulturore, si dhe të kohezionit brenda dhe ndërmjet grupeve.
- parashikon reagime të mundshme të kulturave ndaj çështjeve njerëzore;
- shpjegon dhe zbaton ide, teori dhe mënyra të kërkimit në shqyrtimin e çështjeve të problemeve shoqërore;
- analizon dhe interpreton këndvështrimet e ndryshme aktuale dhe historike brenda një kulture dhe ndërmjet kulturave për çështje të ndryshme shoqërore;
- shpjegon lidhjet e tyre personale me sistemet shoqërore dhe kulturore në kohë dhe hapësirë;
- vlerëson ndikimet që kulturat e ndryshme historike dhe bashkëkohore kanë në jetën e përditshme të individit;
- shqyrton ndërveprimin e ndikimeve kulturore, kombëtare dhe etnike në ngjarje dhe situata të veçanta jetësore.

Ideat dhe praktikat e qytetarisë

Nxënësi:

- shpjegon origjinën dhe interpreton ndikimin e vazhdueshëm të idealeve themelore demokratike, si dinjiteti njerëzor, liria, drejtësia, barazia dhe shteti i së drejtës në jetën e përditshme;
- analizon, interpreton dhe vlerëson burimet dhe shembujt e të drejtave dhe përgjegjësive të qytetarëve;
- vlerëson larminë e këndvështrimeve të ndryshme;
- ushtron në praktikë dhe drejton forma të diskutimit dhe të pjesëmarrjes qytetare në përputhje me idealet e qytetarisë demokratike;
- analizon dhe vlerëson ndikimin e formave të ndryshme të veprimit qytetar në politikën publike;
- analizon larminë e madhe të politikave dhe të çështjeve publike nga këndvështrimi i aktorëve të ndryshëm që ndikojnë në politikën kombëtare dhe krijon qëndrimin e tij për to;
- vlerëson shkallën në të cilën politikat publike dhe sjelljet qytetare pasqyrojnë ose ndihmojnë në formimin e idealeve të shpallura të qytetarisë demokratike.

Qytetaria aktive

Nxënësi:

- bën kërkime të pavarura, diskuton dhe debaton për çështje, probleme dhe ngjarje të rëndësishme për vete dhe shoqërinë;
- shpjegon rëndësinë e hartimit dhe zbatimit të ligjit dhe të rregullave në fusha të ndryshme të jetës dhe të veprimtarisë njerëzore dhe mënyrën e pjesëmarrjes në procesin e bërjes dhe të ndryshimit të ligjeve;
- shpjegon pasojat e sjelljeve të dhunshme e diskriminuese të individit dhe shoqëria;
- përshkruan dhe të shpjegojë llojet e ndryshme të përgjegjësive, të të drejtave dhe detyrimeve të individit në shtëpi, shkollë, shoqëri dhe si këto shpeshherë hyjnë në konflikt me njëra-tjetrën;
- reflekton për vlerat shoqërore, morale, shpirtërore dhe kulturore vetjake dhe të të tjerëve.
- zgjidh konfliktet duke shqyrtuar alternativat, duke marrë vendim dhe duke shpjeguar zgjedhjet e bëra;
- shpjegon thelbin dhe natyrën e demokracisë dhe institucionet që e mbështesin atë në nivel vendor dhe qendror;
- përshkruan rolin e grupeve të ndryshme vullnetare dhe atyre të presionit në mbarëvajtjen

e demokracisë;

- vlerëson grupet dhe identitetet e ndryshme etnike, kulturore, fetare etj., në bashkësinë ku jeton dhe më gjerë;
- shpjegon mbledhjet dhe mënyrat e ndryshme të shpërndarjes së burimeve dhe ndikimin që zgjedhjet ekonomike kanë te individët, bashkësitë dhe te zhvillimi i qëndrueshëm i mjedisit;
- zbulon dhe shqyrton mënyrën sesi media e përpunon dhe e paraqet informacionin.

Sjellja e shëndetshme dhe e sigurt shoqërore

Nxënësi:

- përshkruan, duke u mbështetur në të dhënat e shkencave të tjera, sjelljet e shëndetshme në fushat kryesore të jetës dhe të veprimtarisë njerëzore dhe përfitimet e gjithanshme për veten dhe shoqërinë, për të bërë zgjedhjet e duhura shoqërore, morale e ligjore;
- përshkruan ndryshimet kryesore psikologjike, intelektuale dhe shoqërore që shoqërojnë fëmijërinë;
- përshkruan disa prej substancave të paligjshme që përdoren sot nga njerëzit dhe pasojat e tyre negative për individin dhe për shoqërinë;
- dallon dhe përshkruan rreziqet e ndryshme që ndeshen në mjedise e në fusha të caktuara të veprimtarisë njerëzore (si shtëpia, rruga, shkolla, vendi i punës etj.), merr vendime të drejta për t'i parandaluar ose për t'i shmangur ato;
- dallon trysninë e mjediseve të ndryshme për të vepruar në mënyrë të rrezikshme ose të paligjshme dhe kërkon ndihmë për t'i rezistuar kësaj trysnie;
- merr pjesë në hartimin e rregullave të ndryshme në shkollë, bashkësi ose në vende të tjera për të rritur sigurinë dhe shëndetin.

Koncepte kyç

• Histori	• Gjeografi	• Qytetari
• Kohë	• Gjeosistemi	• Sociologji
• Kronologji	• Atmosferë	• Psikologji
• Burime historike	• Hidrosferë	• Ekonomi
• Ndryshimi dhe vazhdimësia	• Litosferë	• Ligj
• Shkaku dhe pasoja, rëndësia	• Biosferë	• Kushtetutë
	• Sistem diellor	• Të drejta themelore
	• Rrjeti gjeografik	• Konventë

- Këndvështrim
- Diversitet kulturor, etnik, fetar, gjuhësor
- Epokë
- Periudhë historike
- Shtet
- Proces historik
- Ngjarje
- Hipotezë
- Përfundim
- Filozofi
- Rrymë filozofike
- Rajon gjeografik
- Rajonizimi gjeografik
- Tipa rajonesh
- Model zhvillimi
- Vende të zhvilluara
- Vende në zhvillim
- Globalizëm
- Urbanizim
- Sisteme humane
- Ndërvarësi
- Zhvillime gjeopolitike
- Diversitet kulturor, etnik, fetar, gjuhësor
- Lëvizje
- Zhvillim i qëndrueshëm
- Përgjegjësi
- Ndotje mjedisi
- Varfëri
- Demokraci
- Institucion
- Vendimmarrje
- Partitë politike
- Zgjedhje
- Reklama
- Plan biznesi
- Konsumator
- Siguri
- Kontratë
- Punë
- Sipërmarrës
- Buxhet
- Kërkesë -ofertë

Aftësitë dhe shkathtësitë

- Përdorimi dhe interpretimi i hartave, fotografive ajrore, imazheve satelitore.
- Ndërtimi dhe interpretimi i grafikëve, diagramave, të dhënave statistikore.
- Vëzhgime në terren.
- Krijimi i modeleve.
- Përdorimi i burimeve historike.
- Kërkimi historik.
- Komunikimi për të
- Aftësia e të menduarit kritik e krijues.
- Aftësia për të zgjidhur problemet.
- Aftësia për të vlerësuar.
- Aftësia për të transferuar dhe zbatuar njohuritë në një kontekst të
- Aftësia komunikuese.
- Aftësia për të bashkëpunuar dhe për të punuar në grupe.
- Aftësia për të debatuar dhe për të arritur të bëjnë marrëveshje.
- Aftësia ndërkulturore.
- Aftësia për të parandaluar dhe për të zgjidhur konfliktet.
- Aftësia për të ndërmjetësuar.

kaluarën.

- Këndvështrimi dhe interpretimi.

- Përdorim i TIK-ut.

caktuar.

- Aftësia pjesëmarrëse

- Përdorimi i fjalorit historik, gjeografik.

Qëndrimet dhe vlerat

- Përkushtimi ndaj parimit të gjithësisë, të ndërvarësisë dhe të pandashmërisë së të drejtave të njeriut dhe të lirive themelore.
- Bindja për vlerën, dinjitetin dhe lirinë e individit.
- Përkushtimi ndaj shtetit të së drejtës, drejtësisë, barazisë dhe paanësisë.
- Përkushtimi ndaj paqes dhe zgjidhjes pjesëmarrëse, paqësore dhe konstruktive të problemeve shoqërore.
- Bindja për vlerën dhe domosdoshmërinë e parimeve, institucioneve dhe procedurave demokratike, si dhe për rëndësinë e veprimit qytetar.
- Respektimi i kulturave të tjera; pranimi i parimit të pluralizmit në jetën e përditshme;
- Përkushtimi ndaj vlerës së mirëkuptimit të ndërsjellë, të bashkëpunimit, të mirëbesimit dhe të solidaritetit, si dhe ndaj luftës kundër racizmit, paragjykimeve dhe çdo forme të diskriminimit.
- Bindja në rëndësinë e përgjegjësisë dhe përgjegjshmërisë personale.
- Përkushtimi ndaj parimit të zhvillimit njerëzor të qëndrueshëm, që mban parasysht ekuilibrin ndërmjet zhvillimit ekonomik, shoqëror dhe mjedisor.
- Prirja për të qenë anëtar i pavarur i shoqërisë.
- Prirja për të respektuar vlerat individuale dhe dinjitetin njerëzor.
- Prirja për të marrë përsipër përgjegjësitë personale, politike dhe ekonomike të qytetarit.
- Prirja për t'iu bindur “rregullave të lojës” së demokracisë, si pranimi i vendimit të ligjshëm të shumicës dhe respektimi i të drejtave të minoriteteve.
- Prirja për të marrë pjesë në çështjet qytetare në mënyrë të mirinformuar, të arsyeshme dhe të efektshme.
- Prirja për të nxitur dhe për të mbështetur funksionimin e shëndetshëm të demokracisë në vend.

3.4.6 Ndarja e kohës mësimore

Plani mësimor specifikon peshën në përqindje të fushës “Shoqëria dhe mjedisi” në planin e përgjithshëm mësimor, si dhe numrin e orëve të planifikuara për secilën shkallë.

Kurrikula bërthamë

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
SHOQËRIA DHE MJEDISI (orë mësimore/javë)	12	-
Shkenca sociale (Qytetari, Filozofi)	4	-
Histori	4	-
Gjeografi	4	-

Kurrikula me zgjedhje

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
SHOQËRIA DHE MJEDISI (orë mësimore/javë)	-	14
Shkenca sociale (Sociologji, Psikologji)	-	2+2
Histori	-	4
Gjeografi	-	4
Ekonomi	-	2

3.4.7 Udhëzime metodologjike

Metodologjia e zbatimit të kurrikulës bërthamë luan rol thelbësor për përmbushjen e qëllimeve të fushës “Shoqëria dhe mjedisi”. Të nxënit përmes kësaj fushe mund të realizohet vetëm me anë të pjesëmarrjes aktive të nxënësve, në mënyrë që ata të kuptojnë, të brendësojnë, të vlerësojnë e të përdorin përmbajtjen e synuar për të ndërtuar njohuri, aftësi, shkathtësi e qëndrime të reja në situata të ndryshme me të cilat do të përballen në të ardhmen.

Mësuesi angazhon nxënësit në një proces në të cilin ata parashtrojnë pyetje dhe formulojnë përgjigje, inkurajon frymën e mendimit krijues dhe kritik duke nxitur diskutimin ndërmjet tyre, duke inkurajuar pavarësinë e nxënësve, iniciativën e tyre, ndërveprimin. Në këtë qasje mësuesi nxit shpirtin udhëheqës të nxënësve, bashkëpunimin, tolerancën, vetëbesimin dhe shpirtin sipërmarrës të cilat reflektohen në rezultatet e të nxënit.

Mësimdhënia e bazuar në kompetenca kërkon që mësuesit të përzgjedhin strategji, metoda, teknika dhe forma të ndryshme të punës me nxënës, si dhe të organizojnë përvojat mësimore të nxënësve që integrojnë njohuritë përkatëse me shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet. Disa nga metodat, teknikat dhe strategjitë e sugjeruara në këtë fushë janë:

- diskutimet;
- debatet;
- vrojtimit;
- intervistat;
- ekskursionet;
- vizitat në muze ose vendngjarje historike;
- konkurset;
- projektet kurrikulare dhe ndërkurrikulare etj.

3.4.8 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi është pjesë integrale e procesit të mësimdhënies dhe të nxënit. Ai përfshin mbledhjen e informacioneve me anë të teknikave të ndryshme të vlerësimit për arritjen e rezultateve të pritshme të të nxënit në nivel klase dhe shkalle. Me këtë informacion, mësuesi merr vendime për vlerësimin përfundimtar të nxënësve, bazuar në gjykimin e tij për nivelin e zotërimit nga nxënësit të kompetencave të fushës “Shoqëria dhe mjedisi”.

Mësuesit duhet të përdorin situata të jetës reale që përfshijnë shoqërinë dhe mjedisin si pikënisje për vlerësimin e nxënësve.

Format e ndryshme të vlerësimit duhet t'u krijojnë mundësi të gjithë nxënësve të vlerësohen në atë mënyrë që është më e përshtatshme për to.

Mësuesi mund të vlerësojë nxënësit përmes përdorimit të portofolit. Ai është një koleksion sistematik i punës së nxënësve dhe siguron një tablo të plotë të arritjes së tyre. Puna e mbledhur afon të dhëna të shumta për zhvillimin dhe progresin e nxënësve në përvetësimin e njohurive, të kuptuarit e koncepteve, zbatimin e shkathtësive dhe zhvillimin e qëndrimeve. Ajo, gjithashtu, u afron nxënësve mundësi për vetëvlerësim dhe reflektim përmes rishikimit të portofoleve të tyre.

3.4.9 Materialet dhe burimet mësimore

Përdorimi i mjeteve mësimore në mësimdhënien dhe procesin e të nxënësve në fushën “Shoqëria dhe mjedisi” ndihmon në konkretizimin e ideve dhe dukurive, në aplikimin e metodave dhe strategjive të mësimdhënies, si dhe e bën mësimin më interesant dhe më argëtues për nxënësit. Përdorimi i suksesshëm i metodave dhe i teknikave të lartpërmendura, nuk mund të realizohet pa mjetet e nevojshme didaktike, të cilat mund të jenë të llojeve të ndryshme, si: harta të përgjithshme ose tematike, atlase, albume, foto, skica, filma mësimorë, videokaseta, kompjuter, aparat projektimi, CD, DVD etj.

3.5.1 Hyrje

Fusha e arteve është pjesë e rëndësishme e kurrikulës dhe pjesë integrale e jetës sonë të përditshme. Në të përfshihen aspekte të kulturës materiale, shpirtërore, artistike, intelektuale dhe emocionale, në të cilën ndërveprojnë kultura dhe shoqëria. Artet dhe studimi i tyre zhvillon njohuri, shkathtësi, qëndrime e vlera nëpërmjet lëndëve: Art pamor, Muzikë, Teatër, të cilat lidhen ngushtë dhe ndihmojnë në zhvillimin intelektual, emocional, social dhe kulturor të nxënësve, nga parashkollori deri në arsimin e mesëm të lartë.

Nëpërmjet përjetimit, vëzhgimit, krijimit, vlerësimit, artet mundësojnë për t'ju dhënë kuptim ideve dhe për të komunikuar nëpërmjet krijimeve artistike. Gjuha artistike dhe veprat e artit, të veshura me vlera sociale dhe kulturore të jetës së përditshme, kontribuojnë në zhvillimin e këtyre vlerave dhe pasqyrojnë historinë dhe shoqërinë njerëzore. Gjithashtu, artet luajnë një rol të rëndësishëm në shprehjen dhe ruajtjen e vlerave kulturore të shoqërisë dhe në zhvillimin, afirmimin dhe ruajtjen e identitetin kulturor dhe atij kombëtar.

Artet (Art pamor, Muzikë dhe Teatër) janë pjesë e kurrikulës me zgjedhje të arsimit të mesëm të lartë, në shkallën e 5-të dhe në shkallën e 6-të të saj.

Kurrikula e arteve³ në shkallën e pestë dhe të gjashtë, fokusohet në zgjerimin e njohurive artistike dhe zhvillimin e tyre për përdorimin dhe për zbatimin e tyre. Nxënësit krijojnë, performojnë/realizojnë dhe vlerësojnë artet duke krijuar gjykime dhe qëndrime të qarta në klasë, përmes punëve të veta apo të autorëve të ndryshëm, duke zhvilluar kompetenca të qëndrueshme dhe të zbatueshme në këto disiplina artistike.

3.5.2 Qëllimi i fushës

Fusha e arteve ka si qëllim të zhvillojë njohuri e qëndrueshme artistike nëpërmjet tri disiplinave artistike duke ndihmuar në kuptimin, zbatimin dhe vlerësimin e veprave të arteve në përgjithësi, nëpërmjet trajtimit të elementeve dhe vlerave artistike kulturore të trashëgimisë kulturore shqiptare dhe asaj botërore, në kontekste të ndryshme kulturore.

Fusha e arteve synon:

- zgjerimin e njohurive dhe të koncepteve artistike në arte për këtë grupmoshë;

³Artet zhvillohen në kurrikulën me zgjedhje, për shkallën e 5-të dhe të 6-të, të arsimit të mesëm të lartë, përmes tri lëndëve: Art pamor, Muzikë dhe Teatër.

- krijimin e kompetencave artistike për të krijuar dhe realizuar punë të ndryshme artistike;
- aftësimin e nxënësve për të vlerësuar vepra të artit shqiptar dhe atij botëror, nga periudha dhe kontekste të ndryshme kulturore dhe historike;
- formimin e aftësive artistike;
- të menduarit kritik dhe krijues;
- zhvillimin personal, intelektual, social dhe kulturor të nxënësve;
- përfshirjen dhe bashkëpunimin në veprimtari artistike tradicionale, duke manifestuar vlerat e artit kombëtar si pjesë e pandashme e vlerave të artit botëror;
- ndërveprimin në mënyrë sociale, kulturore dhe intelektuale me grupet të ndryshme kulturore apo etnike;
- kontributin personal në zhvillimet artistike- kulturore në nivel lokal, kombëtar dhe më gjerë.

3.5.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Fusha e arteve në shkallën e pestë ose të gjashtë të arsimit të mesëm të lartë, kërkon të vazhdojëpërmeshjen e njohurive, aftësive dhe qëndrimeve artistike, të cilat zhvillohen përmes disa tematikave. Ato shërbejnë si instrument i fuqishëm integruar në funksion të zhvillimit të kompetencave të fushës.

Në shkallën e pestë dhe të gjashtë zhvillohen 3 tematika dhe secila prej tyre përshkruhet veçmas gjatë hartimit dhe zbatimit të programeve për zhvillimin e kompetencave, ndërsa në kurrikul ato kanë elemente të përbashkëta.

Tematikat janë:

1. Gjuha dhe komunikimi artistik,
2. Teknika dhe procese artistike,
3. Historia, kultura dhe shoqëria.

Gjuha dhe komunikimi artistik

Nxënësit i krijojnë mundësi që në këtë nivel:

- të formulojnë ide të ndryshme rreth arteve përmes mendimit estetik;
- të zhvillojnë kuptimin e të bukurës në arte të ndryshme;

- të përdorë dhe të zbatojë konceptet artistike në (Art pamor, Muzikë dhe Teatër), në funksion të komunikimit artistik;
- të analizojë krijimet e veta dhe të tjerëve në (Art pamor, Muzikë dhe Teatër), duke komunikuar përmes një gjuhe artistike;
- të prezantojë idetë artistike personale duke i komunikuar lirshëm ato;
- të përjetojë vepra të ndryshme artistike, duke komunikuar ide dhe qëndrime personale;
- të reflektojë mbi veprimtaritë ndryshme artistike, duke u shprehur përmes formave të ndryshme të shprehjes artistike;
- të komunikojë ide dhe emocione, duke përdorur gjuhën artistike përkatëse në artin pamor, muzikë dhe dramë, në procese të ndryshme krijuese dhe performuese;
- të shprehë para shokëve apo të tjerëve përjetimet dhe emocionet e përjetuara gjatë shikimit të një filmi, të një dramatizimi, koncerti apo veprë arti.

Teknika dhe procese artistike

Nxënësit i krijohen mundësi që në këtë nivel:

- të zbatojë teknika dhe procese të ndryshme artistike përmes një veprë konkrete;
- të përdorë në mënyrë të vetëdijshme gjuhën artistike si: fjalët, tingujt, ngjyrat, format, për realizimin e një pune të caktuar artistike;
- të krijojë punë inividuale, duke përdorur mjete dhe teknika të ndryshme artistike, për të zhvilluar ide personale dhe origjinale;
- të përdorë teknika dhe procese artistike të (Art pamor, Muzikë dhe Teatër), për të prezantuar në mënyrë artistike temat/projektet artistike që i interesojnë;
- të reflektojë dhe të vlerësojë aktivitetet personale dhe të tjerëve, duke u shprehur përmes formave të ndryshme artistike;
- të përdorë mediat si mjete të rëndësishme të informimit, të komunikimit dhe të ndërveprimit në epokën digjitale, gjatë prezantimit të punës së vet.

Historia, kultura dhe shoqëria

Nxënësit i krijohen mundësi:

- të përjetojë dhe të reflektojë mbi vepra të ndryshme muzikore, teatrore apo figurative;
- të kuptojë zhvillimin, rolin dhe ndikimin e artit apo një kulture të caktuar në një shoqëri të caktuar;

- të njohë dhe të analizojë vepra dhe autorë të arteve në kontekste të ndryshme sociale, politike dhe kulturore;
- të vlerësojë rolin e ndërveprimit të arteve me njëri-tjetrin në kontekste të ndryshme historike, shoqërore, kulturore etj.;
- të identifikojë dhe të promovojë vlerat e trashëgimisë kulturore shqiptare dhe asaj botërore, të komunitetit, të kombit dhe më tej;
- të respektojë vlerat e trashëgimisë kulturore kombëtare dhe më gjerë.

3.5.4 Qasja e bazuar në kompetenca

I gjithë procesi i të nxënimit në fushën e arteve, në të gjitha shkallët, zhvillohet përmes kompetencave të krijimit, performimit/realizimit dhe vlerësimit artistik. Në të gjitha shkallët e kurrikulës, ato zhvillohen dhe plotësohen më tej me kompetencat specifike lëndore brenda fushës. Kompetencat e fushës së arteve lidhen dukshëm dhe në mënyrë logjike e metodike me kompetencat kyçe. Këto kompetenca janë të lidhura ngushtë me tematikat e fushës dhe zhvillohen nëpërmjet tyre.

Kompetencat që përbëjnë fushën e arteve për të gjitha lëndët (Art pamor, Muzikë dhe Teatër) janë:

Kompetenca 1: Krijimi artistik

Nxënësit:

- përdorin ide të ndryshme për të krijuar punë me tematika të ndryshme;
- përdorin elementet dhe parimet e gjuhës artistike për këtë nivel;
- zhvillojnë më tej idetë e veta artistike duke gjetur forma të ndryshme komunikimi;
- organizojnë krijimin e vet artistik, sipas elementeve dhe parimeve të gjuhës artistike;
- komunikojnë përmes një gjuhe artistike përvojat e veta krijuese me të tjerët.

Kompetenca 2: Performimi/realizimi⁴ artistik

Nxënësit:

- interpretojnë/realizojnë punë artistike⁵ nga autorë dhe vepra të ndryshme shqiptare apo botërore;

⁴Performim/interpretim ka të bëjë me zhvillimin e kompetencës në lëndët: Muzikë dhe Teatër. Realizimi artistik ka të bëjë me zhvillimin e kompetencës në lëndën e artit pamor.

- zbatojnë teknikat dhe proceset artistike gjatë performimeve apo realizimeve të punëve të tyre;
- respektojnë gjatë interpretimit/realizimit rregullat artistike;
- ndajnë përvojat e veta performuese/realizuese të veprave artistike me të tjerë;
- analizojnë në mënyrë artistike punën e interpretuar/realizuar.

Kompetenca 3: Vlerësimi artistik

Nxënësit:

- njohin rrugën nëpër të cilat janë zhvilluar veprat artistike;
- shpjegojnë kuptimin e tematikës/ përmbajtjes artistike të veprave të realizuara/ performuara;
- bëjnë një gjykim kritik dhe estetik të veprave të ndryshme artistike nga autorë, vende dhe kontekste të ndryshme kulturore;
- vlerësojnë përvojat e veta dhe të të tjerëve për punë të ndryshme të krijuara;
- prezantojnë vepra, biografi, kultura duke përdorur një gjuhë të pasur artistike.

Në shkallën e pestë ose të gjashtë zhvillohen të njëjtat kompetenca, të cilat ndërthuren në mënyrë të harmonishme me njëra- tjetrën, duke plotësuar qëllimet e edukimit jo vetëm për artet, por edhe më gjerë. Kompetencat e arteve, edhe në këtë shkallë, zhvillojnë aftësitë krijuese, interpretuese dhe vlerësuese. Nëpërmjet një përvoje sistematike të punës artistike, edhe në arsimin bazë, nxënësit janë bërë më të vetëdijshëm për potencialin e tyre krijues përmes përdorimit të gjuhës artistike. Nëpërmjet kontaktit me veprat e artit që ofrojnë shumëllojshmëri modelesh shprehëse dhe komunikimi, nxënësit janë aftësuar në vlerësimin e pasurisë së madhe të gjuhëve të ndryshme artistike, në eksplorimin e mjedisit të tyre kulturor dhe në përgatiten për zbulimin e kulturave të tjera.

Nxënësit, krijojnë, performojnë/realizojnë dhe vlerësojnë vepra arti, nëpërmjet kombinimit të perceptimeve, intuitës, përshtypjeve dhe njohurive të ndryshme. Ata reflektojnë, komunikojnë dhe përdorin informacione nga burime të ndryshme. Nxënësit inkurajohen të zhvillojnë aftësitë e tyre kritike dhe estetike dhe të hapin horizontin e tyre kulturor nëpërmjet

⁵Për realizimin e tematikës “Teknika dhe procese artistike” e cila zhvillon kompetencën e interpretimit dhe realizimit artistik, nxënësi do të realizojë disa punë artistike individuale dhe në grup.

njohjes së veprave të artit të artistëve shqiptarë dhe botërorë, në periudha dhe konteste të ndryshme kulturore.

Edukimi përmes arteve përfshin mundësinë e integritit të teknologjisë në procesin mësimor duke e konsideruar atë si një mjet të ri të fuqishëm shprehës, frymëzimi dhe komunikimi.

3.5.5 Rezultatet e të nxënit

Rezultatet e të nxënit në fushën e kurrikulës së arteve zhvillojnë *tri kompetencat e fushës së arteve*:

1. Krijimi artistik,
2. Performimi, interpretimit/realizimi artistik,
3. Vlerësimi artistik,

dhe përmes *tri tematikave*:

1. Gjuha dhe komunikimi artistik,
2. Teknika dhe procese artistike,
3. Historia, kultura dhe shoqëria.

KSNA 3

Shkalla V (Klasat X, XI) dhe Shkalla VI (Klasa XII)

Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 12-të:

Krijimi artistik

Nxënësi:

- komunikon përmes një gjuhe artistike për vepra të ndryshme artistike;
- krijon punë artistike, duke shprehur emocionet mbi të bukurën në art, përmes njohurive të marra;
- interpreton forma të vogla vokale, individualisht dhe në grup;
- krijon vepra dy dhe tredimensionale, në mënyrë të lirshme nga tematika të caktuara;
- zhvillon idetë e veta personale, nëpërmjet përdorimit të mjeteve shprehëse të larmishme artistike në art pamor, muzikë dhe teatër;
- merr pjesë në aktivitetet artistike sipas prirjeve, mundësive dhe interesave të veta;
- zhvillon komunikimin për të bukurën në art nëpërmjet krijimit të eseve ose zhvillimit të *debateve të hapura*, nisur nga një qasje e caktuar artistike;

- interpreton në forma të ndryshme vokale, individualisht ose në grup, këngë dhe melodi nga gjini të ndryshme (popullore, e kultivuar, klasike, muzikë e lehtë);
- krijon vepra dy dhe tredimensionale, në mënyrë të lirshme ose mbi tematika të caktuara që janë shumë dimensionale.
- finalizon në shfaqje skenike, aftësitë e zhvilluara përmes teatrit apo këndimit vokal;
- interpreton individualisht ose në grup, në aktivitetet artistike të shkollës, komunitetit dhe më gjerë, sipas prirjeve, mundësive dhe interesave të tij.

Performimi/realizimi i veprave/ punëve artistike

Nxënësi:

- përdor teknikat artistike për të performuar/realizuar punë të vetat në arte;
- zbaton teknikat dhe proceset artistike gjatë performimit/realizimit në art pamor, muzikë dhe teatër;
- demonstroi aftësi performuese (interpretuese) vokale, teatrore, në një apo më shumë veprimtari artistike;
- realizon vepra dy dhe tredimensionale në një apo më shumë veprimtari artistike;
- zotëron teknikat dhe proceset gjatë realizimit të një pune arti;
- zotëron aftësi performuese/interpretuese në një apo më shumë veprimtari artistike;
- zotëron aftësi në realizimin e veprave dy dhe tredimensionale;
- zotëron aftësi bashkëpunimi në realizimin e punëve artistike në grup;
- përdor media dhe teknologji të ndryshme për të paraqitur punët artistike.

Vlerësimi i veprave artistike

Nxënësi:

- vëzhgon dhe analizon në mënyrë kritike punët artistike të vetat dhe të tjerëve në muzikë dhe art pamor;
- përjeton një vepër artistike përmes përjetimit, vëzhgimit, dëgjimit;
- shpjegon përmes eseve, përjetimin emocional mbi një vepër artistike muzikore, dramatike figurative;
- çmon të bukurën punët artistike të vetat apo dhe të tjerëve, në art pamor, muzikë dhe teatër, duke u argumentuar mendimin e tij;
- prezanton punën e vet në veprimtaritë artistike në klasë apo në ato publike (koncert, shfaqje dramatike, ekspozitë) duke përdorur mjetet të ndryshme digjitale;
- vlerëson dhe prezanton, në mënyrë kritike, punë apo vepra artistike;

- vlerëson të bukurën në një vepër muzikore, teatrore apo figurative;
- vlerëson krijimet artistike vetjake dhe të tjerëve duke analizuar formën, elementet artistike dhe teknikat në funksion të shprehjes artistike;
- prezanton vetëm ose në grup, punë artistike të realizuara në art pamor, muzikë dhe teatër;
- vlerëson duke gjykuar në mënyrë kritike mbi periudhat artistike, veprat dhe autorët nga kontekste dhe kultura të ndryshme.
- prezanton me sukses dhe vetëbesim punët e veta në aktivitetet e ndryshme artistike në shkollë, komunitet dhe më gjerë.

Njohuritë dhe konceptet kryesore

Gjuha dhe komunikimi artistik

• Arti	• Melodia	• Kontrasti
• E bukura	• Sipërfaqja	• Përsëritja
• Tingulli	• Vëllimi	• Ndryshimi
• Ritmi	• Ngjyra	• Krahasimi
• Dinamika	• Roli	• Theksi
• Vija	• Zëri	• Uniteti
• Forma	• Fjala	• Harmonia
• Karakteri	• Dritat	• Zhvillimi
• Objekti	• Koha	• Sensi i kompozicionit
• Perspektiva	• Veprimi	• Sensi i tërësisë
• Hapësira		• Sensi i stilit
• Energjia		

Teknika dhe procese artistike

• Teknika vokale	• Këndimi
• Teknika e akvarelit	• Krijimi
• Teknika e vizatimit	• Dëgjimi
• Teknika e gdhendjes	• Luajtja në instrument
• Teknika e ngrohjes	• Interpretimi dramatik
• Teknika e shkontraktimit	• Vizatimi
• Teknika e kujtesës	• Ngjyrosja
	• Modelimi

	<ul style="list-style-type: none"> • Nënteksti • Etydi • Dialogu • Monologu • Përjetimi emocional • Veprimi me anë të fjalës • Aktrimi • Sikuri • Veprimi fizik dhe psikik • Imitimi • Fotografimi • Modelimi • Gdhendja • Kolazhi • Kompozimi
--	---

Veprimtari artistike

- Vepra të vogla dramatike
- Dramatizim i një vepre
- Ekspozitë individuale apo e përbashkët
- Koncert koral

Historia, kultura dhe shoqëria⁶

• Format muzikore • Format artistike • Trashëgimia botërore • Trashëgimia shqiptare /Isopolifonia etj. • Historia muzikore shqiptare dhe botërore • Historia e arti pamor shqiptar dhe botëror • Historia teatrale shqiptare dhe botërore	• Gjinitë artistike (opera, teatri, portreti, peizazhi, kompozimi etj.) • Stilet artistike • Vepra arti dhe veprimtari artistike (pamore, muzikore dhe dramatike) • Zhvillimi i arteve në periudha të ndryshme, nga lashtësia deri në ditët tona • Veprimtari dhe institucione kulturore

⁶Në shkallën e pestë ose të gjashtë nxënësit duhet të dëgjojnë/shikojnë/vëzhgojnë 25 vepra muzikore, pamore, dhe teatrore.

(opera, galeri, muze, teatro etj.)

- Eksperienca artistike (takime dhe biseda me artistë, muzikantë, artizanë, dizajn etj.)
- Profesione që lidhen me karriera të ndryshme artistike

Aftësitë dhe shkathtësitë

- Dëgjimi dhe përjetimi muzikor
- Perceptimi pamor dhe vëzhgimi
- Përjetimi artistik
- Analizimi dhe vlerësimi artistik
- Gjykimi dhe mendimi kritik
- Mendimi krijues
- Zhvillimi i vëmendjes dhe i kujtesës artistike
- Vullneti dhe motivimi
- Iniciativa dhe interesimi
- Imagjinata dhe krijimtaria
- Komunikimi dhe të shprehurit
- Aftësia për të punuar në grup (kori, projektet artistike etj.)
- Mendimi analitik, kritik dhe krijues

Qëndrimet dhe vlerat

- Qëndrimi ndaj një vepre arti përmes komunikimit artistik
- Vetëbesimi gjatë krijimit
- Pjesëmarrja aktive në krijimin e punëve në grup
- Shoqërimi
- Këmbëngulja
- Respekti për punën e të tjerëve
- Qëndrimi ndaj artit dhe konceptit të të bukurës në art
- Respektimi i trashëgimisë kulturore kombëtare dhe trashëgimisë së kulturave të tjera
- Respekti ndaj kulturave të ndryshme

- Bashkëpunimi dhe përgjegjësia
- Përqendrimi dhe durimi

3.5.6 Ndarja e kohës mësimore

Në planin mësimor të arsimit të mesëm të lartë, fusha e arteve planifikohet të zhvillohet në kurrikulën me zgjedhje, me 2 orë mësimore në javë për secilën klasë.

Nxënësi zgjedh një prej lëndëve të ofruara:

- Art pamor
- Muzikë
- Teatër

Kurrikula me zgjedhje

Fusha e të nxënit	KNSA 3	
	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
ARTE (Art pamor, Muzikë, Teatër) (orë mësimore/javë)	4	2

3.5.7 Udhëzime metodologjike

Metodat e mësimdhënies në arte janë çelësi për suksesin e nxënësve në mësimin e tyre. Mësuesit duhet të nxitin çdo nxënës të besojë se do të jetë i suksesshëm në mësimin e artit pamor, muzikës, teatrit, duke kuptuar shumë mirë interesat e tyre dhe nevojat që ata kanë ata për thellim të mëtejshëm në këto disiplina. Ata ndihmojnë nxënësit të aktivizojnë njohuritë e mëparshme, t'i rendisin dhe ti përdorin ato, jo vetëm nëpërmjet interpretimit, por edhe duke thelluar gjykimin artistik mbi vepra të ndryshme artistike. Udhëzimet për nxënës me nevoja të veçanta do të jenë të specifike në programet lëndore. Po kështu mësuesit duhet të nxitin dhe të inkurajojnë të gjithë nxënësit, duke krijuar mjedise ku nxënësit të kenë mundësi për të performuar/interpretuar/krijuar apo realizuar, nëpërmjet artit që ata kanë përzgjedhur të studiojnë më tej.

Gjatë procesit të mësimdhënies, mësuesit duhet të sigurojnë një shumëllojshmëri aktivitete të bazuara në vlerësimin e nevojave individuale të nxënësve, në nevojat e grupit dhe në praktikën më të mirë mësimore. Gjithashtu, mësuesit duhet të krijojnë një mjedis të përshtatshëm në klasë për zhvillimin e veprimtarive të artit pamor, muzikës dhe teatrit.

Nxënësit vendosen në situata konkrete praktike muzikore, pamore apo dramatike në të cilat përjetojnë dhe provojnë vetë të krijojnë dhe të interpretojnë artistikisht punë të ndryshme artistike. Mësimdhënia e arteve, për nga vetë natyra, nënkupton një veprimtari emocionale, intelektuale dhe fizike, tashmë e vetëdijshme për ata, ku çdo përmbajtje dhe veprimtari mësimore muzikore, figurative dhe dramatike është e pëlqyeshme dhe krijon emocione. Është shumë e rëndësishme kur nxënësit drejtohen drejt një veprimtarie artistike në mënyrë të vetëdijshme, gjë që u mundëson atyre shprehjen e potencialit të tyre intelektual dhe artistik në shumë aspekte.

3.5.8 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi përshkon gjithë procesin mësimor dhe i shërben përmirësimit të këtij procesi. Kurrikula e arteve, ndryshe nga lëndët e tjera, mbështetet në parimin e individualizimit, ku çdo nxënës zotëron dhe zhvillon prirje të veçanta, duke u shprehur në mënyrë individuale në forma të ndryshme të artit. *Nxitja, imagjinata, vëzhgimi, shprehja origjinale dhe krijuese, interesimi, përjetimi artistik, interpretimi dhe prezantimi* i punëve artistike janë forma të cilat ndihmojnë në vlerësimin e punës krijuese të nxënësve në arte. Gjithashtu, pjesëmarrja dhe performimi individual apo në grup, në aktivitetet artistike të ndryshme që organizohen në klasë, në shkollë dhe në komunitet janë pjesë e procesit të vlerësimit.

Vlerësimi mbështetet tërësisht në rezultatet e të nxënësve dhe objekt i vlerësimit janë krijimi i kompetencave artistike të nxënësve në fushën e arteve përmes krijimit, performimit/realizimit dhe vlerësimit. Arritjet në fushën e arteve janë individuale, prandaj duhet edhe të vlerësohen si të tilla, por edhe në grup.

Kjo gjë bëhet në funksion të matjes së kompetencave artistike të caktuara që arrin të zhvillojë nxënësi gjatë procesit mësimor, vetëm ose në grup, përmes veprimtarisë praktike d.m.th., përmes *të kënduarit, të aktrimit të një pjese tekstuale letrare, të dëgjuarit muzikor apo letrar i një vepre, të krijuarit e punëve dy dhe tredimensionale, të analizuarit të pjesëve artistike* etj.

Nxënësit vlerësohen ndërsa demonstrojnë arritjet në punët konkrete artistike në mënyrë të vazhdueshme, vlerësohen për detyra përmblylëse për grup njohurish nëpërmjet një produkti konkret dhe nëpërmjet dosjeve personale të nxënësit.

Dosja e nxënësit është një koleksion i punimeve përgjatë 3-mujoreve dhe vitit shkollor në arte. Ajo mund të përmbajë krijime, detyra tematike (ese), organizime dhe projekte kurrikulare, prodhime të ndryshme të CD-ve e DVD-ve në dobi të veprimtarive të ndryshme shkollore, produkte të veprimtarive kurrikulare etj.

3.5.9 Materialet dhe burimet mësimore

Artet studiohen përmes njohjes dhe përdorimit të mjeteve, materialeve, teknikave e procedurave specifike artistike, për secilën lëndë.

Në artin pamor, në këtë nivel kemi punët dy dhe tredimensionale, ilustrimet (foto, punime të artistëve, objekte nga natyra, ilustrime veprash arti) ose materiale të tilla, si: letra, pëlhura, plastelina, materiale organike etj. Ndërsa për dëgjim muzikor, shikim të shfaqjeve apo ekspozitave/veprave të ndryshme, ndjekje të pjesëve dramatike, këngëve apo veprave të artit përdoren magnetofon, TV, CD dhe DVD.

Përveç materialeve shfrytëzohen edhe burime mësimore si teksti shkollor, interneti etj.

Më poshtë janë dhënë disa nga mjetet didaktike më të përdorshme.

- *Mjetet:* fotografitë, vizatimet etj.
- *Mjetet audiovizive:* Tv, magnetofon, video, video-projektor, kompjuter, internet, CD, DVD etj.
- *Mjetet verbale, tekstet:* tekstet mësimore (të detyruara), libri i mësuesit, katalogë, albume që mund të përdoren në shkollë për të mbështetur punën e nxënësve dhe për të demonstruar vepra të ndryshme arti.
- *Mjedisi mësimor:* klasa, kabinetet e artit, salla për performancat dramatike etj.

3.6 FUSHA E TË NXËNIT: EDUKIMI FIZIK, SPORTET DHE SHËNDETI

3.6.1 Hyrje

Fusha mësimore “Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti” në arsimin parauniversitar ndihmon që nxënësit të zhvillojnë njohuritë, shkathësitë dhe qëndrimet e nevojshme, të cilat sigurojnë mirëqenien e shëndetit të tyre mendor, emocional, fizik dhe social, si dhe të ndihmojnë që të përballin me sukses sfidat e jetës së tashme dhe të ardhshme.

Fusha e edukimit fizik, sporteve dhe shëndetit do të ofrojë një qasje të integruar të edukimit fizik dhe sporteve me edukatën shëndetësore, nga shkalla e 1-rë deri në shkallën e 6-të, e cila do të përfshijë shpalosjen e mënyrave të jetës së shëndetshme apo mbrojtjen prej sëmundjeve dhe rreziqeve prej tyre.

3.6.2 Qëllimi i fushës

Fusha mësimore “Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti” ka si qëllim të shihet si një mjet për promovimin e veprimtarisë së rregullt fizike, edukimin e një stili jetese të shëndetshme e aktive dhe fitimin e kompetencave të rëndësishme e të vlefshme përgjatë gjithë jetës. Fusha e edukimit fizik, sporteve dhe shëndetit në shkallët 5-6, i mundëson nxënësit:

- zbatimin në praktikë të mënyrave të thjeshta të dhënies së ndihmës së parë në raste të traumave që ndodhin gjatë veprimtarisë fizike, si dhe mënyrat e parandalimit të tyre;
- njohjen me kontributin e veprimtarisë fizike në arritjen e gjendjes së fitnesit, si dhe hartimin dhe vënien në praktikë të një plani individual pune dhe ushqimi, në funksion të përmirësimit të gjendjes fizike;
- njohjen me rrezikun që vjen si pasojë e përdorimit të substancave narkotike, si dhe efektin e tyre në performancën sportive.
- njohjen dhe aplikimin në praktikë të koncepteve dhe parimeve të Olimpizmit dhe Lëvizjes Olimpike;
- njohjen me lashtësinë historike të edukimit fizik e të sportit, si dhe me vlerat e tyre në zhvillimin e shoqërisë njerëzore;
- njohjen me zhvillimin e sportit dhe Lëvizjes Olimpike në vend, si dhe njohjen me emra të personaliteteve e sportistëve të vendit tonë në këtë fushë;
- njohja me organizimin e Lojërave Olimpike Verore e Dimërore;
- njohjen me burimet kryesore të marrjes së ndihmës shëndetësore;

- kryerjen e kombinacioneve lëvizore me përmbajtje të aftësive lëvizore bazë, të manipulimit lëvizor me dhe pa mjete, si dhe elemente të thjeshta akrobatike;
- krijimin e kombinacioneve lëvizore ritmike shoqëruar me muzikë ose numërim;
- ekzekutimin e teknikave të duhura të vrapimeve (të shpejtë, të rezistencës, me pengesa, etj.);
- ekzekutimin e teknikave të kërcimeve: së gjati dhe së larti (stil “gërshërë”);
- ekzekutimin e teknikave të shtytjes dhe flakjes së objekteve (gjyle, shtizë, etj.);
- zbatimin e saktë të teknikave të veprimeve lëvizore të mësuara në lojërat lëvizore e tradicionale, si dhe njohjen dhe reflektimin mbi aspektin edukativ të tyre;
- ekzekutimin e teknikave të elementëve kryesore teknik e taktik të lojërave: basketboll, volejboll dhe futboll, si dhe zbatimi i tyre në lojëra;
- zbatimin e rregullave të marshimit dhe vrapimit në natyrë;
- zbatimin e shprehive bazë të një prej veprimtarive sportive të përfshira në linjën “Veprimtari sportive ndihmëse (opsionale)”;
- arbitrimin (gjykimin) e ndeshjeve të basketbollit, volejbollit dhe futbollit.

3.6.3 Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Fusha e edukimit fizik, sportive dhe shëndetit, në shkallën e pestë dhe të gjashtë zhvillohet përmes tematikave të mëposhtme:

1. Edukimi nëpërmjet veprimtarive fizike

- Lojëra lëvizore e popullore
- Gjimnastikë
- Atletikë

Edukimi fizik u ofron nxënësve një platformë nga e cila mund të formojnë kompetenca për të zhvilluar kapacitetet fizike e aftësitë koordinative që ndihmojnë në zhvillimin e mëtejshëm të aftësive personale dhe ndërpersonale. Kjo tematikë u mundëson nxënësve të zhvillojnë dhe krijojnë aftësitë e nevojshme për pjesëmarrje në një gamë të gjerë të veprimtarive fizike, sportive, kulturore që ndikon në rritjen e mirëqenies së tyre fizike dhe i përgatit për jetë aktive dhe të shëndetshme.

2. Veprimtari sportive

- Basketboll

- Volejboll
- Futboll
- Hendboll
- Veprimtari sportive ndihmëse

Sportet u mundësojnë nxënësve përforcimin e njohurive dhe përdorimin e shumë elementeve e kombinacioneve tekniko-lëvizore dhe taktike që përfshihen në lojërat sportive. Nëpërmjet këtyre lojërave sportive (basketboll, volejboll, futboll etj.) nxënësit krijojnë e fitojnë kompetenca shumë të rëndësishme për jetën, zhvillojnë më tej cilësitë fizike, aftësitë e komunikimit dhe të punuarit në skuadër, duke e konsideruar sportin si mundësi për karrierë, zhvillojnë aftësitë për pranimin dhe ndarjen e përgjegjësisë, si dhe gëzimin e suksesit, mësohen të respektojnë rregullat e lojës dhe fair-play-t në aktivitet sportive në shkollë e jashtë saj. Të gjitha këto së bashku përbëjnë një model të respektit ndaj rregullave demokratike të jetës qytetare, si dhe formimin e kulturës së të ushtruarit sportiv gjatë gjithë jetës.

3. Edukimi në shërbim të komunitetit, mirëqenies dhe shëndetit

- Mirëqenia fizike, mendore, emocionale dhe sociale
- Diferencat gjinore
- Ruajtja e organizmit nga dëmtimet e mundshme gjatë të ushtruarit në veprimtari fizike e sportive.
- Edukimi olimpik dhe Fair-Play
- Rreziqet nga përdorimi i substancave që krijojnë varësi
- Varësia nga drogat e rënda

Edukimi shëndetësor u mundëson nxënësve fitimin e kompetencave për ruajtjen dhe kultivimin e shëndetit të tyre dhe të tjerëve, u mundëson zhvillimin e respektit për vetveten dhe të tjerët, të praktikojnë mënyrat e ruajtjes së organizmit nga dëmtimet e mundshme gjatë të ushtruarit me veprimtari fizike e sportive, të zbatojnë rregullat e dhënies së ndihmës së parë, të zbatojnë mënyra të drejta të të ushqyerit dhe praktika të sigurta dhe higjienike në rutinën ditore, të zbatojnë parimet e filozofisë olimpike, të respektojnë edhe në jetën e përditshme rregullat e Fair-Play-t, të zhvillojnë të kuptuarit e efekteve negative të përdorimit të substancave narkotike, si dhe të bëhen të ndërgjegjshëm për nevojën e ruajtjes së një mjedisi të shëndetshëm, në të cilin ata mund të mbrojnë veten dhe të tjerët nga faktorët e rrezikshëm.

3.6.4 Qasja e bazuar në kompetenca

Gjithë procesi i të nxënësve në fushën e edukimit fizik, sporteve dhe shëndetit organizohet rreth tri kompetencave specifike të fushës. Të tria kompetencat e fushës lidhen me njëra-tjetrën.

Kompetenca 1: Zhvillimi i aftësive lëvizore në përshtatje me situata të ndryshme lëvizore e sportive

Në këtë kompetencë përfshihen: koordinimi, rregullimi, kontrolli, ndjesitë dhe shprehjet, të cilat i referohen aftësisë për të ekzekutuar veprime të ndryshme lëvizore. Kjo aftësi zhvillohet në situata të larmishme të të nxënësve të lidhura me lloje të shumta veprimtarish si p.sh., kombinime me përmbajtje të lëvizjeve lokomotorë (vrapimi, ecja, notimi, çiklizmi, etj.), lëvizjeve jo lokomotorë (kërcimi, goditja, xhonglimi etj.), lëvizjeve manipulative me dhe pa mjete, kombinimeve teknike e artistike (gjimnastika artistike e ritmike).

Kompetenca 2: Ndërveprimi me të tjerët në situata të ndryshme lëvizore e sportive

Ndërveprimi me të tjerët nxit nxënësit të angazhohen në një proces ku ata zhvillojnë plane të ndryshme të veprimit për të përshtatur e për të sinkronizuar lëvizjet e tyre me ato të të tjerëve, si dhe për të komunikuar me njëri-tjetrin. Nxënësit mësojnë punën në grup, kryejnë detyra të përbashkëta dhe pranojnë fitoren dhe humbjen. Duke pasur parasysh se nxënësit do të përballen me situata të ngjashme në jetën e tyre të përditshme, kjo kompetencë i ndihmon ata të zhvillojnë aftësitë sociale dhe gjykimet etike të favorshme për të ndërtuar marrëdhënie harmonike ndërpersonale.

Kompetenca 3: Përshtatja e një stili jete aktiv dhe të shëndetshëm

Të përshtatësh një stil jete aktiv dhe të shëndetshëm do të thotë të krijosh mundësitë për të jetuar një jete, e cila karakterizohet nga një mirëqenie e përgjithshme fizike, mendore dhe emocionale, në të cilën një individ gëzon aftësi për të ekzekutuar çdo ditë detyra energjike dhe aktivisht, kryen me kënaqësi veprimtaritë e kohës së lirë dhe realizon lehtësisht kërkesat e ditës. Për një nxënësi kjo kompetencë zhvillohet me edukimin e zakonshme të shëndetshme, angazhimin në forma të ndryshme të veprimtarisë fizike e sportive, të ushqyerit në mënyrën e duhur, mosekspozimin ndaj substancave që krijojnë varësi, krijimin e një modeli jete që do të sillte efekte të pëlqyeshme afatshkurtra, afatmesme e afatgjata.

3.6.5 Rezultatet e të nxënit

KSNA 3	
Shkalla V Klasat X, XI	Shkalla VI Klasa XII
Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 11-të:	Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 12-të:
Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike	
Nxënësi:	
<ul style="list-style-type: none"> • përshtat skema të ndryshme lëvizore sipas situatave të veprimtarisë fizike ose lojës; • demonstroi aftësi të përshtatjes dhe krijimit të lojërave të reja lëvizore (referuar lojërave të parashikuara në program); • demonstroi koordinim në kryerjen e kombinimeve lëvizore me elemente të gjimnastikës aerobike, gjimnastikës ritmike dhe gjimnastikës në grup; • demonstroi koordinim në kryerjen e elementeve akrobatike; • zbaton teknikat e duhura në kryerjen e ushtrimeve për zhvillimin e qëndrueshmërisë, forcës dhe fleksibilitetit; • demonstroi koordinim lëvizor dhe nivel kënaqshëm të cilësive fizike në kryerjen e vrapimeve të shpejtësisë dhe qëndrueshmërisë; • demonstroi koordinim lëvizor, bashkëpunim me shokët e skuadrës, si dhe nivel të kënaqshëm të cilësive 	<ul style="list-style-type: none"> • përshtat skema të ndryshme lëvizore sipas situatave të aktivitetit fizik ose lojës; • demonstroi aftësi të përshtatjes dhe krijimit të lojërave të reja lëvizore (referuar lojërave të parashikuara në program); • demonstroi koordinim në kryerjen e kombinimeve lëvizore me elemente të gjimnastikës aerobike, gjimnastikës ritmike dhe gjimnastikës në grup; • demonstroi koordinim në kryerjen e elementeve akrobatike; • krijon kompleks ushtrimor me elemente të gjimnastikës artistike, ritmike dhe aerobike; • zbaton teknikat e duhura në kryerjen e ushtrimeve për zhvillimin e qëndrueshmërisë, forcës dhe fleksibilitetit; • demonstroi koordinim lëvizor dhe nivel kënaqshëm të cilësive fizike në kryerjen e vrapimeve të shpejtësisë dhe qëndrueshmërisë;

<p>fizike në kryerjen e stafetës (lojë dhe atletikore);</p> <ul style="list-style-type: none"> • demonstroi koordinim lëvizor dhe nivel kënaqshëm të cilësive fizike në kryerjen e vrapimeve me kalim pengesash; • demonstroi koordinim lëvizor dhe nivel kënaqshëm të cilësive fizike në kryerjen e shtytjes së gjyles. 	<ul style="list-style-type: none"> • demonstroi koordinim lëvizor, bashkëpunim me shokët e skuadrës, si dhe nivel të kënaqshëm të cilësive fizike në kryerjen e stafetës në lojërat lëvizore; • demonstroi koordinim lëvizor dhe nivel kënaqshëm të cilësive fizike në kryerjen e kërcimeve së gjati dhe trehapësh.
--	---

Aktivitete sportive

Nxënësi:

<ul style="list-style-type: none"> • njih dhe zbaton rregulloren teknike në kushtet e lojërave sportive të parashikuara në program; • zbaton teknikat e duhura të veprimeve lëvizore, të mësuara në klasat e mëparshme; • zbaton elementet teknike e taktike bazë, të lojërave sportive; • zbaton në mënyrë të harmonizuar veprimet taktike të sulmit dhe të mbrojtjes në lojërat sportive; • demonstroi aftësi bashkëpunimi me partnerin dhe respekt ndaj kundërshtarit në lojë; • demonstroi aftësi të orientimit në natyrë duke vendosur marrëdhënie të qëndrueshme me të. 	<ul style="list-style-type: none"> • njih dhe zbaton rregulloren teknike në kushtet e lojërave sportive; • zbaton teknikat e duhura veprimeve lëvizore të mësuara në klasat e mëparshme; • zbaton elementet teknike e taktike bazë, të lojërave sportive; • zbaton në mënyrë të harmonizuar veprimet taktike të sulmit dhe të mbrojtjes në lojërat sportive; • demonstroi aftësi bashkëpunimi me partnerin dhe respekt ndaj kundërshtarit në lojë; • demonstroi aftësi të orientimit në natyrë duke vendosur marrëdhënie të qëndrueshme me të; • arbitron (gjykon) ndeshje basketbolli, volejbolli dhe futbollit.
---	--

1. Praktikim aktiviteteve në shërbim të komunitetit, mirëqenies dhe shëndetit

Nxënësi:

- menaxhon emocionet e tij dhe i përshtat ato në situata të ndryshme (pune në grupe, lojë në shkollë dhe jashtë saj etj.);
- argumenton përfitimet që sjell zbatimi në jetën e përditshme të veprimtarisë së rregullt fizike dhe ndikimet pozitive tek shëndeti;
- identifikon shenjat e mbilodhjes prej veprimtarisë fizike;
- harton dhe vë në praktikë një plan individual pune në funksion të përmirësimit të gjendjes fizike;
- harton dhe vë në praktikë një plan individual të të ushqyerit të shëndetshëm;
- zbaton rregulla fillestare të dhënies së ndihmës së parë në raste traumash të ndryshme që mund të ndodhin gjatë të ushtruarit veprimtari fizike e sportive;
- njeh kuptimin dhe lashtësinë historike të edukimit fizik e të sportit dhe vlerat e tyre në zhvillimin e shoqërisë njerëzore;
- përshkruan përmbajtjen dhe organizimin e lojërave olimpike dhe vlerën e tyre historike e shoqërore (simbolet dhe kuptimin e tyre etj.);
- identifikon vlerat e veprimtarive të ndryshme edukative e sportive, si dhe ndikimin negativ të anabolizantëve (dopingut) në këto veprimtari;
- identifikon shenjat e gjendjes së
- përcakton rolin, të drejtat dhe përgjegjësitë i tij si anëtar i një komuniteti të caktuar;
- argumenton përfitimet që sjell zbatimi në jetën e përditshme të veprimtarisë së rregullt fizike në arritjen e gjendjes së fituesit;
- zbaton metoda të përshtatshme për kryerjen e veprimtarisë fizike e sportive, me qëllim shmangien e mbilodhjes dhe traumave fizike;
- harton dhe vë në praktikë një plan individual pune në funksion të përmirësimit të gjendjes fizike, në përshtatje me ndryshimet dhe nevojat që trupi i tij paraqet në këtë moshë;
- harton dhe vë në praktikë një plan individual të të ushqyerit të shëndetshëm, në përputhje me nevojat që organizmi i tij paraqet në lidhje me veprimtarinë fizike e sportive që ushtron;
- zbaton mënyra të dhënies së ndihmës së parë në raste traumash të ndryshme që mund të ndodhin gjatë të ushtruarit me veprimtari fizike e sportive;
- njeh historikun e zhvillimit të sportit dhe të lëvizjes olimpike në vend, si dhe kontributin e tyre në zhvillimin e shoqërisë shqiptare;
- identifikon vlerat personale më të rëndësishme, si respekti, barazia, pranimi/mospranimi, toleranca dhe

varësisë nga drogat, si dhe pasojat në organizmin e njeriut.

mungesa e tolerancës;

- identifikon shenjat e gjendjes së varësisë nga drogat, si dhe pasojat në organizmin e njeriut;
- identifikon burimet kryesore të marrjes së ndihmës shëndetësore.

Njohuri dhe koncepte

- Elemente të lëvizjes
- Lëvizje manipulative
- Lëvizje lokomotore
- Lëvizje jolokomotore
- Lojë lëvizore
- Rregulla të lojës
- Lojë tradicionale (popullore)
- Morali i lojës
- Lojëra sportive
- Marshim në natyrë
- Rregullat e sigurisë
- Ndihma e parë
- Mënyra të të ushqyerit
- Filozofi olimpikë
- Histori i edukimit fizik dhe sportiv
- Fair-Play
- Substanca që krijojnë varësi
- Anabolizantët në sport
- Burim i marrjes së ndihmës
- Komunitet
- Vlera personale
- Planifikim
- Karrierë

Aftësi dhe shkathtësi

Nxënësi:

- praktikon skema të ndryshme lëvizore;
- përshtat skema lëvizore në situata të ndryshme sportive;
- krijon;
- analizon;
- diskuton;
- ushtron të drejtat e veta;
- shpjegon;
- menaxhon emocionet;
- demonstroi sjelle, veprime, shprehi;
- zbaton parime;
- përshkruan llojet e ushqimit dhe aktivitetet fizike;
- qëndrim të drejtë trupor;
- ndërton bashkëpunim;
- harton plane individuale;
- hulumton;
- arbitron (gjykon).

Qëndrime dhe vlera

Nxënësi:

- respekton veten dhe të tjerët;
- është i përgjegjshëm;
- është tolerant;
- respekton diversitetin;
- është i përkushtuar;
- mban qëndrim pozitiv;
- është bashkëpunues;
- respekton kodin e mirësjelljes;
- respekton kodin e veshjes;
- respekton rregulloret;
- tregon gatishmëri;
- është i sigurt.

3.6.6 Ndarja e kohës mësimore

Në shkallën e pestë dhe të gjashtë planifikohen 3 orë mësimore në javë për edukim fizik, sporte dhe shëndet, për secilën klasë. Sportet kanë peshën kryesore në ndarjen e orëve mësimore, pasi eksperiencat lëvizore dhe njohuritë e mësuara, finalizohen në situatat e lojërave sportive duke u shndërruar në kompetenca të mirëfillta.

Kurrikula bërthamë

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
EDUKIMI FIZIK, SPORTET DHE SHËNDETI (orë mësimore/javë)	6	3

Kurrikula me zgjedhje

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
EDUKIMI FIZIK, SPORTET DHE SHËNDETI (orë mësimore/javë)	2	1

3.6.7 Udhëzime metodologjike

Organizimi i mirë i procesit të mësimit të edukimit fizik, sporteve dhe shëndetit do të thotë që nxënësit të vendosen në situata konkrete praktike, ku ata përjetojnë dhe provojnë elementet lëvizore e sportive. Aktivitetet lëvizore (loja dhe sporti) nuk janë thjesht argëtuese për ta, por një punë serioze që dominon shumicën e jetës së tyre, duke i thithur pjesën më të madhe të kohës e të energjisë, duke edukuar aftësi dhe duke formuar sjellje shoqërore. Në orët e

mësimin të edukimit fizik, sportiv e shëndetësor mësohen praktika të sigurtat të cilat do t'i ndihmojnë në zgjidhjen dhe përballimin e shumë situatave.

Parimi nga më e thjeshta tek më e vështira, vendosja e themeleve më parë nënkupton se të rinjtë duhet mësojnë elemente të thjeshta teknike përpara se t'i përdorin në situata loje. Nxënësit duhet të kryejnë me sukses më parë elemente të veçuara akrobatike përpara se të ekzekutojnë kombinimet e tyre. Kur zotërohen mirë bazat, siguria tek aftësitë lëvizore është më e lartë, duke edukuar kështu të njëjtën siguri për të vazhduar në të njëjtën mënyrë gjatë gjithë jetës.

Disa nga fushat në të cilat edukimi fizik, sportet dhe shëndeti konsiderohet komponent për një mbarëvajtje dhe sukses të procesit mësimor janë:

Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti si komponent i fitnesit

Promovimi i fitnesit gjatë gjithë jetës është një nga prioritetet e specialistëve të edukimit fizik, sidomos tani që ne jemi në mes të një krize obeziteti dhe në një periudhë në të cilën fëmijët dhe të rinjtë janë më shumë të prirur për jetë sedentare se në çdo periudhë tjetër të historisë së njerëzimit. Vënia e theksit tek fitnesi si pjesë e bazave të programeve të fushës/lëndës “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” është parësore.

Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti si komponent i formimit edukativ e social

Duke marrë pjesë në procesin mësimor të edukimit fizik, një nxënës ka filluar të mësojë shumë gjëra për jetën. Ai fiton në disa lojëra dhe humbet në disa të tjera, kjo e bën atë të kuptojë se fitorja dhe humbja janë një pjesë e jetës dhe duhet të pranohen si të tilla. Kur një nxënës bëhet pjesë e një ekipi, ai mëson se bashkëpunimi me të tjerët është shumë i rëndësishëm në qoftë se duhet të arrihen qëllimet. Duhet të respektohen rregullat e lojës, vendimet e gjyqtarit dhe kundërshtari. Gjithashtu, pjesëmarrja në praktika lëvizore e sportive mundëson zhvillimin mendor e intelektual të nxënësve në mënyrë argëtuese dhe të drejtpërdrejtë.

Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti si komponent i arteve

Edukimi fizik dhe sportiv e gjen veten mjaft mirë si komponent i edukimit artistik, sepse ata janë të ndërlidhur me njëri-tjetrin. Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti ndihmon të gjithë trupin e njeriut dhe vallëzimi e muzika që e shoqëron atë, gjithashtu. Sinkronizimi dhe ritmizimi si aftësi koordinative janë pjesë përbërëse të edukimit fizik e artistik, të cilët së bashku ndihmojnë në një zhvillim dhe formim më të plotë të nxënësit.

Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti si komponent i edukimit estetik

Edukimit fizik mund të konsiderohet edhe nga mënyra se si ai ndikon pamjen dhe estetikën e një nxënësi. Kur një nxënës merr pjesë në aktivitete fizike, ai bëhet më i aftë dhe më tërheqës, formon një trup të bukur dhe më të shëndetshëm. E gjitha kjo ndihmon për të rritur vetëbesimin e tij, pasi çdokush dëshiron të ndihet mirë dhe të duket bukur.

3.6.8 Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi i nxënësit përshkon gjithë procesin mësimor dhe shërben për përmirësimin e këtij procesi. Vlerësimi i nxënësit nuk ka për qëllim vetëm vendosjen e notës dhe as nuk përfundon me vendosjen e saj. Ai mbështetet tërësisht në përmbajtjen e programit lëndor dhe mësuesi nuk ka të drejtë të vlerësojë nxënësit për ato kompetenca që nuk përshkruhen në program.

Fokus i vlerësimit janë edhe qëndrimet e nxënësve, si qëndrimet etiko-sociale, në përgjithësi, dhe ato të bashkëpunimit me të tjerët, në veçanti. Mësuesi zhvillon vetë dhe ndihmon nxënësit të zhvillojnë një larmi mënyrash vlerësimi, si:

- Përdoren fjalë e shprehje inkurajuese gjatë të mësuarit.
- Korrigjohen me kujdes lëvizjet e gabuara.
- Shpallen lojtarët më të mirë në lojëra të ndryshme (lëvizore, tradicionale, para-sportive dhe sportive).
- Matet koha në sekonda e realizimit të veprimit lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- Vlerësohet sasia në herë e përsëritjeve të veprimit lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- Matet distanca në metra e arritur nga veprimi lëvizor mbi bazën e progresit individual.
- Vlerësohen me kompleks ushtrimesh dhe me pikë.
- Vlerësohen me sistem pikësh për ushtrimet e veçanta.
- Vlerësohen me sistem pikësh për vallëzimin e kompozuar.
- Vlerësohen me teste e pikë për kombinacionet teknike.
- Vlerësohen me teste për njohuri mbi edukimin shëndetësor.
- Vlerësohen me pikë për veprime teknike individuale.
- Vlerësohen me pikë për skemat lëvizore të vrapimeve të ndryshme.

Vlerësimi mund të bëhet individual ose në grup, në klasë ose jashtë saj. Nxënësi vlerësohet edhe ndërsa demonstroi aftësitë dhe qëndrimet e tij, duke u shfaqur nëpërmjet veprimtarive të tjera, si p.sh., pjesëmarrje në veprimtari të ndryshme sportive apo sportive-artistike, të cilat organizohen nga shkolla dhe më gjerë. Në angazhimin e nxënësve me grupe apo skuadra të vogla, mësuesi parashtron peshën e vlerësimit të grupit, në tërësi, dhe të secilit nxënës, në veçanti. Të gjitha këto duhet të reflektohen për çdo nxënës në fletoren e mësuesit.

Mësuesi nuk e ka të detyrueshëm vlerësimin me notë të nxënësve në çdo orë mësimore dhe të vendosë nota në regjistër për secilën orë mësimore. Si rregull, nxënësit dhe mësuesi duhet të jenë të lirshëm të bashkëbisedojnë si partnerë rreth përvetësimit të njohurive dhe të aftësive të fituara në orët e mëparshme. Herë pas here mësuesi duhet të vlerësojë me notë, duke ua bërë të qartë nxënësve që në fillim qëllimin e vlerësimit dhe kriteret e tij. Vlerësimi me shkrim shërben për aftësimin e komunikimit me shkrim.

3.6.9 Materialet dhe burimet mësimore

Për zbatimin me sukses të fushës/lëndës “Edukim fizik, sporte dhe shëndet” është e rëndësishme të përdoren burime të ndryshme mësimore që të motivojnë nxënësin dhe të nxitin progresin e tij në mënyrë që të përvetësojë shprehje dhe shkathtësi të nevojshme për jetën. Bazat materiale e sportive janë burime të vlefshme dhe të rëndësishme të të nxënësve, por qasja e nxënësve në informacion nuk duhet kufizuar vetëm në to, por duhet të mundësohen edhe burime tjera, të cilat i shërbejnë për të planifikuar dhe për të realizuar sa më me cilësi procesin mësimor në klasë. Për realizimin e mësimin duhet të përdoren një spektër i gjerë i burimeve mësimore, përfshirë bazën materiale-sportive, tekstin e edukimit shëndetësor, udhëzuesin kurrikular për mësuesin, veprimtari të ndryshme sportive, projekte, studime, analiza dhe raporte të ndryshme, si dhe libra të fushave mësimore që mundësojnë qasje ndërkurrikulare.

3.7 FUSHA E TË NXËNIT: TEKNOLOGJIA DHE TIK-u

3.7.1. Hyrje

TIK-u dhe teknologjia janë një formë e veçantë e veprimtarisë krijuese, e cila aftëson individët e shoqërisë për të ndërvepruar me mjediset e tyre, duke përdorur materialet, inputet dhe proceset e duhura në përgjigje të nevojave, dëshirave të tyre. Kjo fushë integron shprehitë për zgjidhjen e problemeve në prodhimin e produkteve dhe të sistemeve të dobishme. Për këtë arsye, ajo është e pranishme në të gjitha fushat e tjera të të nxënimit, por veçanërisht në fushën e shkencave natyrore.

Kompetencat që zhvillon kjo fushë u shërbejnë individëve të kësaj shoqërie në formimin e përgjithshëm të tyre dhe i bën ata të aftë për të qenë pjesëtarë aktivë në zhvillimet e vrullshme të shoqërisë për të përballuar sfidat e kësaj shoqërie.

Kurrikula bërthamë e fushës “Teknologji dhe TIK” është e detyruar për shkallën e 5-të të arsimit parauniversitar. Kjo kurrikul përmban si lëndë bërthamë lëndën e TIK-ut për klasat 10-11 në shkallën e 5-të dhe lëndën “Teknologji” me zgjedhje në shkallën e 6-të.

3.7.2. Qëllimi i fushës

Kjo fushë ka si qëllim:

- të kontribuojë që nxënësit të rrisin nivelin e të kuptuarit të njohurive, të aftësive njohëse e përpunuese dhe të kompetencave, për t'i përgatitur ato që të jenë pjesëmarrës aktivë në botën teknologjike;
- t'u krijojë mundësi nxënësve t'i integrojnë këto njohuri dhe shkathtësi me aftësitë e mendimit kritik dhe krijues për zgjidhjen e problemeve, duke i kushtuar rëndësi sigurisë personale dhe shëndetësore;
- t'u krijojë mundësi nxënësve për t'u bërë efektivisht më të pavarur në procesin e mësimdhënies dhe të mësimnxënies;
- të lehtësojë zhvillimin e një sërë aftësish të komunikimit që do t'i nxisin nxënësit të shprehin aftësitë e tyre krijuese në mënyrë praktike dhe me imagjinatë, duke përdorur një larmi formash: fjalë, grafikë, modele etj.;
- t'u japë mundësi nxënësve për të zhvilluar vetëdijen/ndërgjegjësimin mbi globalizmin dhe larminë kulturore duke u përfshirë në ndërveprim me nxënës të kulturave të ndryshme;

- të sigurojë një kontekst, në të cilin nxënësit mund të zbulojnë dhe vlerësojnë ndikimin e teknologjive në ekonomi, në shoqëri dhe në mjedisin përreth.

3.7.3. Tematikat e fushës dhe përshkrimi i tyre

Kurrikula e fushës “Teknologji dhe TIK” dhe shtjellohet përmes disa tematikave të përbashkëta, si më poshtë.

a) Bota e kompjuterit (hardware, software)

Nxënësit zhvillojnë aftësitë e tyre, kreativitetin dhe njohuritë në shkenca kompjuterike, mediet digjitale dhe të teknologjisë së informacionit. Në këtë tematikë nxënësit zhvillojnë njohuritë dhe aftësitë e ndërtimit, funksionimit dhe përdorimit të kompjuterit. Ata njihen me zhvillimin e sotëm shoqëror dhe rolin e kompjuterit, tipat e kompjuterëve; parametrat kryesore që përcaktojnë performancën e një kompjuteri bazuar në *motherboard*-in, mikroprocesorin, memorien; kuptimin dhe rolin e shpejtësisë në funksionimin e kompjuterit; zgjerimin e funksioneve të kompjuterit; pajisjet e jashtme që mund të plotësojnë funksionet e një kompjuteri, si: printeri, skaneri, video projektori etj.; identifikimin dhe zgjidhjen e problemeve ndërmjet komponenteve kompjuterike dhe bashkëveprimit ndërmjet tyre; rregullat bazë të punës në kompjuter.

Nxënësit zhvillojnë njohuri, aftësi dhe qëndrime që kanë të bëjnë me konceptin e informacionit, klasifikimin dhe llojet e informacionit, matjen e informacionit, programet aplikative më të përdorshme dhe klasifikimin e tyre në paketa; rregullat e instalimit të programeve aplikative masive, të përshtatura dhe të specifikuara.

b) Programimi në Web

Në këtë tematikë nxënësit zhvillojnë njohuri dhe aftësi që kanë të bëjnë me konceptin e programimit në Web, funksionimin e detajuar të të gjithë elementëve të web-it, rolin e HTML/CSS, JavaScript dhe të aplikacioneve në web.

Në këtë tematikë trajtohen ato njohuri të HTML/CSS që shërbejnë për krijimin e një faqeje ueb-i funksionale. Prezantohet JavaScript si një gjuhë script dhe e interpretueshme që realizon komponentët dinamikë të një faqeje web-i. Shpjegohet roli që ka gjuha PHP në rritjen e performancës së web-it. Gjithashtu, shpjegohet koncepti i aplikacioneve në web për të bërë dallimin me elementet e tjera të tij.

Nxënësit menaxhojnë dhe organizojnë të dhëna duke përdorur gjuhën e programimit. Gjithashtu, ata mbajnë një koleksion të gjerë të produkteve digjitale që përputhen me konventat e prezantimit të TIK-ut dhe i transformojnë ato sipas programeve të kërkuar.

c) Gjuha JAVA

Nxënësit zhvillojnë njohuritë dhe shkathtësitë për të programuar nëpërmjet gjuhës JAVA dhe mësojnë të krijojnë programe të thjeshta duke përdorur këtë gjuhë. Nxënësit aftësohen të përdorin gjuhën JAVA me qëllim planifikimin e një projekti ose këmbimi online, t'a zbatojnë atë dhe të tërheqin pjesëmarrësit në të. Ata zgjedhin dhe rekomandojnë zgjidhje software bashkëpunuese të përshtatshme për qëllime të veçanta. Gjithashtu, **bëjnë rekomandime për përdorimin etik të pajisjeve të reja.**

d) Algoritmika dhe programimi (aplikimi i formulave bazë)

Në këtë tematikë nxënësit zhvillojnë dhe zbatojnë njohuri, aftësi dhe qëndrime që kanë të bëjnë me çështje të tilla si: konceptet elementare të programimit; gjuhët e programimit, përse shërbejnë ato; ne si përdorues apo si programues. Kjo tematikë synon t'i aftësojë nxënësit të kuptojnë fazat e krijimit të një programi të thjeshtë, siç janë njohja dhe analiza e problemit, krijimi i algoritmit përkatës, hartimi i kodit të programit, ekzekutimi dhe testimi i tij. Nëpërmjet algoritmeve nxënësit zhvillojnë arsyetimin logjik pa u ngarkuar me probleme të vështira programimi. Ata fillimisht njohin konceptin e bllok-skemës dhe algoritmit, më pas kjo tematikë u ofron atyre mundësinë të njihen me sintaksën bazë të një gjuhe programimi mjaft të përdorur, siç është gjuha C, duke u dhënë mundësi të krijojnë programet e tyre të thjeshta.

e) E-mail-i dhe chat-i

Në këtë tematikë nxënësit zhvillojnë aftësi që kanë të bëjnë me: kuptimin dhe përdorimin e postës elektronike (e-mail) Chat-i; krijimin e një adrese e-mail; elementet kryesore të faqes së e-mail, inboks, send, draft, bulk, trash etj.; plotësimin dhe dërgimin e një e-mail; hapjen, shikimin, kërkimin, klasifikimin dhe fshirjen e e-maileve; selektimin, kopjimin, zhvendosjen dhe ruajtjen e një e-maili; përgjigjen me Reply dhe Forward e një e-maili; dërgimin e materialeve bashkëngjitur në e-mail (attachments); rregullat e etikës në chat; mbrojtjen në chat nga njerëzit e panjohur ose nga dhuna psikologjike që u shkaktohet nëse ata janë nën

ndikimin e materialeve me përmbajtje seksuale, të cilat transmetohen nëpërmjet kamerës dhe e-mail-it.

TEKNOLOGJIA DHE SISTEMET TEKNOLOGJIKE

“Teknologjia dhe sistemet teknologjike” u ofrojnë nxënësve njohuritë kryesore për teknologjinë dhe sistemet teknologjike, për t’i bërë të aftë të analizojnë marrëdhëniet e tyre, si dhe të shoqërisë me teknologjinë dhe mjedisin dhe të përshkruajnë procedura teknologjike të bazuara në problem-zgjidhjen.

a) Komunikimi grafik

“Komunikimi grafik” i njeh nxënësit me mënyrat kryesore të komunikimit grafik, të cilat përbëjnë gjuhën bazë të teknologjisë, duke paraqitur nëpërmjet skicimit, objekte të thjeshta teknike, mendimet dhe idetë e tyre, si edhe duke lexuar paraqitje grafike të thjeshta dhe të vështirësisë mesatare.

b) Materialet teknologjike

“Materialet teknologjike” i njohin nxënësit me kuptimin e konceptit “material teknologjik”, me llojet dhe vetitë teknologjike të grupeve kryesore të materialeve teknologjike, si dhe i aftëson ata të analizojnë përdorimet e materialeve teknologjike në teknologjinë e sotme.

c) Strukturat dhe mekanizmat

“Strukturat dhe mekanizmat” i njohin nxënësit me kuptimin e koncepteve që lidhen me strukturat dhe mekanizmat teknologjike, me klasifikimin e tyre dhe përdorimet e tyre, si dhe i aftëson ata të analizojnë ndërtimin dhe funksionimin e strukturave dhe të mekanizmave teknologjike të sotme.

d) Teknologjia e prodhimit dhe veprimtaria ekonomike

“Teknologjia e prodhimit dhe veprimtaria ekonomike” i njeh nxënësit me kuptimin e konceptit “*Teknologi prodhimi*”, me llojet dhe grupet kryesore, si dhe i aftëson ata të analizojnë përdorimet e teknologjive të prodhimit në shoqërinë e sotme, gjithashtu nxënësit

analizojnë ndikimin e teknologjisë në veprimtaritë ekonomike, si dhe planifikojnë e realizojnë produkte dhe shërbime të thjeshta, me përdorimin e materialeve, veglave dhe proceseve të thjeshta teknologjike.

e) Teknologjia e shërbimeve

“Teknologjia e shërbimeve” i njej nxënësit me kuptimin e konceptit “Teknologji shërbimi”, me llojet dhe grupet kryesore, si dhe i aftëson ata të analizojnë përdorimet e teknologjive të shërbimit në shoqërinë e sotme.

f) Etika dhe kushtet e sigurta në punë

Nxënësi zbaton rregullat për mbrojtje dhe siguri, nga rreziqet në jetën e përditshme në shtëpi, shkollë dhe mjedisin përreth.

3.7.4. Qasja bazuar në kompetenca

Aftësitë njohëse

Përcaktimi i problemeve dhe nevojave njerëzore, vëzhgimi, mbledhja e të dhënave, interpretimi i të dhënave të mbledhura, specifikimi i kërkesave që duhet të përmbushë produkti, zgjidhja e problemeve që lidhen me skicimin e produktit, shqyrtimi dhe vlerësimi i zgjidhjes, krahasimi, dallimi, analiza sipas kritereve dhe vendimmarrja e duhur.

Aftësitë praktike

Matja, markimi, prerja dhe dhënia e formave, bashkimi dhe montimi, ndërtimi dhe përfundimi, organizimi i zinxhirit të aktiviteteve në një sekuencë logjike.

Aftësitë komunikuese

Formulimi i ideve gjatë fazës së skicimit dhe në fazën e prezantimit të produktit përfundimtar, përgatitja e skicave, diagramave, modeleve dhe fotografive, si dhe skicat dhe grafikët me anën e kompjuterit.

3.7.5. Rezultatet e të nxënit

KSNA 3
Shkalla V

Klasat X, XI
Rezultatet e të nxënit në fund të klasës së 11-të:
Hetimi përmes TIK-ut
Nxënësi:
<p><i>heton dhe bëhet konsumator kritik i informacionit;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • harton një <i>websit</i> motor dhe përmirëson renditjet e motorëve të kërkimit; • merr në konsideratë burimet e kërkimit parësore dhe dytësore kur citojnë bibliografitë; • vetëvlerëson burimet e veta të informacionit të tilla si <i>websit-e</i> dhe <i>blogje</i>, duke kritikuar besueshmërinë dhe vlefshmërinë e tyre; <p><i>heton duke përdorur strategjitë dhe mjetet e duhura;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • reflekton mbi rezultatet e një loje interaktive edukative; • identifikon strategjitë për sukseset e ardhshme; • krijon dhe punon me një komunitet online për hulumtim reciprok; • zbaton njohuritë e fituara përmes zgjidhjes së problemit në një mjedis simulimi të një konteksti të jetës reale.
Krijimi përmes TIK-ut
Nxënësi:
<p><i>krijon, redakton dhe ndan informacion dhe ide;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • krijon produkte media komplekse, bindëse dhe shumë të individualizuara; • zgjedh, integron dhe vlerëson elemente dhe mjete të projektimit për potencialin e tyre për të arritur efektet e dëshiruara; • demonstroi përvoja të specializuara digjitale redaktimi; <p><i>bazohet në konventat e njohura për të shprehur ide dhe informacion;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • përzgjedh dhe përdor sisteme menaxhimi të dhënash të përshtatshme për kërkesa specifike; • diskuton të ardhmen e projektimit të produkteve digjitale; • shpjegon se si të sigurojë të drejtat ligjore të pronësisë dhe se si të mbrojë të drejtat e pronësisë intelektuale.
Komunikimi përmes TIK-ut

Nxënësi:

shpreh identitetin, komunikon në mënyrë të përshtatshme dhe ruan sigurinë dhe privatësinë;

- identifikon mënyrat e TIK-ut që mund të përdoren për të promovuar të drejtat e njeriut;
- demonstroi mirëkuptim të legjislacionit të krimit kibernetik;
- krahason dhe vlerëson se si rrjete të ndryshme online mbrojnë identitetin;

kontribuon dhe mëson nga të tjerët;

- lehtëson punën në grupe me *software* dhe bashkëpunojnë për të gjetur mjete për menaxhim projekti;
- krahason dhe vlerëson teknologjitë e reja për ndikimin ndaj çështjeve që paraqesin.

Menaxhimi dhe operimi me TIK-un

Nxënësi:

përdor procedurat e njohura për të mbajtur një mjedis TIK të sigurtë, të mbrojtur dhe efikas;

- demonstroi njohuri dhe kupton të rejtat e fundit të sigurisë së TIK-ut;
- diagnostikon defektet kompjuterike, i riparoi ato dhe përmirëson sistemet;
- siguron të informohen më këshilla për shëndetin profesional dhe për sigurinë e TIK-ut në mjedise specifike;

kupton se si sistemet dhe komponentet e TIK-ut janë përdorur për të ruajtur dhe për të rifituar informacionin;

- demonstroi menaxhim efikas dhe efektiv të skedarëve;
- kupton se si një kompjuter kryen logjikën digjitale (duke përdorur sistemin e numrave binarë);
- merr pjesë në hartimin dhe ndërtimin e rrjetit.

Zbatimi i protokolleve dhe i praktikave sociale dhe etike, kur përdorin TIK-un

Nxënësi:

njih pronësinë intelektuale dhe zbaton praktika të sigurisë së informacionit digjital;

- zbaton në mënyrë të ndëgjegjshme praktika që mbrojnë pronësinë intelektuale;
- vlerëson rreziqet që lidhen me mjediset online dhe krijon strategji të përshtatshme të sigurisë dhe kodeve të sjelljes;

njeh pronësinë intelektuale dhe zbaton praktika të sigurisë së informacionit digjital;

- zbaton në mënyrë të ndëgjegjshme praktika që mbrojnë pronësinë intelektuale;
- vlerëson rreziqet që lidhen me mjediset online dhe krijon strategji të përshtatshme të sigurisë dhe të kodeve të sjelljes.

Teknologjia dhe sistemet teknologjike

Shkalla VI

Nxënësi:

- analizon se si teknologjia ndihmon në përmirësimin, organizimin dhe zotërimin e mjediseve dhe të proceseve natyrore dhe artificiale, në funksion të zhvillimit shoqëror dhe individual;
- përshkruan teknologjinë si një tërësi sistemesh komplekse të përbëra nga inpute, procese, outpute dhe mekanizma fidbeku;
- përshkruan ecurinë tipike të projektimit të sistemeve teknologjike si përgjigje/zgjidhje e problemeve teknologjike përkatëse.

Komunikimi grafik

Nxënësi:

- ndërgjegjësohet për lidhjen e komunikimit grafik me teknologjinë duke përdorur njohuritë e skicimit;
- identifikon dhe përdor llojet kryesore të projeksioneve;
- lexon dhe përdor prerjet e thjeshta në skicat dhe në vizatimet e objekteve;
- përdor paraqitjet aksonometrike kryesore (tripërmasore) për të komunikuar dhe për të shprehur ide të thjeshta teknike;
- përcakton vendndodhjen e objektit në planin e përgjithshëm, lexon vizatimet arkitektonike të objekteve të banimit;
- lexon vizatime skematike të thjeshta dhe të vështirësisë mesatare dhe harton vizatime skematike të thjeshta .

Materialet teknologjike

Nxënësi:

- klasifikon materialet kryesore dhe argumenton rëndësinë e përdorimit të tyre në teknologjinë e sotme dhe të së ardhmes;

<ul style="list-style-type: none"> • përshkruan vetitë kryesore teknologjike të materialeve teknologjike të grupeve të ndryshme dhe argumenton përdorimet e tyre në teknologji.
Strukturat dhe mekanizmat Nxënësi:
<ul style="list-style-type: none"> • klasifikon strukturat dhe mekanizmat dhe tregon përdorimet e tyre në teknologji; • identifikon pjesët kryesore të mekanizmave dhe të strukturave dhe përshkruan përdorimet dhe funksionimin e tyre.
Teknologjia e prodhimit Nxënësi:
<ul style="list-style-type: none"> • tregon kuptimin teknologjik të <i>prodhimit të energjisë</i>, klasifikon llojet e prodhimit të energjisë dhe tregon rëndësinë e përdorimit të saj për shoqërinë e sotme dhe të së ardhmes; • përshkruan cilësitë kryesore të <i>prodhimit industrial</i>, klasifikon llojet kryesore dhe argumenton përdorimet e tij në shoqëri; • përshkruan cilësitë kryesore të <i>prodhimit artizanal</i>, klasifikon llojet kryesore dhe argumenton përdorimet e tij në shoqëri; • përshkruan cilësitë kryesore të <i>prodhimit bujqësor</i>, klasifikon llojet kryesore dhe argumenton përdorimet e tij në shoqëri.
Teknologjia e shërbimeve Nxënësi:
<ul style="list-style-type: none"> • tregon kuptimin e termit “Teknologji shërbimi”, klasifikon këto lloj teknologjish dhe tregon rëndësinë e tyre për shoqërinë e sotme; • përshkruan cilësitë kryesore të <i>shërbimeve teknologjike të komunikimit</i>, klasifikon llojet kryesore dhe argumenton përdorimet e tij në shoqëri; • përshkruan cilësitë kryesore të <i>shërbimeve teknologjike të transportit</i>, klasifikon llojet kryesore dhe argumenton përdorimet e tij në shoqëri; • përshkruan llojet kryesore të <i>shërbimeve të mirëmbajtjes</i> dhe të riparimeve, klasifikon llojet kryesore dhe argumenton përdorimet e tij në shoqëri.
Etika dhe kushtet e sigurta në punë Nxënësi:
<ul style="list-style-type: none"> • zbaton rregullat për mbrojtje dhe siguri, nga rreziqet në jetën e përditshme në shtëpi, shkollë dhe mjedisin përreth;

- është i vetëdijshëm për diversitetin individual në klasë, në shkollë dhe në jetë për të përmirësuar të kuptuarit dëshirat dhe aspiratat e të tjerëve, duke menaxhuar situatat dhe zgjidhjen e konflikteve në mënyrë konstruktive dhe paqësore;
- zbaton rregullat e dërgimit të e-mailit dhe përdor në mënyrë të përshtatshme gjuhën sipas dërguesve, të drejtën e autorit dhe citon gjithnjë burimin e marrjes së informacionit.

Konceptet kyç

- Gjuha e programimit
- Excel
- Krijimi i posterave dhe broshurave nëpërmjet teknologjive
- Roli i pajisjeve Input/Output të kompjuterit
- Përpunimi në mënyrë të avancuar i informacionit nëpër TIK-ut
- Paraqitje grafike
- Material teknologjik
- Strukturë teknologjike
- Sistem teknologjik
- Prodhim industrial
- Prodhim artizanal
- Prodhim bujqësor
- Teknologji ekologjike

Aftësitë dhe shkathtësitë

Nxënësi:

- përdor njohuritë dhe rezultatin e hetimeve për të identifikuar nevojat dhe mundësitë për të përmirësuar një objekt në një mjedis familjar;
- përdor aftësitë e të menduarit kritik dhe krijues për të planifikuar dhe kryer hulumtime;
- menaxhon projekte kurrikulare nëpërmjet përdorimit të duhur të burimeve digjitale;
- përdor efektet vizive, auditive dhe animacionet për të krijuar materiale mësimore;
- analizon probleme duke përdorur TIK-un;
- arsyeton proceset dhe konceptet e thelluara të fushës;
- zbaton dhe vlerëson konceptet e fushës për të thelluar njohuritë në fusha të ndryshme;
- është komunikues, transferues i informacionit, të menduarit kritik dhe krijues i zhvillimit të karakterit dhe të estetikës;

- heton, planifikon, zbaton dhe vlerëson veprimtaritë konkrete teknologjike të realizuara prej tij ose në grup;
- përdor materialet, mjetet dhe veglat e thjeshta të punës, në lidhje me interpretimin e skicave, udhëzuesve të përdorimit, interpretimin e simboleve, si dhe aftësive për të përgatitur produkte të ndryshme;
- shpalos aftësi organizative gjatë punës në grup, si dhe gjatë punës individuale;
- mirëmban mjedisin dhe mjetet e punës, duke ndjekur rregullat e sigurisë teknike;
- zbulon dhe vlerëson ndikimin e teknologjisë në ekonomi, në shoqëri dhe në mjedis, në të kaluarën, në të tashmen dhe në të ardhmen;
- integron njohuri dhe shkathtësi/shprehi për gjetjen e zgjidhjeve për probleme të thjeshta teknologjike;
- vlerëson dhe zbaton në praktikë njohuritë e nevojshme për çështjet e shëndetit dhe të sigurisë;
- njeh pajiset me grupe të ndryshme aftësish që lidhen me veprimtari e profesione të ndryshme.

Qëndrimet dhe vlerat

Nxënësi:

- është i përgjegjshëm gjatë përdorimit të mjeteve teknologjike;
- tregohet tolerant dhe respekton diversitetin gjatë punës në grup;
- merr iniciativa;
- ruan etikën e komunikimit personal si dhe atë të grupit gjatë komunikimeve virtuale dhe komunikimit në klasë, shkollë dhe komunitet;
- ruan sigurinë e identitetit virtual dhe privatësinë personale;
- ka kurajë të kërkojë ndihmë, kur e sheh të nevojshme;
- fiton dhe krijon pavarësi në shprehjen e mendimeve personale si dhe gjatë përdorimit të teknologjive të reja;
- respekton kodin e mirësjelljes;
- zhvillon kuriozitetin nëpërmjet analizës së informacioneve digjitale.

3.7.6. Ndarja e kohës mësimore

Fusha kurrikulare “Teknologji dhe TIK” në kurrikulën bërthamë përfshin aktivitete që mundësojnë zhvillimin e aftësive, qëndrimeve dhe vlerave për të kërkuar, mbledhur e përpunuar informacionin, për ta përdorur atë në mënyrë kritike dhe sistematike dhe përdorimin e teknologjive me qëllim zgjidhjen e problemeve të ndryshme apo zhvillimin e njohurive të reja. Kjo fushë kërkon, gjithashtu, një qëndrim kritik dhe reflektues ndaj përdorimit të teknologjive të ndryshme duke vlerësuar përkatësinë dhe rolin e tyre në jetën e përditshme. Kjo fushë përmban lëndën “TIK” në kurrikulën bërthamë në klasat 10-11 të gjimnazit. Numri i orëve për fushë dhe për shkallë është i përcaktuar në planin mësimor të prezantuar në kornizën kurrikulare të arsimit parauniversitar.

Kurrikula bërthamë

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
TEKNOLOGJI DHE TIK (orë mësimore/javë)	3	-
TIK	3	-

Kurrikula me zgjedhje

Fusha e të nxënit	Shkalla V	Shkalla VI
	Klasat X, XI	Klasa XII
TEKNOLOGJI DHE TIK (orë mësimore/javë)	-	4
TIK	-	2
Teknologji	-	2

3.7.7 Udhëzime metodologjike

Fusha “Teknologji dhe TIK” u ofron të gjitha fushave të tjera të kurrikulës potenciale të shumëfishta, ku me ndihmën e kompjuterit dhe të internetit nxënësit të zhvillojnë kompetencat për të nxënit gjatë gjithë jetës. Kjo fushë mundëson përdorimin e mjeteve teknologjike, si dhe njohjen specifike të tyre. Njohuritë e kësaj fushe zhvillojnë kompetencën digjitale te çdo individ i shoqërisë dhe e bëjnë atë të suksesshëm për të përballuar sfidat e jetës. Përdorimi i TIK-ut duhet të shihet si një mjet që i ndihmon nxënësit të përqendrohen më gjatë në klasë, pasi informacioni mund të transmetohet në forma të ndryshme (audiovizive, eksperimente virtuale, filma dokumentarë, prezantime me PowerPoint, postera, lexime online, të ritregojnë historinë duke e rishkruar në Word, të ndajnë informacione me shkollat e tjera nëpërmjet e-mail-it). Prania e TIK – ut në klasë ofron përfitime të mëdha për nxënësit, rrit aftësitë konceptuese dhe perceptuese të nxënësve gjatë orës së mësimi dhe lehtëson të nxënit, sjell dinamizëm në mësimdhënie/nxënie, i vendos nxënësit në kontroll për të nxënit e tyre, nxit dhe zhvillon te nxënësit aftësinë komunikuese, aftësinë e të menduarit kritik, aftësinë e punës në grup, aftësinë për përdorimin e një seri burimesh e instrumentesh, etj. Përdorimi i TIK-ut në klasë ndihmon për integrimin e përmbajtjes së njohurive me aftësitë praktike për vënien në zbatim të njohurive të fituara.

Përdorimi i TIK-ut në procesin mësimor ka ndikuar fuqishëm në përmirësimin e metodave të mësimdhënies dhe mësimnxënies. Përdorimi i TIK-ut në klasë ofron një qasje të re si për metodën e mësimdhënies nga mësuesit, ashtu edhe për mënyrën e mësimnxënies nga nxënësit.

Disa nga metodat më kryesore të mësimdhënies janë:

- *Projektet kurrikulare* - nxënësit vënë në praktikë njohuritë e marra, si dhe i gërshetojnë këto njohuri me njohuritë e lëndëve të tjera.
- *Puna në grup ose në dyshe* - jep mundësi për debat ose konsultim. Kështu zhvillohet përgjegjësia ndaj komunitetit ose komunikimi me të tjerët, duke fituar siguri vetjake, aftësi në përdorimin e saktë të mjeteve të TIK-ut me një synim të caktuar.
- *Metodat gjysmëkërkimore* - këto metoda i nxisin nxënësit të kërkojnë vetë në fillim zgjidhjen e problemit dhe më pas, të punojnë në grup për zgjidhjen e plotë të tij. Gjatë këtyre hapave mësuesi ka rolin e lehtësuesit dhe i ndihmon ata të shkojnë drejt zgjidhjes së duhur.

3.7.8. Udhëzime për vlerësimin

Vlerësimi si proces lidhet me tërësinë e metodave, praktikave dhe teknikave që përdorin mësuesit për të testuar, për të kontrolluar, për të analizuar dhe për të matur nivelin e njohurive, aftësive dhe të performancës së nxënësve. Vlerësimi duhet të jetë i realizueshëm, i vlefshëm, korrekt, i besueshëm dhe i saktë.

Vlerësimi duhet të japë një pasqyrë për arritjet e nxënësit, si edhe vështirësitë që mund të kenë nxënësit gjatë realizimit të detyrave ose projekteve kurrikulare. Të vlerësosh nxënësit nuk do të thotë vetëm t'i vendosësh atij një notë, por edhe ta ndihmosh atë të kalojë vështirësitë gjatë arritjes së kompetencave. Vlerësimi në klasë luan një rol të rëndësishëm në mënyrën se si mësojnë nxënësit, në motivimin e tyre për të nxënë dhe në mënyrën e shpjegimit të mësuesit. Pyetjet që lidhen me cilësinë, besueshmërinë, burimet e referencës, vlefshmërinë janë të rëndësishme për të gjitha llojet e vlerësimit në klasë.

Qëllimi kryesor i vlerësimit është të ndihmohen nxënësit të bëhen të pavarur dhe të jenë në gjendje të vetëvlerësojnë progresin e tyre.

Vlerësimi bëhet në lidhje me atë çfarë kanë përvetësuar nxënësit dhe çfarë janë të aftë të bëjnë. Vlerësimi mund të bëhet individual ose në grup, në klasë ose jashtë saj. Mësuesit nuk e kanë të detyrueshëm, vlerësimin me notë të nxënësve në çdo orë mësimore dhe vendosjen e notave në regjistër për secilën orë mësimore. Në paragrafin në vijim do të gjeni disa forma vlerësimi të cilat ndihmojnë nxënësit të kuptojnë më mirë vështirësitë e tyre.

Mësuesit përveç testimeve me shkrim duhet të kryejnë edhe vlerësime të bazuara në performancën e nxënësve duke përdorur mënyrat e mëposhtme si:

- vrojtimit e mësuesit;
- projektet kurrikulare;
- portofoli;
- detyrat individuale;
- përgatitja e videove.

Mësuesi mund t'i vlerësojë nxënësit përmes përdorimit të portofolit. Ai është një koleksion sistematik i punës së nxënësve dhe siguron një tablo të plotë të arritjes së tyre.

3.7.9. Materialet dhe burimet mësimore

Për arritjen me sukses të kompetencave në fushën e Teknologjisë dhe TIK-ut është e rëndësishme të përdoren materiale dhe burime mësimore që japin një informacion të kuptueshëm për moshën e nxënësit dhe që e ndihmojnë atë të zhvillojë aftësi, shkathtësi,

njohuri dhe qëndrime të nevojshme për të mësuarin gjatë gjithë jetës.

Disa nga mjetet më të përdorshme didaktike janë:

Mjete verbale: tekstet mësimore, libri i mësuesit, fletoret e punës, broshurat informuese apo ndërgjegjësuese, enciklopeditë.

Mjete audiovizive: kompjuter, internet, televizor, film, video, video-projektor, videokasetë, teletekst, CD.,bibliotekat elektronike, softëare eletronike.

Mjete dëgjimore: radio, magnetofon, telefon, kasetofon etj.

Këto burime duhet të diskutohen dhe të vlerësohen nga stafi mësimdhënës. Mësuesit duhet t'i zgjedhin këto mjete për të ndihmuar dhe mbështetur nxënësit.

4. PLANI MËSIMOR

4.1 Plani mësimor dhe përshkrimi i tij

Plani mësimor është një dokument i rëndësishëm, i cili orienton shkollën për organizimin e procesit mësimor, në nivel shkolle, shkalle dhe klase.

Plani mësimor i arsimit të mesëm të lartë përcakton strukturën dhe organizimin e kurrikulës.

Në planin mësimor përcaktohen:

- Fushat e të nxënit dhe lëndët për secilën shkallë.
- Shpërndarja e tyre përgjatë shkallëve.
- Numri i orëve javore për secilën shkallë dhe klasë.

Viti shkollor zgjat 36 javë mësimore në klasat 10-të dhe 11-të, dhe 34 javë mësimore në klasën e 12-të. Java ka 30-32 orë mësimore. 30 orë në javë shkolla detyrimisht i plotëson me kurrikulën bërthamë dhe kurrikulën me zgjedhje, ndërsa 2 orë të tjera nuk janë të detyruara, por i mundësojnë shkollës zbatimin e kurrikulës në bazë shkolle lidhur me projekte ndërkurrikulare/veprimtari të tjera shkollore, si dhe përmbushjen e 18 orëve të detyruara për shërbimin komunitar.

Plani mësimor është konceptuar mbi bazën e fushave të të nxënit dhe lëndëve përbërëse. Plani është i organizuar sipas fushave të të nxënit: Gjuhët dhe komunikimi, Matematikë, Shkencat e natyrës, Shoqëria dhe mjedisi, Arte⁷, Edukim fizik, sporte dhe shëndet, Teknologji⁸ dhe TIK. Në planin mësimor paraqitet edhe shpërndarja e orëve të kurrikulës me zgjedhje.

Tabela: Plani mësimor për arsimin e mesëm të lartë në përqindje (%)

Fushat e të nxënit	KNSA 3		
	Shkalla V		Shkalla VI
	Klasa X	Klasa XI	Klasa XII
1. Gjuhët dhe komunikimi	23.3%	23.3%	23.3%
2. Matematika	13.3%	13.3%	13.3-20%

⁷ Fusha e arteve bëhet aktive në kurrikulën me zgjedhje të detyruar.

⁸ Teknologjia bëhet aktive në kurrikulën me zgjedhje të detyruar.

3. Shkencat e natyrës	20%	20%	
4. Shoqëria dhe mjedisi	20%	20%	
5. Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti	10%	10%	10%
6. Teknologjia dhe TIK-u	6.6%	3.3%	
Kurrikula me zgjedhje	6.8%	10.1%	53.4 - 46.7%

Tabela: Plani mësimor për arsimin e mesëm të lartë (në orë mësimore/javë)

Fushat e të nxënit/Lëndët	KNSA 3		
	Shkalla V		Shkalla VI
	Klasa X	Klasa XI	Klasa XII
Gjuhët dhe komunikimi	7	7	7
Gjuhë shqipe	2	2	2
Letërsi	2	2	2
Gjuhë e huaj e parë	3	3	3
Matematikë	4	4	4 (B) ose 6 (A) ⁹
Shkencat e natyrës	6	6	
Fizikë	2	2	
Kimi	2	2	
Biologji	2	2	
Shoqëria dhe mjedisi	6	6	

⁹ Në klasën e 12-të, për lëndën “Matematikë”, nxënësit mund të zgjedhin programet sipas niveleve: B (B është niveli bazë) ose A (A është niveli i avancuar, i cili përfshin dhe nivelin bazë).

Shkenca sociale (Qytetari, Filozofi)	2	2	
Histori	2	2	
Gjeografi	2	2	
EDUKIM FIZIK, SPORTE DHE SHËNDET	3	3	3
TEKNOLOGJI DHE TIK	2	1	
TIK	2	1	
Kurrikula me zgjedhje	2	3	16-14
Kurrikula në bazë shkolle¹⁰	0-2	0-2	0-2
Gjithsej	30-32	30-32	30-32

4.2 Autonomia e shkollës

Autonomia e shkollës përfshin delegimin e një pjese të lirisë apo të lirisë së veprimit autoriteteve shkollore për vendimmarrje mbi pjesë të caktuara të planit mësimor. Transferimi i kompetencave, nga autoritetet qendrore shkollës, është parakusht i zhvillimit të kurrikulës në bazë shkolle. Ai mund të përshpejtojë zhvillimin e kurrikulës në bazë shkolle, por në vetvete nuk është kusht i mjaftueshëm, pasi duhet që shkolla të identifikojë nevojat dhe mundësitë e saj për zhvillimin e kurrikulës në bazë shkolle.

Partnerë të fuqishëm në zhvillimin e kurrikulës në bazë shkolle janë mësuesit, prindërit dhe përfaqësues të tjerë të komunitetit.

¹⁰ Brenda hapësirës së kurrikulës në bazë shkolle zhvillohet dhe shërbimi komunitar. Shërbimi komunitar është i detyruar të kryhet në 18 orë, në klasën e 10-të dhe/ose në klasën e 11-të. Orët e tjera të kurrikulës në bazë shkolle nuk janë të detyruara për nxënësit, ato i mundësojnë shkollës zbatimin e kurrikulës lidhur me projekte ndërkurrikulare/veprimtari të tjera shkollore.

Zhvillimi i kurrikulës në bazë shkolle bëhet në përputhje me kërkesat e nxënësve, kushtet e shkollës, specifikat rajonale, kërkesat e aktualitetit dhe domosdoshmërisht nënkupton njohje të mirë të të gjithë dokumentacionit kurrikular.

5. KURRIKULA ME ZGJEDHJE

Kurrikula me zgjedhje është pjesë e rëndësishme e kurrikulës së arsimit të mesëm të lartë. Përmes kurrikulës me zgjedhje nxënësve u krijohen kushtet dhe mundësitë për të plotësuar më mirë nevojat, prirjet dhe interesat personale në përputhje edhe me kërkesat dhe nevojat e shoqërisë dhe të tregut të punës. Kurrikula me zgjedhje zë rreth 16.9 % të kurrikulës shkollore në shkallën e 5-të të saj dhe 53.4 - 46.7% në shkallën e 6-të. Përmbajtja e saj hartohet dhe iu ofrohet nxënësve sipas nevojave të tyre dhe mundësive të shkollës.

5.1 Qëllimi

Kurrikula me zgjedhje ka si qëllim të plotësojë dhe të zgjerojë kurrikulën bërthamë bazuar në politikat arsimore, në nevojat dhe interesat e nxënësve për formimin e mëtejshëm dhe në kërkesat e shoqërisë.

5.2 Përmbajtja e kurrikulës me zgjedhje

Kurrikula me zgjedhje realizohet përgjatë shkallës së pestë dhe të gjashtë të kurrikulës së arsimit të mesëm të lartë, me një shtrirje kohore me 2 orë në klasën e 10^{-të}, 3 orë në klasën e 11^{-të} dhe 14-16 orë në klasën e 12^{-të}.

Lëndët e kurrikulës me zgjedhje të detyruar në planin mësimor paraqiten si më poshtë:

Fushat e të nxënit/Lëndët	KNSA 3		
	Shkalla 5		Shkalla 6
	Klasa X	Klasa XI	Klasa XII
Gjuhët dhe komunikimi	2	2	4
Letërsi			2
Gjuhë e huaj e parë	2	2	2
Matematikë			2 (A)

Shkencat e natyrës			12
Fizikë			4
Kimi			4
Biologji			4
Shoqëria dhe mjedisi			14
Shkenca sociale (Psikologji, Sociologji)			2+2
Histori			4
Gjeografi			4
Ekonomi			2
ARTE (Teatër, Muzikë, Art pamor)	2	2	2
EDUKIM FIZIK, SPORTE DHE SHËNDET	1	1	1
TEKNOLOGJI DHE TIK		1	4
TIK		1	2
Teknologji			2
Module kurrikulare	2	2	Max 8¹¹

Përmbajtja e kurrikulës me zgjedhje organizohet me të njëjtën strukturë me atë të kurrikulës bërthamë.

¹¹ Modulet kurrikulare mund të jenë module profesionale që zhvillojnë te nxënësi aftësi të nevojshme për tregun e punës, ose module që zhvillojnë tema ndërkurrikulare.

Nxënësi zgjedh nga lista e lëndëve, në përputhje me numrin e orëve të përcaktuara në planin mësimor të gjimnazit për kurrikulën me zgjedhje për secilën klasë.

Modulet kurrikulare në kurrikulën me zgjedhje zhvillohen në përputhje me interesat e nxënësve dhe mundësitë që ka shkolla. Modulet kurrikulare mund të jenë module profesionale që zhvillojnë te nxënësi aftësi të nevojshme për tregun e punës ose module që zhvillojnë tema ndërkurrikulare. Modulet profesionale ndihmojnë nxënësit të vendosin një marrëdhënie konkrete dhe të drejtpërdrejtë me veprimtari praktike edhe me karakter profesional, krijojnë kushte për zbatimin e kompetencave të fituara nga nxënësit në kurrikulën bërthamë dhe atë me zgjedhje të detyruar si dhe krijojnë premisa për një orientim më të mirë të nxënësve për sipërmarrjet dhe karrierën e tyre të ardhshme.

Shërbimi komunitar përveçse nxit aftësitë psiko-sociale të nxënësve dhe përforcon më tej kompetencat e parashikuara në kurrikul, zhvillon te nxënësi shpirtin e inovacionit për sipërmarrje që lidhen me organizimin e klubeve shkencore/artistike/sportive, sipërmarrje që lidhen me aspekte të zhvillimit të qëndrueshëm, të shëndetit, ushqimit, sigurisë, si dhe sipërmarrje të karakterit historik, turistik, etj, motivuar këto edhe nga politikat dhe prioritetet e shkollës si qendër komunitare. Shërbimi komunitar është i detyruar të kryhet në 18 orë dhe përmbushet brenda hapësirës së kurrikulës në bazë shkolle. Ai mund të kryhet në klasën e 10-të dhe/ose në klasën e 11-të.

5.3 Zbatimi i kurrikulës me zgjedhje

Procedurat për zbatimin e kurrikulës me zgjedhje, bazohen në udhëzuesit e hartuar nga MAS-i.

Planifikimi i zgjedhjes në nivel shkolle kërkon bashkëpunimin ndërmjet mësuesve, nxënësve dhe prindërve.

Lënda me zgjedhje vendoset nga nxënësit dhe miratohet nga organet përkatëse duke fituar status të njëjtë me lëndët e kurrikulës bërthamë d.m.th., është e detyrueshme për të gjithë nxënësit që e përzgjedhin.

Kurrikula me zgjedhje monitorohet, vlerësohet dhe evidentohet duke u bazuar në kritere dhe parime të njëjta me ato të kurrikulës bërthamë.

6. UDHËZIME METODOLOGJIKE

6.1 Hyrje

Metodologjitë mësimore zbatojnë parimet e mësimdhënies që janë përcaktuar në kornizën kurrikulare. Ato synojnë një mësimdhënie efektive në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies për të aftësuar nxënësin me kompetencat për të nxënit gjatë gjithë jetës.

Secila fushë e kurrikulës përdor strategji dhe teknika të veçanta për arritjen e rezultateve të të nxënit të kompetencave kyçe. Pavarësisht nga specifikat e tyre, gjithë procesi i mësimdhënies/nxënies në fusha dhe lëndë të ndryshme ka disa karakteristika të përbashkëta nga pikëpamja metodologjike. Këto karakteristika janë:

1. Lidhja e rezultateve të të nxënit të kompetencave kyçe me rezultatet e të nxënit për kompetencat e fushës
2. Mësimdhënia dhe të nxënit bazuar në kompetenca
3. Mësimdhënia me në qendër nxënësin
4. Mësimdhënia dhe të nxënit bazuar në qasjen e integruar
5. Zhvillimi i temave ndërkurrikulare
6. Zhvillimi i veprimtarive ndërkurrikulare
7. Zhvillimi i veprimtarive ekstrakurrikulare

6.2 Lidhja e rezultateve të të nxënit të kompetencave kyçe me rezultatet e të nxënit të kompetencave për fushë

Për të arritur rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe të kornizës kurrikulare gjatë procesit të mësimdhënies dhe nxënies duhet që mësuesit të lidhin rezultatet e të nxënit të kompetencave kyçe me rezultatet e të nxënit për kompetencat e fushës për secilën shkallë.

Për ta realizuar praktikisht këtë lidhje, mësuesi duhet të përzgjedhë metodat, teknikat dhe mjetet e përshtatshme didaktike për realizimin e çdo kompetence dhe rezultati të të nxënit.

Me qëllim që të lidhë rezultatet e të nxënit të kompetencave kyçe me rezultatet e të nxënit të kompetencave të fushës për secilën shkallë, mësuesi:

- përzgjedhë rezultatin/et e të nxënit për kompetencat kyçe që synon të arrijë nxënësi në shkallën përkatëse;
- zberthen në rezultate të nxëni për kompetenca kyç për vit mësimor rezultatin/et e të nxënit për shkallë, për kompetencat kyçe;

- përzgjedh rezultatin/et e të nxënit për shkallë për kompetencat e fushës së të nxënit që synon të arrijë nxënësi;
- zbërthen në rezultate të nxëni për kompetencat e fushës për vit mësimor, rezultatin/et e të nxënit për shkallë për fushë të nxëni;
- përzgjedh përmbajtjen/et mësimore, mjetet didaktike, metodologjinë e mësimdhënies, përmes të cilave realizon rezultatet e të nxënit të kompetencave për fushë në një vit mësimor, si dhe rezultatet e të nxënit për kompetencat kyçe në një vit mësimor;
- planifikon mësimdhënien duke përfshirë periudhën kohore gjatë së cilës do t'i arrijë rezultatet e të nxënit brenda vitit shkollor;
- kryen analiza dhe vlerësime të ecurisë së nxënësve pas realizimit të orëve mësimore, detyrave, projekteve, për të verifikuar arritjet e rezultateve të të nxënit për fushë të nxëni dhe shkallë.

6.3 Mësimdhënia dhe të nxënit bazuar në kompetenca

Ndryshimet e shpejta në shoqërinë e sotme bashkëkohore dhe konkurrenca gjithnjë në rritje kërkojnë nga çdo individ njohuri të reja, aftësi, shkathtësi, vlera dhe qëndrime, pra zotërimin e kompetencave që e vënë theksin te novatorizmi, shpirti krijues, komunikimi në mënyrë efektive, aftësia për të zgjidhur probleme dhe për të menduar në mënyrë kritike etj. Një sistem arsimor tradicional, i cili theksin e vë te njohuritë, nuk mundëson zhvillimin e kompetencave, ndaj është e domosdoshme përdorimi i një qasjeje të re në procesin e mësimdhënies.

Mësimdhënia e bazuar në kompetenca kërkon që mësuesit të përzgjedhin strategji, metoda, teknika dhe forma të ndryshme pune, si dhe të organizojnë përvojat mësimore të nxënësve që integrojnë njohuritë përkatëse me shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet.

Mësimdhënia dhe të nxënit bazuar në kompetenca janë të lidhura ngushtë edhe me procesin e vlerësimit. Për të vlerësuar kompetencat e nxënësve është e rëndësishme që secili mësues të përzgjedhë teknika dhe instrumente vlerësimi, të cilat u mundësojnë nxënësve demonstrimin e njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve, jo vetëm njohuritë faktike. Në këtë mënyrë mësuesit sigurojnë informacion për cilësinë e mësimdhënies, arritjet e nxënësve dhe zhvillimin e kompetencave.

6.4 Mësimdhënia dhe të nxënit me në qendër nxënësin

Korniza kurrikulare promovon mësimdhënien me në qendër nxënësin, e cila nënkupton që mësuesi:

- duhet të përshtatë metodat e mësimdhënies me nevojat individuale, interesat dhe veçoritë e nxënësve, me qëllim që të sigurohet sukcesi i secilit prej tyre;
- duhet të pranojë që stilet e të nxënësve ndryshojnë nga njëri nxënës te tjetri;
- duhet të zgjedhë metodat, teknikat dhe strategjitë e mësimdhënies me synim përfshirjen aktive të secilit nxënës në orën e mësimit;
- duhet të përdorë burime të ndryshme të nxënësve për të nxitur pjesëmarrjen aktive të nxënësve në çdo veprimtari mësimore;
- duhet të krijojë një klimë bashkëpunimi në klasë me qëllim nxitjen e interesit dhe motivimin e nxënësve;
- duhet të identifikojë dhe të trajtojë në mënyrë specifike nxënësit e talentuar dhe ata që kanë vështirësi në të nxënë.

Qasja e re kurrikulare që përqendrohet në zhvillimin e kompetencave të nxënësit, kërkon ndryshime dhe në metodat dhe format e punës. Mësuesit dhe nxënësit duhet të jenë të lirë të përzgjedhin përmbajtjen, metodat, format dhe kushtet për të arritur rezultatet e të nxënësit. Disa nga këto metoda dhe forma mund të jenë: mësimdhënia e bazuar në projekte, përdorimi i TIK-ut dhe mediave të ndryshme, mësimdhënia e bazuar te kërkimi, integrimi ndërlëndor, punë në grup, punë në çift, nxënie individuale etj.

Realizimi i mësimdhënies me në qendër nxënësit kërkon bashkëpunim të përhershëm mes mësuesve për metodat dhe mjetet mësimore, me qëllim shkëmbimin e përvojave pozitive mes tyre.

Po kështu, puna edukative cilësore e shkollave nënkupton bashkëpunim të rregullt dhe të vazhdueshëm me prindërit për të mundësuar një ndarje të qartë të përgjegjësisë për arritjen e rezultateve të të nxënësit dhe kompetencave kyçe të nxënësit.

6.5 Mësimdhënia dhe të nxënësit e integruar

Mësimdhënia dhe të nxënësit e integruar synon përgatitjen e nxënësve për të nxënësit afatgjatë. Mësimdhënia e integruar lidh përmbajtjet e veçanta të lëndëve mësimore me qëllim arritjen e rezultateve të të nxënësit të kompetencave për fushë me rezultatet e të nxënësit të kompetencave kyçe për secilën shkallë. Për t'i përmbushur kërkesat e Kornizës kurrikulare dhe Kurrikulës bërthamë, mësuesit duhet të kryejnë:

- lidhjen ndërmjet fushave të të nxënësit, ku përmbajtjet e veçanta mësimore kontribuojnë në zhvillimin e kompetencave kyçe;
- lidhjen midis rezultateve të të nxënësit të kompetencave të fushave të të nxënësit me rezultatet

e të nxënit të kompetencave kyçe për shkallë, me qëllim që zbatimi i njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe vlerave të jetë i lidhur me situata konkrete nga jeta e përditshme;

- lidhjen e koncepteve pavarësisht se cilës fushë i përkasin;
- integrimin në mësimdhënie të karakteristikave të përbashkëta të lëndëve të fushës përkatëse (p.sh., fizikës dhe biologjisë) apo karakteristikave të përbashkëta të fushave të të nxënit (p.sh., fusha “Shoqëria dhe mjedisi” me fushën “Shkencat e natyrës”).
- aktivitete me nxënës që zhvillojnë kompetencat për të gjetur dhe përpunuar informacione në mënyrë efektive dhe të përgjegjshme duke përdorur TIK-un;
- aktivitete me nxënës që promovojnë perspektivën e edukimit global, të cilat i ndihmojnë nxënësit që të zhvillojnë kompetencat e tyre për t’u përballur me sfidat dhe mundësitë brenda zhvillimeve të shoqërisë dhe ekonomisë së sotme dhe asaj të ardhshme.

6.6 Zhvillimi i temave ndërkurrikulare

Temat ndërkurrikulare janë tema madhore, përmbajtja e së cilave lidhet me problematikat kryesore me të cilat përballlet shoqëria e sotme. Trajtimi i tyre synon njohjen e disa njohurive specifike, zotërimin e disa aftësive, vlerave e qëndrimeve të caktuara të nxënësi. Temat ndërkurrikulare integrojnë fushat kurrikulare të të nxënit, ndihmojnë nxënësin të interpretojë botën dhe të forcojë lidhjen e shkollës me jetën dhe interesat e saj. Temat ndërkurrikulare përcaktohen sipas politikave kombëtare afatmesme e afatgjata dhe konkretizohen e zbërthehen në nivel vendor e në bazë shkolle. Temat ndërkurrikulare janë:

- Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave
- Të drejtat e njeriut
- Vendimmarrja morale
- Zhvillimi i qëndrueshëm.
- Mjedisi
- Ndërvarësia
- Bashkëjetesa paqësore

6.7 Zhvillimi i veprimtarive ndërkurrikulare

Konceptimi i kurrikulës me bazë kompetencat krijon mundësitë dhe kërkon zbatimin e integruar të kësaj kurrikule. Të gjitha fushat kontribojnë në zhvillimin e kompetencave kyçe, të cilat nga ana e tyre mundësojnë integrimin e përmbajtjeve të vetë fushave. Kështu, për

zhvillimin e kompetencës së të menduarit, kontribuojnë të gjitha fushat e të nxënësve, si matematika, shkencat e natyrës, shoqëria dhe mjedisi etj. Duke mësuar në mënyrë të integruar, nxënësit jo vetëm zotërojnë kompetencat, por e shohin botën, dukuritë dhe marrëdhëniet mes tyre në një këndvështrim holistik.

Veprimtaritë ndërkurrikulare integrojnë fushat e të nxënësve, ndihmojnë nxënësit të interpretojnë botën dhe krijojnë lidhjen mes arsimit dhe jetës.

Kurrikula bërthamë përfshin edhe hapësirën përtej kufijve lëndorë në mënyrë që nxënësit të ndërtojnë lidhje mes fushave të të nxënësve. Veprimtaritë ndërkurrikulare duhet të ofrojnë përvoja të përshtatshme dhe sfiduese që sjellin kënaqësi në kontekstin e përmbushjes së nevojave dhe kërkesave të ndryshme të nxënësve.

Krijimi i lidhjeve ndërmjet fushave të të nxënësve krijon mundësi për progres në zhvillimin e shkathtësive të nxënësve, për njohjen dhe të kuptuarit e koncepteve të reja, rishikimin dhe përforsimin e këtyre koncepteve dhe shkathtësive nga perspektiva të ndryshme. Gjithashtu, kjo qasje ndihmon që kurrikula të jetë koherente dhe kuptimplote nga pikëpamja e nxënësit.

Integrimi i veprimtarive ndërkurrikulare në kurrikulën bërthamë mund të realizohet përmes:

- gjetjes së lidhjeve midis lëndëve/temave apo linjave mësimore me qëllim realizimin/arritjen e një kompetence kyçe (p.sh., nëse tema mësimore është mbrojtja e mjedisit, pot ne e lidhim edhe me çështjet gjuhësore);
- projekteve kurrikulare, të cilat lidhen duke ndihmuar njëra-tjetrën në tema apo fusha të ndryshme (p.sh., projekte në fushën “Shoqëria dhe mjedisi” me fokus edukimin për karrierë etj.), të cilat gjithashtu mundësojnë realizimin e kompetencave të veçanta.

Trajtimi i tyre synon përvetësimin e disa njohurive specifike, kultivimin e disa aftësive, vlerave e qëndrimeve të caktuara të nxënësve.

6.8 Zhvillimi i veprimtarive ekstrakurrikulare

Veprimtaritë ekstrakurrikulare janë veprimtari të strukturuar mësimore që ndodhin jashtë kontekstit të fushave dhe lëndëve mësimore formale, por që ndihmojnë arritjen e kompetencave për shkallët e kurrikulës dhe ciklet e arsimit. Për secilën nga veprimtaritë e mundshme, shkolla duhet të përgatisë një plan dhe program të qëllimshëm, të orientuar e jo aktivitetet të rastit.

Mësimdhënia në fushat e ndryshme të të nxënësve do të mbështetet në veprimtaritë ekstrakurrikulare të organizuara, si:

- vizita në muze, parqe, vende historike, institucione, galeri, teatër etj.;
 - veprimtari me raste festash të ndryshme;
 - pjesëmarrje në grupet mësimore, në aktivitete të lira dhe në shoqata;
 - diskutime me të ftuar (p.sh., me përfaqësues të institucioneve vendore apo qendrore, prindër, përfaqësues nga fusha e biznesit, politikës, arsimit, shkencës, ekonomisë, mjekësisë etj.);
 - punë me projekte që fokusohet në tema dhe çështje specifike të karakterit shumë dimensional që përkojnë me moshën e nxënësve;
 - ekspozita (pikturash apo fotografish);
 - shërbime komunitare (p.sh., ndihma për njerëzit në nevojë, mbrojtja e mjedisit, forcimi i lidhjeve midis brezave);
 - lojëra sportive, aktivitete artistike, festivale shkollash, revista apo gazeta e shkollës etj.
- Rekomandohet që të gjithë nxënësit të përfshihen në veprimtari ekstrakurrikulare. Ata mund të jenë pjesë e njërit prej ekipeve të ndryshme sipas preferencave dhe prirjeve të tyre, si psh; (pjesëmarrës në ekipet sportive, apo grupet muzikore, vallëzimit, korit, teatrit etj.)

7 UDHËZIME PËR VLERËSIMIN E NXËNËSIT

7.1 Kuptimi për vlerësimin

Vlerësimi në arsim është procesi gjatë të cilit mblidhen të dhëna dhe gjykohet për vlerën e arritjes së një rezultati arsimor, mbi bazën e një kriteri të caktuar.

Të nxënit e planifikuar realizohet në kontekste, mjedise dhe mënyra të ndryshme. Kontekstet përfshijnë etosin dhe *jetën* e shkollës si komunitet, fushat e të nxënit dhe lëndët përkatëse, të nxënit ndërkurrikular dhe mundësitë individuale. Ato përfshijnë të nxënit si brenda ashtu edhe jashtë mjediseve shkollore. Në këtë kontekst vlerësimi fokusohet në zbatimin e standardeve dhe pritshmërive të progresit dhe arritjes së nxënësve në: njohuritë; shkathtësitë; qëndrimet dhe vlerat; kompetencat të përcaktuara në kurrikulën shkollore.

Qëllimi kryesor i vlerësimit është marrja e vendimeve, që synojnë përmirësimin e rezultateve të të nxënit dhe vetë procesin e tij. Marrja e vendimeve kërkon grumbullimin e vazhdueshëm të informacionit për të matur dhe për të vlerësuar të gjitha aspektet e procesit. Praktikrat e vlerësimit kanë ndikim vendimtar në procesin e të nxënit.

Qasja e zgjedhur për vlerësimin duhet t'i ndihmojë nxënësit për të treguar përparimin e tyre sipas niveleve dhe për t'i aftësuar ata të demonstrojnë arritjet në mënyra të ndryshme, të përshtatshme me të nxënësit. Ata duhet të tregojnë se:

- kanë zgjeruar të nxënësit përmes përvojave dhe rezultateve në një aspekt të kurrikulës;
- mund t'i përgjigjen nivelit të sfidave të të nxënësit për ta çuar atë më përpara;
- mund të zbatojnë atë që kanë mësuar në situata të reja dhe të panjohura për ta.

Vlerësimi për të nxënësit (VpN). Synimi kryesor i këtij vlerësimi është të mbikëqyrë përparimin e nxënësit gjatë procesit të të nxënësit dhe të mbledhë informacion për të lehtësuar dhe për të ndihmuar marrjen e vendimeve për të përmirësuar këtë proces.

Vlerësimi i të nxënësit (ViN). Synimi kryesor i këtij vlerësimi është të përcaktojë arritjet në përfundim të një detyre të caktuar, të kapitullit, të semestri etj., për të vendosur notat dhe për të certifikuar nxënësit për nxënie të mëtejshme. Ai përdoret edhe për të gjykuar efektivitetin e të nxënësit ose të programit mësimor.

7.2 Parimet themelore

Vlerësimi bazohet në disa parime të caktuara. Ato janë përshkruar më poshtë.

Vlefshmëria

Vlerësimi duhet të sigurojë informacion të vlefshëm për proceset, për rezultatet dhe për vlerat që zhvillohen nga nxënësit gjatë procesit të arsimit në nivele të ndryshme.

Transparenca

Nxënësit kanë të drejtë dhe nevojë të njihen me kriteret dhe metodat me të cilat do të vlerësohen. Kjo garanton paanshmërinë e vlerësimit dhe ndihmon të nxënësit. Kriteret e qarta dhe të hapura ndihmojnë gjykimet profesionale, sigurojnë që vendimet të shqyrtohen nga të gjithë dhe të jenë të qëndrueshme.

Paanshmëria

Vlerësimi i paanshëm nënkupton vlerësimin e një rezultati të të nxënësit, duke mos u ndikuar nga karakteristikat dhe rrethanat e çdo nxënësi, që përfshijnë: gjininë, etninë, gjuhën, racën, rrethanat ekonomike e shoqërore, vendndodhjen, si dhe personalitetin, talentin, aftësitë e kufizuara etj.

Vlerësimi tërësor

Gjykimet për përparimin e nxënësve duhet të bazohen në lloje dhe burime të ndryshme informacioni. Informacioni i marrë nga vlerësimi duhet të tregojë në mënyrë të besueshme, nëse nxënësi është në gjendje të realizojë atë çfarë përshkruhet në rezultatet e të nxënësve. Integrimi i llojeve dhe burimeve të ndryshme të të dhënave të mbledhura gjatë një periudhe të caktuar kohore dhe në situata të ndryshme është kusht i domosdoshëm për të siguruar gjykime të qëndrueshme dhe të paanshme për arritjet e nxënësve.

7.3 Llojet e vlerësimit

Gjatë vlerësimit gjykohet dhe merren vendime për përparimin e vazhdueshëm dhe për nivelin e arritjes së rezultateve të të nxënësve, të përcaktuara në Kurrikulën Bërthamë dhe në planet e programet mësimore. Përmes vlerësimit merret informacion sa më i plotë dhe tërësor për shkallën e zotërimit dhe të demonstrimit të kompetencave nga nxënësit.

Llojet kryesore të vlerësimit arsimor janë:

- Vlerësimi i brendshëm
- Vlerësimi i jashtëm

Vlerësimi i brendshëm

Vlerësimi i brendshëm realizohet nga mësuesit dhe drejtuesit e shkollës, në veprimtarinë e përditshme mësimore dhe edukative. Ky vlerësim përdor mjete të ndryshme që mundësojnë nxjerrjen në pah të nivelit të zotërimit të kompetencave, konkretisht:

- gjerësinë dhe thellësinë e të nxënësve të përvetësuar;
- gatishmërinë për t'iu përgjigjur sfidave të nivelit dhe për të përparuar drejt të nxënësve edhe më sfidues;
- zbatimin e të nxënësve në situata dhe rrethana të reja.

Vlerësimi i nxënësve, përveç formave të ndryshme joformale gjatë gjithë procesit të të nxënësve, bëhet edhe nëpërmjet niveleve të arritjes dhe shkallës së vlerësimit që përfshin notat 4- 10.

Nota 4: Një arritje që tregon performim të pamjaftueshëm të njohurive dhe të kompetencave.

Nota 5: Një arritje që tregon performim minimal të njohurive të reja dhe të kompetencave.

Nota 6: Një arritje që tregon performim të mjaftueshëm të njohurive të reja dhe të kompetencave.

Nota 7: Një arritje që tregon performim të kënaqshëm të shumicës së njohurive të reja dhe të kompetencave.

Nota 8: Një arritje që tregon performim të mirë të njohurive dhe të kompetencave.

Nota 9: Një arritje që tregon performim shumë mirë të njohurive dhe të kompetencave.

Nota 10: Një arritje që tregon performim të shkëlqyer dhe original të njohurive dhe të kompetencave.

Vlerësimi i arritjes së rezultateve të të nxënit bëhet gjatë dhe në fund të çdo viti shkollor dhe dëshmon nivelin e arritjeve të tyre nga nxënësit.

Vlerësimi i jashtëm

Me vlerësim të jashtëm do të kuptohet vlerësimi i realizuar nga autoritetet qendrore, rajonale e vendore të arsimit (MAS, AKP, ISHA, DAR/ZA).

Vlerësimi i jashtëm mund të bëhet për qëllime:

- inspektimi dhe verifikimi të cilësisë së vlerësimit në nivel klase, shkolle apo bashkie;
- vlerësimi të standardizuar në nivel arsimor;
- hulumtimi;
- vendimmarrjeje në arsim në nivele, fusha ose aspekte të ndryshme.

Vlerësimet e standardizuara shtetërore organizohen në përfundim të nivelit arsimor. Këto vlerësime janë të përqendruara në matjen e nivelit të demonstrimit të kompetencave kyçe të parashkuara për secilin nivel.

Kur vlerësojmë?

Qëllimi kryesor i vlerësimit është të mbështesë të nxënit dhe kjo arrihet më së miri nga kombinimi i vlerësimit për të nxënit VpN (formues) dhe vlerësimi i të nxënit ViN (përmbledhës). Kjo do të thotë që vlerësimi bëhet në mënyrë të vazhdueshme, si dhe me intervale të rregullta për të evidentuar arritjen dhe progresin e nxënësve. Termat “*formues*” dhe “*përmbledhës*” nuk përshkruajnë një lloj apo formë të vlerësimit, por përshkruajnë se si janë përdorur vlerësimet.

Shënim

Procedurat e vlerësimit dhe dokumentacioni përkatës rregullohen me udhëzime të veçanta të MAS -it.

FJALORTH I TERMINOLOGJISË KURRIKULARE

TERMAT	SHpjegimi
Aftësi	Kapacitet i lindur ose i fituar që e lejon personin të ndërtojë njohuri, për të vepruar me sukses në situata të caktuara.
Arsim	Veprimtari themelore e institucioneve arsimore që siguron krijimin dhe shndërrimin njohurive; përsosjen e kompetencave gjatë gjithë jetës; zhvillimin vetjak; zhvillimin dhe shndërrimin e kulturës. Rezultat i nxënies së qëllimshme, të planifikuar dhe të organizuar në mënyrë formale dhe joformale.
Arsim formal	Arsim i qëllimshëm, i institucionalizuar, i planifikuar, i strukturuar në mënyrë hierarkike, që fillon me arsimin parashkollor dhe vazhdon deri në arsimin pasuniversitar. Rezultatet dhe kualifikimet e fituara në arsimin formal njihen nëpërmjet certifikatave dhe diplomave.
Arsim joformal	Arsim i qëllimshëm, i planifikuar, i institucionalizuar, alternativ dhe plotësues i arsimit formal, në kuadër të të nxënies gjatë gjithë jetës. Arsimi joformal mund zhvillohet brenda ose jashtë institucioneve arsimore dhe iu shërben personave të të gjitha moshave. Për programet e arsimit joformal mund të jepet ose jo certifikatë, e cila nuk është e barasvlershme me kualifikimet formale.
Arsim i detyrueshëm	(shih: <i>Arsim bazë</i>)
Arsim bazë	Tërësia e njohurive dhe e kompetencave që duhet të zotërojë nxënësi deri në fund të klasës së nëntë. Kohëzgjatje e shkollimit që konsiderohet si e detyrueshme me ligj. Arsimi bazë në Shqipëri përfshin arsimin fillor dhe arsimin e mesëm të ulët (KSNA 1 dhe 2).
Arsim parashkollor	Niveli i arsimit me kodin 0 (KSNA 0).
Arsim fillor	Niveli i parë i arsimit me kohëzgjatje prej pesë vitesh (KSNA 1).
Arsim i mesëm	Niveli i dytë dhe i tretë i arsimit me kohëzgjatje prej shtatë vitesh (KSNA 2, 3).
Arsim i mesëm i ulët	Niveli i dytë i arsimit me kohëzgjatje prej katër vitesh (KSNA 2).
Arsim i mesëm i lartë	Niveli i arsimit me kohëzgjatje prej tri vitesh (KSNA 3).
Arsim profesional	Arsim që iu mundëson nxënësve zhvillimin kompetencave për punë dhe kualifikime profesionale për profesione të caktuara.
Autonomi e shkollës	E drejtë e garantuar që i jepet shkollës për të vendosur për hartimin dhe zbatimin e kurrikulës në bazë shkolle, për menaxhimin e

	burimeve njerëzore në dispozicion të saj dhe në disa raste, edhe për menaxhimin e burimeve financiare.
Burimi të nxënit	Çdo burim i cili mbështet drejtpërdrejt ose tërthorazi, të nxënit. Burimet janë të brendshme (njohuri, aftësi, shkathtësi, vlera, qëndrime etj.) dhe të jashtme (dijet e kodifikuara në tekste, mjetet didaktike, mësuesit, shoqëria etj.).
Ciklet/nivelet /shkallët e kurrikulës	Një mënyrë e organizimit të kurrikulës në blloqe vitesh shkollore. Ciklet/nivelet/shkallët e kurrikulës përcaktojnë njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe rezultatet e të nxënit brenda çdo cikli, në përshtatje me moshën e nxënësve. Ciklet/ nivelet/shkallët e kurrikulës, jo domosdoshmërisht përkohë me nivelet arsimore formale.
Dije	E vërtetë e arsyetuar dhe e provuar sipas kritereve të përcaktuara, e kodifikuar në tekstet akademike e ato shkollore apo në vepra të specializuara si produkt i një ose disa dijetarëve apo praktikienëve. Dija është shoqërore.
Ekonomi dhe shoqëri e dijes	Ekonomi dhe shoqëri në të cilën dija bëhet burimi kryesor i zhvillimit dhe i përparimit.
Fushë e të nxënit	Një bashkësi lëndësh që kanë qëllime dhe detyra të përbashkëta për formimin e njohurive të reja dhe të kompetencave.
Integrim kurrikular	Proces i ndërthurjes së përmbajtjeve mësimore dhe metodave, me qëllim që të sigurohet të nxënit sistemik dhe tërësor.
Njohuri	Ndërtim mendor i realizuar nga personi gjatë bashkëveprimit me mjedisin ose nga vetëreflektimi, për t'u bërë pjesë e trashëgimisë njohëse të tij. Njohuria është vetjake.
Kompetencë	Harmonizim i njohurive, shkathtësive, vlerave dhe qëndrimeve për të trajtuar plotësisht situatat e kontekstit.
Kompetenca kyçe	Kompetenca për të cilat kanë nevojë të gjithë individët për plotësim dhe zhvillim vetjak, për qytetari aktive, për përfshirje sociale dhe për punësim.
Kornizë kurrikulare	Kornizë kurrikulare është dokumenti themelor në të cilin përshkruhen orientimet dhe udhëzimet kryesore për hartimin dhe zbatimin e kurrikulës së arsimit parauniversitar (qëllimet e arsimit, kompetencat kyçe, rezultatet e të nxënit sipas niveleve etj.).
Kurrikula	Sistem i përbërë nga disa elemente me synime arsimore që, të lidhura mes tyre, lejojnë të orientohet dhe të funksionojë sistemi arsimor, nëpërmjet planeve arsimore dhe administrative. Kurrikula bazohet në realitete historike, shoqërore, gjuhësore, politike, fetare, gjeografike dhe kulturore të një vendi. Me anë të saj sigurohet arsimim cilësor dhe i barabartë për çdo pjesëtar të shoqërisë, pavarësisht nga përkatësia etnike, seksi, pozita shoqërore dhe ndryshime të tjera.
Kurrikul bërthamë	Kurrikul e përbashkët për të gjithë nxënësit e një niveli në sistemin

	arsimor.
Kurrikul e përvetësuar	Tërësi e rezultateve të të nxëniet që zotëron nxënësi.
Kurrikul e zbatuar	Kurrikul e analizuar, interpretuar dhe zhvilluar në institucionet arsimore dhe e mbartur te nxënësi, sipas udhëzimeve themelore të kurrikulës.
Kurrikul formale/ e planifikuar	Kurrikul që përmban udhëzimet themelore kurrikulare, të përcaktuara në nivelin qendror të vendimmarrjes arsimore (kornizë kurrikulare, programe mësimore, tekste etj.). Kurrikula formale shërben si bazë për dhënien e dëftesave, diplomave dhe certifikatave të njohura me ligj.
Kurrikul në bazë shkolle	Kurrikul që përgatitet dhe zbatohet në nivel shkolle.
Kurrikul me zgjedhje	Pjesë e kurrikulës që përfaqëson lëndë dhe veprimtari kurrikulare që përmbushin nevojat dhe interesat e nxënësve, të vendosura në nivel shkolle.
Kurrikul me bazë kompetencat	Kurrikul që siguron zhvendosjen e fokusit të nxënies nga përmbajtjet lëndore (mësuesi në qendër) në atë që nxënësit kanë nevojë të dinë dhe të bëjnë me efikasitet në situata të ndryshme (nxënësi në qendër).
Koherencë e kurrikulës	Karakteristikë e kurrikulës që tregon se në ç' masë synimet e kurrikulës, përmbajtjet mësimore, strategjitë e të nxëniet dhe vlerësimit janë të integruara dhe përforcojnë njëra-tjetrën.
Konstruktivizëm	Teori e të nxëniet që bazohet në parimin se personi e ndërton njohurinë në mënyrë aktive duke ndërvepruar me mjedisin dhe shoqërinë.
Lëndë	Degë e dijes e organizuar në mënyrë të qëllimshme, si një disiplinë e veçantë e të nxëniet që mësohet në një ose disa nivele arsimore dhe krijon kushte për ndërtimin e njohurive të reja dhe kompetencave kyçe nga nxënësit.
Llogaridhënie dhe përgjegjshmëri	Proces në të cilin aktorët njohin, marrin përgjegjësi dhe japin llogari për vendimet, veprimet dhe pasojat e tyre. Llogaridhënia është e rëndësishme sidomos në kontekstin e decentralizimit të sistemit arsimor, i cili nxit autonominë shkollore, duke përfshirë edhe vendimet në lidhje me kurrikulën.
Metodologji e vlerësimit	Strategji dhe veprimtari të zbatuara për të matur arritjet e nxënësve.
Mësimdhënie	Proces i planifikimit, i organizimit dhe i udhëheqjes së situatave të të nxëniet (formale ose joformale) nga mësuesi.
Mësimdhënie dhe ndërvepruese	Filozofia dhe praktika e përfshirjes së nxënësve në procesin mësimor, duke i nxitur ata të sjellin përvojën dhe njohuritë e tyre në këtë proces (duke marrë parasysh nevojat dhe interesat e tyre), me qëllim zhvillimin e kompetencave.

Mësimdhënie e diferencuar	Mësimdhënie që plotëson nevojat e nxënësve nëpërmjet përvojave të ndryshme të të nxënësve.
Mësimdhënie për njëri-tjetrin	Një praktikë në të cilën mësuesit dhe nxënësit ndajnë njohuritë e shkathtësitë e tyre dhe mbështesin të nxënësve të njëri-tjetrit.
Mjedis miqësor për fëmijët	Një mjedis arsimor i sigurt, gjithëpërfshirës, i shëndetshëm që bazohet në të drejtat e fëmijëve.
Mundësi për të nxënë	Situata dhe procese që sigurojnë kushtet dhe mjedisin për nxitjen e të mësuarit tek nxënësit .
Nivel arritjeje	Një deklaratë që përcakton masën në të cilën është arritur rezultati i të nxënësve ose niveli i njohurive dhe i kompetencave kyçe.
Orientim për karrierë	Shërbime dhe veprimtari që mbështesin individët e çdo moshe dhe në çdo moment përgjatë jetës së tyre, për të bërë zgjedhje në lidhje me arsimin, trajnimin, profesionin dhe për të menaxhuar karrierën e tyre.
Përmbajtje mësimore	Tërësia e dijeve, informacionit, fakteve, situatave, veprimtarive etj., të grupuara në një lëndë ose fushë të nxënësve, që shërbejnë si bazë për formimin dhe zhvillimin e njohurive të reja dhe kompetencave kyçe.
Përvojat etë nxënësve	Kushtet dhe situatat e të nxënësve që u ofrohen nxënësve për ndërtimin e njohurive të reja dhe kompetencave kyçe.
Politikë kurrikulare	Vendime, udhëzime dhe orientime formale, të marra nga qeveria apo autoritetet arsimore për hartimin, zbatimin dhe vlerësimin e kurrikulës.
Program mësimor	Dokument që përmban synimet, objektivat dhe rezultatet e të nxënësve, metodologjitë e të nxënësve dhe vlerësimin për një lëndë të caktuar.
Qasje me në qendër fëmijën / Qasje e bazuar në kompetenca	Qasje që synon dhe krijon kushte që përmbajtja e nxënësve dhe veprimtaritë mësimore të shërbejnë formimit dhe zhvillimit të njohurive të reja dhe kompetencave kyçe të personit (grupit të personave), nëpërmjet ndërveprimit me situatat në kontekst.
Qëndrim	Përgatitje ose gatishmëri për të përballuar e për të trajtuar sfidat dhe detyrat në një mënyrë të caktuar. Qëndrimet ndikohen nga njohuritë dhe vlerat dhe janë zakonisht shkaktare të sjelljeve (edhe pse lidhjet mes qëndrimeve dhe sjelljeve nuk janë drejtvizore).
Rezultat i të nxënësve	Termi ka kuptim të dyfishtë. Së pari, është deklaratë që përshkruan atë se çfarë duhet të dinë, të vlerësojnë dhe të jenë në gjendje të bëjnë si duhet nxënësit. Së dyti, u referohet njohurive të reja, kompetencave etj., që ndërton dhe përsos personi/grupi, pasi përmbys nivelin arsimor. Rezultati i të nxënësve është koncept kyç për hartimin e mjeteve që mundësojnë transparencën, krahasimin, transferimin dhe njohjen e kualifikimeve në mes vendeve të ndryshme, në nivele të ndryshme.
	Një grup i sjelljeve dhe qëndrimeve që ndikojnë në mënyrën se si

Stile të nxëni	nxënësit mësojnë dhe bashkëveprojnë me mësuesit dhe shokët. Stilet e të mësuarit janë njohëse, emocionale dhe sjellje fiziologjike që shërbejnë si tregues se si nxënësit perceptojnë, ndërveprojnë dhe i përgjigjen mjedisit të të nxënit. Një individ mund të ketë disa stile të nxëni, të cilat mund të ndryshojnë me kalimin e kohës dhe në përputhje me detyrën.
Standard	Nivel i arritjes apo suksesit që pritet të arrihet prej nxënësve.
Strukturë e kurrikulës	<i>Struktura e kurrikulës shprehet në kornizën kurrikulare.</i>
Shpërndarja e kohës mësimore	Kohët e caktuara për nxënie, lëndë të veçanta, fusha të nxëni apo veprimtari të tjera plotësuese, gjatë një intervali të caktuar kohor (ore mësimi, javë shkollore, vit mësimor) sipas rregulloreve, kërkesave dhe rekomandimeve zyrtare.
Shkathtësi	Kapacitet (mendor/fizik) i fituar për të arritur rezultatet e parashikuara, shpesh me shpenzim minimal të kohës ose të energjisë, ose të të dyjave. Shkathtësia mund të jetë e përgjithshme ose e veçantë.
Tema ndërkurrikulare	Tema madhore me të cilat përballet shoqëria dhe zhvillohen në fushat e të nxënit. Të tilla janë: identiteti kombëtar, qytetaria aktive, çështjet gjinore, siguria dhe shëndeti mendor e fizik, zhvillimi i qëndrueshëm etj.
Të nxënit	Proces i motivuar dhe i qëllimshëm me karakter vetjak ose shoqëror, i ndërtimit të njohurive të reja, kompetencave etj., nga personi nëpërmjet reflektimit vetjak, rindërtimit dhe ndërveprimit shoqëror. Zhvillohet në mjedise formale, joformale dhe informale.
Të nxënit e nxënësve nga njëri-tjetri	Proces i të nxënit që bazohet në shkëmbimin e informacionit dhe përvojave ndërmjet nxënësve dhe që pasuron të nxënit.
Të nxënit sistemik	Një qasje që synon të aktivizojë të gjitha aspektet e vetjake të nxënësve (intelektin, emocionet, imagjinatën, trupin) për një të nxënë tërësor efektiv.
Të nxënit ndërveprues	Proces nëpërmjet të cilit nxënësit me nivele të ndryshme arritjeje punojnë së bashku në grupe të vogla, për një qëllim të përbashkët.
Të nxënit nëpërmjet TIK-ut	Forma të të nxënit formal dhe joformal nëpërmjet përdorimit të TIK-ut, të rëndësishme për të nxënit gjatë gjithë jetës, si dhe për edukimin në distancë.
Të nxënit gjatë gjithë jetës	Të nxënit që realizohet gjatë gjithë jetës mbi bazën e njohurive, kompetencave kyçe dhe kualifikimeve, dhe që i zhvillon ato më tej për qëllime vetjake, profesionale dhe shoqërore.
Teknologjitë e	Një tërësi mjetesh dhe burimesh teknologjike, të cilat përdoren për të

informimit dhe komunikimit (TIK)	transmetuar, mbledhur, krijuar dhe shkëmbyer informacion. Këto mjete dhe burime teknologjike përfshijnë kompjuterët, internetin apo pajisje të tjera digjitale.
Vlerë	Bindje që ruhet thellë lidhur me çfarë është e rëndësishme ose e dëshirueshme. Ajo shprehet nëpërmjet qëndrimeve dhe veprimeve praktike të personave.
Veprimtari plotësuese kurrikulare	Veprimtari të strukturuar mësimore, të qëllimshme që ndodhin jashtë kontekstit të lëndëve dhe fushave të nxënësve. Këto veprimtari mund të përfshijnë projektet, sportet, punën vullnetare, fotografimin, dramën, muzikën etj.
Veprimtari përmirësues	Veprimtari ose programe që synojnë të ndihmojnë nxënësit me vështirësi në të nxënë. Nëpërmjet tyre nxënësit tejkalojnë vështirësitë në të nxënë në mënyrë efektive.
Vetëvlerësim i të nxënësve	Vlerësim nga i cili nxënësi mbledh informacion dhe reflekton rreth të nxënësve të tij; gjykon për të në raport me objektivat dhe kriteret e vendosura; identifikon përparësitë e dobësitë dhe i përmirëson në përputhje me rrethanat. Është vlerësimi që bën nxënësi për progresin e tij bazuar në njohuritë e reja dhe kompetencat kyçe.
Vlerësim në arsim	Proces nëpërmjet të cilit matet ose gjykohet përparimi (progresi) dhe nivelet e arritjeve të nxënësve, në përputhje me kriteret specifike të cilësisë.
Vlerësim diagnostikues	Vlerësim që identifikon nivelet e arritjeve të nxënësve, për të orientuar mësimin drejt plotësimit nevojave të tyre për nxënie.
Vlerësimi gjatë nxënies	Vlerësim i kryer gjatë gjithë procesit mësimor me qëllim nxitjen e procesit të të nxënësve. Ky vlerësim formues e sheh të nxënësve si proces e jo vetëm si rezultat.
Vlerësim i jashtëm	Një proces dhe metodë vlerësimi që e zhvillon dhe e përdor një agjenci apo organ vlerësues (jo shkolla). Ky proces zakonisht përfshin testimin e standardizuar dhe shpesh shërben për të klasifikuar kandidatët për mundësitë e mëtejshme arsimore dhe për qëllime certifikimi.
Vlerësim i të nxënësve	Vlerësim i arritjeve të nxënësve për të siguruar informacion në lidhje me progresin e tyre (arritjet e tyre në fusha të ndryshme të kurrikulës /lëndëve mësimore dhe zotërimin e kompetencave kryesore). Ky proces shpesh përfshin përdorimin e testeve të standardizuara dhe përdoret për qëllime promovimi ose diplomimi.
Vlerësim përmbledhës	Vlerësim që përmbledh përparimin dhe arritjet e nxënësit në fund të një viti mësimor apo të një cikli.
Vlerësim i nxënësve për njëri-tjetrin	Vlerësim i punës ose i detyrës së një nxënësi nga nxënësi të tjerë.

Vlerësim i portofolit të nxënësit	Vlerësim i koleksionit të detyrave të nxënësit (detyra ose punë me shkrim, drafte, punë artistike, prezantime), të cilat pasqyrojnë njohuritë e reja dhe kompetencat e nxënësit.
Zbatim i kurrikulës formale	Procesi përdorimit të kurrikulës formale në shkollë që përfshin zhvillimin dhe përmirësimin e kurrikulës në shkollë, udhëheqjen e shkollës, trajnimin e mësuesve në shërbim, përgatitjen e teksteve të reja, materialeve dhe burimeve të nxënësit, si dhe të udhëzuesve.
Zhvillim i kurrikulës	Cikli i plotë i planifikimit, i hartimit, i zbatimit, i vlerësimit dhe i rishikimit për të siguruar që kurrikula është e përshtatshme dhe e përditësuar.

REFERENCA

Rubrika të përgjithshme të dokumentit

- MAS, “Korniza Kurrikulare e Shqipërisë”, Tiranë, 2014
- MAS, “Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të ulët”, Tiranë, 2014
- MASHT (2012), “ Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë”, Prishtinë.

Gjuhët dhe komunikimi

- MASHT (2012). *Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë*. Prishtinë.
- MASH (2009). *Programet lëndore të gjimnazit*.
- MASH (2010). *Standardet e të nxënit të gjimnazit*.
- Këshilli i Europës. (2003). *Kuadri i përbashkët evropian i referencave për gjuhët*.
- Orstein, C. A., Hunkins P. F. (2003). *Kurrikula - bazat , parimet dhe problemet*. Instituti i Studimeve Pedagogjike. Tiranë.
- Ministry of Education, Singapore (2010). *English and Literature Syllabus*. Singapor
- http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php Eurydice, European Comision
- National Curriculum Framework of Croatia. (2010), *For pre-school education and general compulsory and secondary education*. Kroaci
- Québec Education Program. (2001). Kebek

Matematika

- MAS (2014). *Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar në Shqipëri*
- http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php Eurydice, European Comision
- Mathematics Education in Europe: Common Challenges and national policies- European Comision
- EACEA: *National System of Education (të gjitha shtetet evropiane)*
- MASH (2010). *Standardet e të nxënit të arsimit bazë*. www.izha.edu.al
- *Common core state standards for Mathematics in America*
- *K -12 Learning Standards* (2008) Washington State.
- Orstein, C. A., Hunkins P. F. (2003). *Kurrikula - bazat , parimet dhe problemet*. Instituti i Studimeve Pedagogjike.
- *Québec Education Program*. (2001). Kebek

- Ministry of Education, Singapore (2010). *Mathematics Syllabus*. Singapor

Shkencat e natyrës

- MASHT, “Kurrikula Bërthamë për arsimin e mesëm të lartë”, Prishtinë, 2012
- MASH “*Programet lëndore të gjimnazit*”. Tiranë, 2009
- MASH “*Standardet e të nxëniet të gjimnazit* Tiranë, 2010
- Ministry of Education of Singapore “*Science syllabus 2014*”
<http://www.moe.gov.sg/education/syllabuses/sciences/files/science-secondary-2014.pdf>
- Ministry of Education of Singapore “*Science syllabus Lower and Upper Secondary*”
<http://www.moe.gov.sg/education/syllabuses/sciences/files/science-lower-secondary-2013.pdf>
- *Quebec Education Program, Preschool Education, Elementary Education, Secondary Education*
http://www1.mels.gouv.qc.ca/sections/programmeFormation/primaire/index_en.asp
- *Australian Curriculum, Science F-10 Curriculum*
<http://www.australiancurriculum.edu.au/science/Rationale>
- Eurydice: *Developing key competences at schools in Europe, Challenges and Opportunities for Policy*, 2013
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/145EN.pdf
- OECD: *PISA Programme for international student assessment*.
<http://www.oecd.org/education/>

Shoqëria dhe mjedisi

- MASHT (2012). *Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë*. Prishtinë.
- MASH (2009). *Programet lëndore të gjimnazit*.
- MAS (2010). *Standardet e të nxëniet të gjimnazit*.
- Karta e Këshillit të Europës për Edukimin për Qytetari Demokratike dhe për të Drejtat e Njeriut
- Konceptet bazë dhe aftësitë kyçe për edukimin me qytetari demokratike, Këshilli i Bashkëpunimit Kulturor (KBK/CDCC), Strasbourg 2000, DGIV/EDU/CIT (2000)

- *How all teachers can support citizenship and human rights education: A framework for the development of competences.* Council of Europe Publishing. Council of Europe. March 2009.

Artet

- *MASHT, Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë. Prishtinë 2012*
- *Road map for Arts Education, The World Conference on Arts Education, Building Creative Capacities for the 21 st Century Lisbon, 6-9 March, 2006;*
- *Music, drama, visual art compulsory program, optional program, music and multimedia, Quebec*

Edukimi fizik, sportet dhe shëndeti

- Edvin Dashi dhe Teuta Dashi “*Edukimi fizik në shkolla*”, Shtëpia Botuese “Ora”, Tiranë 2007.
- Guido Subashi dhe Jani Daci “*Didaktika e Edukimit fizik*”, Shtëpia botuese e Librit Unversitar, Tiranë 2004
- MASHT, “*Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë të Kosovës*”, Prishtinë 2012.
- MASH (2009). *Programet lëndore të gjimnazit.*
- Rae PICA “*Physical Education for Young Children*” (Human Kinetics 2008).

Teknologjia dhe TIK-u

- ISTE: *International Society for Technology in Education* (U.S. & Canada), 2007, <http://www.iste.org>.
- Ferrari, A.(2013). *DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe.* Luxembourg:Office of the European Union.
- Janssen, J., & Stoyanov, S. (2012). *Online Consultation on Experts’ Views on Digital Competence.* Seville: JRC-IPTS. Marre, 2 shkurt 2014, nga:
- <http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=5339>.